

РОМАН РАХМАННИЙ

ВОГНІ
САМОСТІЙНОТ
УКРАЇНИ

РОМАН РАХМАННИЙ

ВОГНІ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ

Розмови з молодими

Молодому дорожньому вівмолі,
Синкові Романові
що не забув свого народу.
Мероїмського народу.
Від серця Матю
"Вітти 18р.

Видання Пластова Окремі: Монтреалі

...той що киному і добре рушмо
наз корини негемиди. ...

LES FEUX DE L'UKRAINE INDEPENDANTE:

Les échanges avec la jeunesse

par

ROMAN RAKHMANNY

1978

Publié par

L'ASSOCIATION DE LA JEUNESSE UKRAINIENNE DU QUEBEC

" P L A S T "

3355 Dandurand, Montréal, Qué., H1X 1M7

Обкладинка Мирона Левицького

ВІД ВИДАВЦЯ

Хто безпосередньо працює з молодими людьми і намагається спрямовувати їх в українське національно-культурне й політичне русло, той знає, що на деякі основні питання в нас немає задовільних відповідей. Книг на загальні й спеціалізовані теми в нас не бракує, але немає простих, безпосередніх відповідей на найбільш елементарні проблеми, як наприклад про доцільність збройної боротьби і самопосвяти у визвольній боротьбі народу.

Молодь знає про те і відчуває, що сьогодні ворожі сили проводять зосереджений і безжалісний наступ на самий фундамент українського національно-політичного мислення. Відчувають цю загрозу батьки й матері, що, створивши пригості умови для розвитку організацій українського молодняка, бачать, як підступні пропагандисти ворожих ідеологій втягають деяку кількість молоді в свої сіті всупереч інтересам українського народу.

Обміркувавши всю цю обстановку, Провід Пластової Станиці у Монреалі вирішив видати збірку бесід ред. Романа Рахманного, що їх він оформив у результаті своїх зустрічей, розмов і дискусій з молодими людьми. В цій чи іншій формі ці бесіди витримали пробу життя, бо у живій, безпосередній конфронтації з молоддю вони знаходили ширий і приязний відгук.

Дотеперішні видання монреальської Пластової Станиці призначалися в основному для обмеженого кола читачів — пластунів, їхніх батьків і приятелів Пласту.

"Вогні самостійної України" — це перше видання Пластової Станиці, розраховане вже на розширене коло читачів, а перш за все на молодих людей без уваги на їхню організаційно-групову приналежність. Ця збірка може пригодитися всім тим, що працюють і співпрацюють з молоддю та натрапляють на ту саму трудність: де і як знайти той дороговказ, що допоможе би молодій українській людині знайти власний шлях серед

складних умов сучасного життя і ворожих українцям державно-ідеологічних систем?

Роман Рахманний, колишній учасник українського визвольного руху в роки другої світової війни, всупереч обставинам і політичним системам різних країн наполегливо висловував на сторінки чужомовної преси українську проблематику. У повоєнні роки, коли то визвольна боротьба УПА досягла найвищого напруження, а преса Заходу промовчувала її, він пропагував ідеї та успіхи тієї боротьби у пресі таких країн, як Голляндія, Швайцарія, Франція, Бельгія, Великобританія й Аргентина.

Згодом Р. Рахманний опублікував чимало статей в англомовній та франкомовній пресі Канади й Америки. Тут тематика його статей далі залишилася українською, як: Українська Повстанська Армія, націоналізм в Україні, українці-політ'язні в Росії, переслідувана українська Церква, канадські українці та їхня національно-культурна самобутність на північно-американському континенті.

Роман Рахманний перший висунув на сторінки канадської преси тему боротьби українських вільнодумців в СССР. В Україні дехто з них переписував і поширював його статті серед патріотичних читачів, не лякаючися терору поліційних органів. Тим часом одну з його англомовних статей про становище української та інших меншостей у Канаді цитовано під час парламентських дебатів в Оттаві (30 травня 1973).

Годиться тут згадати ще й те, що ред. Роман Рахманний був членом Пластового Уладу 1930 року, а опісля належав до таємної клітини Пласту, друкувався у журналі пластового молодняка "На Сліді" та втримував тісний зв'язок з діями пластової групи "Вогні" у Львові.

Ми певні того, що думки, які цей публіцист висловив при різних нагодах і зібрав їх тут в одну цілість, подаючи їх читачам у формі бесід при ватрах трьох молодіжних організацій — Пласту, СУМу і ОДУМу, стануть живим матеріалом для міркувань у різних гуртах молоді. Разом з Автором ми сильно віримо, що ці гурти молоді — це вогні самостійної України... вогні, що своїм жаром розпалють велику всеукраїнську ватру гідности, боротьби і, врешті, перемоги української правди.

Видавничий Комітет
Пластової Станиці у Монреалі

РОЗМОВИ З МОЛОДИМИ

Такий заголовок може збентежити багато декого з літніх читачів, що готові подумати: – Невже це ще одна погоня під модним гаслом "Геть старі – дорогу молодим...?"

Ні!...

Бентежитися таким гаслом зовсім даремно. Автор свідомий релятивності понять "молодість" і "старість". Молодість від старости відділяє тільки один крок: або вперед, або назад. Залежно від того, як хто відчуває навколишній світ і як ставиться до нього – активно чи пасивно, пробує іти вперед, чи відстає від кроку життя.

Ось чому бувають молоді люди, розум яких цвіллю обріс, чия воля зм'якла, як морська губка, чий дух припиш у почуттях пристосованости.

І саме тому бувають люди похилого віку, але бистрого розуму, сильної волі та незламного духа, що їм дозволяє постійно бачити своє життя, своєї родини і свого народу немов з льоту птаха. І немов птахи вони намагаються знайти новий шлях до своєї спільноти.

Мабуть немає кращої дефініції чи формули молодости, яку зберігає справжня повноцінна людина, як та дефініція, що її залишив нам Іван Франко у вірші "Не забудь" з 1882 року:

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,

А добро веселить, —
Той цілий чоловік.

Зустрічаючися думкою і словом з такими людьми — літніми і фізично молодими людьми, автор і сам молоднів, бо мусів відповідати на їхні запитання, сумніви і виклики. Що єднало їх усіх в одну категорію "молодих", то допитливість і шире зацікавлення питаннями особистого буття у відношенні до навколишнього середовища та й далекої України.

Найціннішими рисами тих людей було, і досі є, їхнє розуміння тієї проблеми, їхнє відчуття свого живого зв'язку з долею етнокультурної спільноти під назвою "всесвітня українська спільнота".

В нашій атомній добі таке ставлення до життя не часте явище. Природна схильність штовхає переважну більшість людських істот до пристосування. А пристосовуються звичайно до скороминаючої моди, до верескливих гасел, до чужих суспільних і політичних структур, що на ділі готують згубу кожній пригнобленій етнокультурній групі чи поневоленій національній меншості.

Українська етнокультурна група у різних державах Заходу, та й уся українська нація на своїй окупованій чужинцями землі, живе під тиском різних могутніх сил і чинників. Своєю безпосередньою участю в "розмовах" — індивідуальних діалогах, групових дискусіях чи навіть масових зустрічах — ці "молоді люди" на ділі доказали, що вони розуміють це становище української людини, так одиниці, як і збірноти.

Ці люди висували запитання тривалої актуальности, як ось:

— Чи справді існує всесвітня українська спільнота?

— Якщо так, то що вона являє собою і на чому ґрунтується її невидима структура?

— Чому я, громадянин неукраїнської держави, повинен втримувати живий зв'язок з тією спільнотою?

— Які є зразки приналежності до неї?

— Що робити, щоб органічно злитися з тією спільнотою, не втрачаючи власної індивідуальності?

— Де і в чому таїться найбільша небезпека для української спільноти в цілому та для окремих людей українського роду й культури? А врешті — що на ділі являє собою український націоналізм?

Маючи відвагу оглянутися навколо себе і пробаючи визначити своє відношення до універсальної України, ці "молоді люди" спонукували та викликали автора спільно з ними обмірковувати пекучі питання сучасного й минулого життя українців; в Україні та в широкому світі.

Тому вони всі — моральні співавтори відповідей, що їх оформив і зібрав тут автор цих рядків. Насамперед — для себе, а далі й для слухачів і читачів — співучасників тих "розмов".

Присвячені вони зокрема тим читачам, які незалежно від свого віку визнають молодняцьку девізу Івана Франка:

"Лиш боротись значить жить!..."

Бо вони мають відвагу "жити для України" та своє скромне самотійницьке слово донести до інших відкритих українських душ — у державах українського поселення та в самій Україні.

На закінчення ще слово зневіреним читачам, які скептично запитуватимуть: — Невже молоді прочитають ці розмови?... А якщо й читатимуть, чи вони щонебудь з того зрозуміють?

Кожне слово — а друковане зокрема! — потребує носіїв, своєрідних апостолів, які б понесли його туди, де воно потрібне. Хто вміє читати, хто вміє думати і робити висновки, той повинен прочитати і

пояснити основні тези українського світогляду тим людям, що з цих чи інших причин самі не спроможні того зробити.

Заразом з тим даремно сумніватися у спроможності українського молодняку. Ще божественний Учитель повчав своїх учнів: те, що буває темне й незрозуміле багатьом дорослим, те буває інколи ясне і зрозуміле маленьким дітям. Треба тільки це слово довести до їхніх душ.

Так чи інакше, цей вступ є тільки запрошення до участі у розмовах на всіх місцях Землі, де лише палахкотять вогні самостійницької української думки. Чергова стаття – один зразок такої розмови, проведеної на схилі монреальської гори ще... 1963 року. Ця розмова поклала початок іншим – індивідуальним і груповим розмовам. А зокрема при молодняцьких ватрах.

ЗАПИТАННЯ НА СХИЛІ ГОРИ

На схилі гори зустрів мене запитанням знайомий молодий студент.

– Як публіцист, ознайомлений з тутешнім суспільством, дайте мені відповідь на запитання, яке мене турбує віддавна.

– Яке запитання?

– Скажіть мені, чому я – канадець українського роду – повинен зберігати українські традиції та, як це в нас часто закликають, всіляко допомагати українському народові? Якщо маєте практичну відповідь, то ще порадьте, що і як мені практично робити. Я ходжу в українську церкву, розмовляю по-українському з своїми батьками і бабусею, буваю на студентських забавах українських, даю час від часу пожертву на визвольний фонд і не відмовляюся від у-

частини в демонстрації. Однак усе це не відповідь на моє запитання, все це мене не вдовольняє.

Його проблема пригадала мені слова Марини з "Патетичної сонати" Миколи Куліша. У 1917 році вона кликала: "Українче, спізнай самого себе!" Сьогодні це саме питання стоїть перед півтора мільйона українців на північно-американському континенті, та всюди, куди доля закинула наших земляків, а, може, навіть на самій Україні. І десятки тисяч молодих, які виростають серед суспільств всебічного достатку (*affluent society*), запитують себе в душі, а, може, й інколи своїх друзів-знайомих:

Чому ми повинні взагалі вважати себе органічною часткою українського народу, якщо ми виростаємо на неукраїнській землі, в рамках іншої культури? Чому ми повинні, немов Іван Франко, бути прив'язані ланцюгом обов'язку роботи на користь народу, серед якого ми не зростаємо, якого ми не бачили і не відомо, чи будь-коли й побачимо? Скажіть, чому? Переконайте нас розсудливо в цьому, а тоді порадьте, що найпрактичніше робити, щоб наша діяльність не була донкіхотством чи приватним "гоб-бi".

Саме тепер у Канаді ведеться широка дискусія про національні культури, яка зосереджується довкола вимоги франкомовної меншості розширити її конституційні права і здійснити на практиці принцип двомовності та двокультурності. Чуємо тут палкі голоси про виключне панування у цій країні двох культур і двох національностей — англійської та французької. Дехто згадує етнічні групи — українців, поляків, німців, євреїв, ісландців та інших; дехто заперечує право "іногородців" зарахувати себе до окремої національної культурної групи, мовляв, усі вони повинні злитися з одною з "двох основних націй". Національні групи силкуються захистити своє станови-

ще нащадків іммігрантів, які вклали чимало труду в будівництво Канади і розвиток її теперішньої культури. Дехто з цих нащадків свідомо пробував "злитися" з панівним елементом, щоб нарешті після багатьох зусиль сказати: "Мене все таки вважають стороннім елементом у своєму середовищі навіть найліберальніші кола канадського суспільства – англомовного чи франкомовного". А втім, пробудилися до національного самоусвідомлення індіани і навіть ескімоси, що почали звати себе інуїтами.

Живі чи мертві душі

Чому б тоді, молодий чоловіче, тільки українцям – спадкоємцям довговічної культури та політичної історії – треба було розплистися в сірій безликій масі? Адже всі люди різних рас, національних і культурних середовищ прагнуть зберегти своє окремішне обличчя: всі побоюються найбільшої небезпеки – що їхня ідентичність затреться в масі людей з однако-вим сертифікатом державного громадянства. Страшна бо смерть у в'язниці без світу Божого. Нелегка смерть на бойовищі від ворожої руки навіть за добру справу. Але тричі тяжче помирати безобличною людиною, на нагробній плиті якої можна б тільки почепити сертифікат громадянства з його порядковим номером. Байдуже, чи жив, чи загинув...

Теперішні дебати в Канаді (та в інших країнах українського поселення) про наше місце на т. зв. другій батьківщині часто грішать саме неусвідомленням того, що це таке сертифікат громадянства. Посутньо державний паспорт це тільки символ засад і правил, згідно з якими повинна поводитися дана людина, живучи і працюючи в межах даної країни. Нарешті, це добровільно прийняте зобов'язання сумлінно дотримуватися законів тієї країни, користуватися правами і

привілеями її законодавства, а в потребі захищати лад і закони тієї держави перед порушниками. Але той сертифікат громадянства сам собою не примушує позбуватися свого імени, прізвища, мови, національно-духовного обличчя.

Немає сумніву, що є люди, для яких придбання сертифікату громадянства становить завершення їхнього життєвого шляху самозаперечення в ім'я хліба єдиного. Вулиці великих міст рояться від мертвих душ, порожнеча яких прикрита сертифікатом громадянства. Однак переважна більшість зберігає своє власне "я", користуючися внутрішнім змістом сертифікату, а не його порядковим числом. Вони тримаються дуже натурально. Адже, наприклад, ніяка жінка не хоче, щоб її костюм чи капелюх був ідентичний з костюмами чи капелюхами інших жінок. Щоправда мода визначає певні рамки, один стиль, але в цьому стилі залишається багато місця на різноманітність відтінків, кольору, матеріалу, форми, що найкраще показує індивідуальне обличчя тієї жінки.

Подібний процес помічається і в галузі національної та культурної особистості: окремі особи і цілі суспільні групи зберігають свої традиції, бо вони єдині дозволяють їм проявитися згідно з своїм внутрішнім "я".

Косі очі і давній календар

Здається, справа проста. Та на практиці не так легко робиться те, про що так велеречиво говориться на вічах і ось тут, на схилі гори. Українські батьки — і ті, що в фабриках, і ті, що в затишних конторах, і ті, що виконують вільні професії, — одностайно скажуть вам про тисячу й одну перешкоду на шляху їхнього сізифового зусилля: вони котять великий камінь на круту гору, пробують виростити своїх дітей на зрілих людей з українським духовним облич-

чям, а той камінь скочується помалу назад, на вихідне місце, а то й далі. І вони з жалем інколи думають: чому Господь не обдарував нас кольоровою шкірою, як негрів та малайців? Чому ми не косоокі, як китайці чи японці? Тоді нас легко можна б було відрізнити від інших, тоді нашим людям складніше було б тонути в чужому морі.

А то віра наша християнська така, як і десятки інших християнських віровизнань. Мойсеїв закон не забезпечує нам позиції вибраного народу з чітким внутрішнім духовним обличчям, яке не загубиться ніколи в жодному суспільстві за жодних умов і після багатьох століть. Кольоритна Азія тільки злегка зачепила нас своїм самотутнім крилом. На перший погляд нас ледве чи можна відрізнити від інших європейців. Наша мова близька до інших східноєвропейських мов. Тому й історія наша розпарцельована між сусідами України, що їм ми дали принаймні двічі свій творчий верхній прошарок суспільства. Наш обряд тільки делікатною мистецькою рисою злегка відрізняє нас від наших сусідів – православних росіян і католиків-поляків.

Пастельні властивості нашої національної характеристики змушують нас до скрупулятнішої уважливості супроти всіх українських традицій. Тому для нас важливішим, ніж для будь-якої іншої групи, є заклик:

Пізнай себе, людино! Шляхом самопізнання зміцнюй і зберігай найменшу подробицю, яка визначає твоє українське національно-культурне обличчя. Тому важлива для нас українська мова – ключ до української культури. Важлива наша церква та її обряд. Навіть наш застарілий, укладений ще астрономами Цезаря і Клеопатри, календар, бо в епоху ракет і штучних супутників він якоюсь мірою показує наш питомий життєвий стиль. Важливий для нас і націо-

нальний костюм, народний стрій, хоча практично в будень чи неділю ледве чи можна його носити в наші урбаністичні часи. Не менш важливі для нас навіть українські страви, писанки і вишивки, що вимагають непропорційно великого труду – ледве чи доцільного в індустріалізованому суспільстві. Ще більшу цінність мають наші пісні – світські і церковні, колядки і шедрівки, веснянки і чумацькі пісні, козацькі думи і купальні пісні про невмирущу в людині силу, що зветься кохання. В усьому цьому можеш віднайти себе, молода українська людино.

Українче, пізнай себе!

Бо індивідуально людина почувається здоровішою, щасливішою і, мабуть, довше житиме, зберігаючи життєвий стиль роду і народу, з якого вона вийшла. Незаперечний зате психологічний факт, що всяка нівеляція руйнує особистість.

Найчорніші негри

– Визнаю, що для окремої особи це може бути корисне. Однак від особистих користей ще далеко до "підтримки народу", – сказав студент.

– Не так уже далеко. В Канаді є мільйони осіб, які з власної доброї волі займаються гуманітарною роботою – харитативною, релігійно-проповідницькою, культурно-освітньою, а то й економічно-допомоговою діяльністю на користь слаборозвинутих народів, які живуть у нужді або відстають від індустріалізованих країн. Канадці ділами виявляють своє співчуття в недолі індійцям в Індії, корейцям у Кореї, малайцям у Малайзії, індонезійцям, різним африканським чи латиноамериканським жителям у їхніх країнах. Великі суми грошей, багато фізичних і розумових сил та енергії витрачається канадцами на допомогу окремим людям і суспільствам у менш бла-

гословених районах світу. Вони це роблять як християни або взагалі люди, що прагнуть допомогти іншим людям здобути свою мінімальну життєву шансу. Серед канадців, зокрема англосакського роду, глибоко закорінене почуття "чесної гри" і готовості співчувати людині, яка опинилася в гіршій ситуації. Людина на слабшій позиції в боротьбі завжди викликає прихильність англосаксів. Таким чином, своєю діяльністю в гуманітарних галузях, вони ушляхетнюють своє особисте життя – надають йому змісту, глибшого сенсу, бо вони не залишаються тільки споживачами хліба і розваг.

Ніхто й ніщо не перешкоджає канадському громадянину українського роду збагачувати своє життя глибшим змістом, саме шляхом подавання допомоги українському народові. Той народ не гірший від китайців, малайців, корейців чи негрів, а потребує він індивідуальної допомоги більше, ніж вони. Бо тим народам допомагають матеріально, освітньо-технічно, грошми і персоналом десятки держав і установ Об'єднаних Націй. Водночас ніхто їм не відбирає права на власне національне обличчя. Ніхто не змішує корейців з японцями, індійців з китайцями, індонезійців з в'єтнамцями. Зате український народ силоміць затискають – росіяни і діячі Заходу – в російський політичний та культурний мішок. Якщо чорний колір шкіри є символом колоніалізму, гніту й експлуатації, то українці – "найчорніша раса" в Європі чи всьому світі, бо навіть їхню ідентичність затьмарюється плямово й послідовно сусідами, близькими й далекими.

Тому, коли навіть український народ не потребує матеріально-технічної допомоги (приймемо на мить таку гіпотезу!), то він потребує допомоги в зберіганні своєї ідентичності. Канадський громадя-

нин, зберігаючи свої національно-культурні особливості та традиції, зміцнює український елемент не тільки серед свого близького оточення, але також в Україні, бо показує, що у вільній народовладній державі українці можуть вільно розвиватися, а в УРСР їх русифікують.

Із-за того навіть найменше занедбання з цього погляду вдаряє тут по живих інтересах українського народу, а водночас збіднює кожного, хто не викреше з своєї душі іскри доброї волі на користь українського "андердога". Ще Драгоманов висловив це відомим своїм твердженням, що кожне слово, сказане не українською мовою, кожен гріш, витрачений на неукраїнську справу, є марнотратством з української народної скарбниці – байдуже, де ми живемо.

Що робити?

– Теорія завжди сіра, а життя зелене і вимагає живих діл, не сірих фраз, – застерігся студент.

– Питаєте: Що робити практично? Сказали ж ви: "Ходжу в церкву, з батьками розмовляю по-українському, навіть у забавах і демонстраціях українських беру участь".

Як так, то зробімо крок далі, і дозвольте вас запитати: А молитесь в тій церкві по-українському? Сповідаетесь і з священником розмовляєте цією ж мовою? А з своїми колегами українського роду теж розмовляєте мовою своїх прадідів великих? Гордитесь своїм українським культурно-національним обрядом? Чи може (якщо ви греко-католик) ходите в латинську, (а якщо ви православний), то в протестантську англomовну або франкомовну церкву і користуєтесь тамтешніми духовними послугами, бо, мовляв, до тієї церкви ближче або зручніше з уваги на знання мови? Чи може ховаєтеся з усім українським "не-

практичним" етнічним "пережитком" та обмежуєте його колом своїх батьків і бабусі?

На запитання "що робити" перша відповідь звучить:

Українче, пізнай себе! Вийди з своїм релігійним і культурно-національним багажем на світло денне, а душа твоя буде спокійніша, світліша і не прагнучиме до психіатра.

Є ще один аспект роботи, що теж не має характеру протестної демонстрації.

Адже, вигукувати на вуличній демонстрації та ще й під охороною мундирної поліції й закону може навіть анальфabet, для якого байдуже, якої він національності. Зате вивчити українську історію, літературу, економіку, музику чи церковні питання далеко складніше.

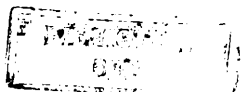
Маєте труднощі з мовою? Такі самі труднощі є з вивченням інших мов. Бо вивчають і китайську. А втім, хто хоче вже вивчати українські культурні надбання, той може це робити, наприклад, англійською мовою. Сьогодні є вже стільки книг англійською мовою про різні українські питання, що навіть людина без знання української мови спроможна мати знання про Україну та її народ. Тим часом демонстрацій у нас багато, але якщо доведеться з'ясувати якийсь український аспект чужоземцям, тоді наша інтерпретація або пропагандистська, або застаріла і тому непереконлива. Саме студенти грішать з цього погляду найбільшим браком знання історії України, літератури чи економіки, хоча про Англію, США чи Канаду вони вміють сказати багато і по-сучасному, а не застарілими схемами. Тому першим ділом практичної роботи: вивчати все, що тільки стосується України, а поряд з цим мужньо виступати всюди як українець на захист усього українського в своєму оточенні.

Попит на українство

Як даремно вести лишень протестну політику, так і недоцільно переконувати одні одних на сторінках української преси про те, що, мовляв, у канадських чи американських бібліотеках немає книг про Україну, тому варто збирати гроші і купити для деяких бібліотек ці книги. Велике непорозуміння, змарнований гріш. Кожна бібліотека купує книги, на які є попит серед читачів. Поскільки за українськими книжками не питають читачі в бібліотеці (принаймні читачі-українці), тоді бібліотека через деякий час виключає з циркуляції ці книги. Те саме з університетськими бібліотеками: якщо студенти не вивчають предметів з українознавства, не позичають книг з української проблематики (байдуже, друкованих українською чи англійською мовами), тоді бібліотека мусить їх виключити з своїх книжкових фондів, бо вони займають даремно місце на полицях. Така ситуація можлива навіть на Україні: якщо там немає належного попиту на українську книжку чи українську пресу, то її не буде навіть за найліберальнішого режиму.

Тому на ваше запитання, що практично робити, відповідаю:

Зберігайте своє особисте національно-культурне обличчя і зміцнюйте українську спільноту в країні свого перебування шляхом витворення попиту на українство! І молодь, і старші мусять читати українські книги і питати в бібліотеках за книгами з українською тематикою, виданих українськими та чужими видавництвами. Бібліотека мусить реагувати на попит і замовляти такі книги у видавництвах, а видавництва радніше видаватимуть їх, бо знатимуть, що ці книги мають ринок збуту. Таким чином витвориться живе коло попиту і постачання.

Не інакше і з університетами. Наші студенти – незалежно від професії, яку вони вивчають – повинні одноставно записатися на предмети історії української літератури і української мови, домагатися лекцій історії України в рамках східноєвропейської історії. Навіть там, де немає слов'янознавчих предметів, можна викликати цю потребу, якщо є кандидати на слухачів. Тим часом ситуація інша: є предмети українознавства, але їх не вивчають наші студенти, яких буває по кількасот у даному університеті. Хіба вони вже так ґрунтовно вивчили історію України, її літературу та економіку з розмов з своїми батьками і бабусями?...

Єдиний попит вирішує долю кожної галузі життя. І нам пора усвідомити цей факт, що жителі країн Заходу (та всюди в світі) розуміють передусім закон попиту і постачання, закон життєвої потреби і її задоволення.

Наш найбільший козир

– Сумнівається, молодий чоловіче, чи можна мобілізувати українську молодь до такого зусилля? Кажете, що деякі батьки не вірять у таку можливість? Так тоді облішмо пишномовні фрази про нашу ідеалістичну молодь. Скажімо собі, що вона, – не зважаючи на свої ідеологічні перевиховування – такою ж мірою "зматеріялізована" і спрагнена вигідного життя, як і молодь інших національностей. Покиньмо віршувати в газетах про молодіжні чи інші ідеологічні організації та союзи. Признаймося, що їхня діяльність зводиться майже цілковито до зберігання "традиційних" організаційних форм і... влаштування товариської забави раз на рік.

Батьки не повинні сумніватися. Вони повинні вимагати від своїх дітей вивчення свого національно-

культурного тла, як чогось samozрозумілого. Хіба ж вони не дають їм утримання і освіти? Діти з свого боку можуть зробити принаймні отой мінімум зусилля і засвоїти собі знання про народ батьків, які дали їм життя, утримання, освіту і далеко кращу шансу в житті, ніж вони мали її самі чи мають їхні земляки в Україні.

Та, мабуть, найбільшим козирем у мобілізації молоді та "старшого" суспільства на фронт попиту на українство є один елемент, про який нерідко забуваємо. Піддав мені цю думку своєю інформацією один із батьків. Його 19-літній син розпочав, доволі несподівано, жвавіше цікавитися українськими літературними творами і книгами з минулого та сучасного України. На делікатне запитання дещо здивованого (і врадуваного) батька той відповів щиро і просто: "Бо Катруся читає ці книжки, і ми хочемо разом їх обговорювати, дискутувати".

Жінка — це велика сила в родині суспільства. Переважно це конструктивна сила. Можна ризикнути твердження: які жінки, такий і народ. Якби жінки (незалежно від віку і своєї позиції в суспільстві чи родині) захищали кожну українську національно-культурну традиційну дрібничку так завзято, як нам здається, що вони її захищають; якби вони обстоювали питомий тягар української родини так твердо і висували високі вимоги до чоловіків і дітей такою мірою, як у нас інколи на засіданнях і "академіях" твердиться, тоді українська громадськість в Україні та в широкому світі не втрачала б щорічно кращих своїх нащадків тисячами. Звичайно втрачаємо передусім тих, на виплекання яких вкладено великий національний капітал — фінансовий та освітньо-духовний.

Протягом своєї довгої історії український народ, а українська еміграція зокрема, зберегли себе головною мірою завдяки українському жіноцтву, яке

повсякчасно зберігало те, що називається родинно-національним вогнищем і кольоритом. Тому сьогодні, коли ми знаходимося на небезпечному схилі життєвої гори, — коли в Україні та в державах нашого поселення загрожує нам денаціоналізація, асиміляція і безликість з'їдачів хліба, мабуть, найважливішим елементом нашої сили є українська жінка. Своїм впливом і своїм центральним становищем, яке вона має в українській родині та суспільстві, українська жінка спроможна надати реального значення нашим заходам у напрямі витворення попиту на цінності української національної культури.

Мова мовиться про визначення характеру українства і про витворення попиту на українство в наших родинах і серед громадськості так в Україні, як і в широкому світі.

Ми сходили помалу по узбіччі гори вниз, де горіли яскраві вогні розлогого, красивого і всеніве-люючого індустріального міста. Хотілося роз'яснити засумоване обличчя молодого студента.

— Мабуть, засмутив я вас своїми словами. Даремно. Ваше запитання підказало мені ряд думок, примусило чіткіше усвідомити деякі аспекти власної проблеми. Спробую з'ясувати свої думки в журнальній статті. Завдяки вам — читач отримає статтю з життя, а не з кабінету.

ПЛАСТОВА БАТРА

БУДЬ УКРАЇНЦЕМ—УКРАЇНКОЮ, ЯКЩО ТИ ЛЮДИНА

Кожна установа, кожне товариство і навіть кожне підприємство час від часу, на якійсь рівній даті, зупиняється на мить не для того, щоб відпочити, але щоб підбити підсумки своїх тривалих зусиль і обміркувати, якою мірою ця збірна особа наблизилася до своєї мети.

І керівні й пересічні члени кожної такої установи з деякою тривогою оглядаються на свій спільний пройдений шлях, бо знають: життя таке коротке, обставини залишають так мало часу і місця на ідейну безкорисну роботу, а нащадки незабаром оцінюватимуть досяги товариства і його невдачі. Оцінюватимуть і, може, судитимуть своїх попередників не так на основі проробленої роботи в даних умовах, як радше на основі неповних даних і перед обличчям зрослих потреб.

З такими почуттями і думками керівні та пересічні члени організації ПЛАСТ зустрічали своє 25-ліття у Канаді. Розуміючи їхню підсвідому тривогу, і як колишній член явного й таємного Пласту між двома війнами в Україні, я з усією щирістю і зглибоким переконанням сказав їм на ювілейній зустрічі в Торонто:

— Не тривожте своїх душ!... Адже кожна ювілейна зустріч повинна бути лише нагодою для збирання жнива своєї праці та для застанови над тим, як можна б розсудливіше й ефективніше покористуватися врожаєм своєї молодняцької організації.

I.

А жниво організації Пласт у Канаді, та й узagalі у світі, дуже багате й різнорodne. І це треба сказати сьогодні на весь голос.

По-перше, випробовану молодняцьку організацію пересаджено з України прямо в заокеанський ґрунт, якого не уявляли собі ні первісні організатори Пласту, ні продовжувачі їхнього діла. За нових умов життя ця організація заново викресала в собі стільки молодецького духа, що своїм ентузіазмом охопила значні кадри української молоді, народженої на чужому ґрунті в чужому навколишньому середовищі.

По-друге, активність Пласту спонукала інші молодняцькі течії скористатися досвідом суто-української організації та на ґрунті того рідного досвіду досягти високого рівня власної організаційної структури й системи виховання. Завдяки конструктивному суперництву дві інші молодняцькі барикади української гідності – Спілка Української Молоді (СУМ) та Об'єднання Української Демократичної Молоді (ОДУМ) – зміцнили український виховний фронт у цій країні.

По-третє, Пласт ще в Україні зумів вирватися з-під концепційного впливу засновника англійського скавті́нґу, але битву з тією концепцією звів, на ділі, шойно Пласт у Канаді.

30 років тому тут велися суперечки про шляхи розвитку українського пластунського руху. В тогочасній Канаді не бракувало асиміляторів, які хотіли – при допомозі бейден-пауелівської ідеї скавті́нґу – втягнути українську пластунську молодь в англобританський конгломерат, популярно відомий як "мелті́нг пот" – плавильний котел. А втім, до традицій північно-американського континенту належала тенденція перетворювати імігрантів із тривимірних у одновимірних, лінійно-подібних споживачів і продуцентів матеріальних дібр. Тільки люди з власним ро-

зумом і власною системою правил етики й особисто-національної моралі могли витримати той тиск навколишнього середовища і зберегти свою самобутність.

Своєю діяльністю Пласт допоміг значній частині українських поселенців і їхніх нащадків у Канаді зберегти цю самобутність, бо Пласт відстояв насамперед своє окремішне організаційне й духовне обличчя. Обабіч цієї центральної групи -- немов два крила однієї молодняцької армії -- подібний тиск витримали дві братні організації: СУМ і ОДУМ.

Звичайно, можна б ще називати різні "більш видні" успіхи Пласту за минулих 25 років. Можна б показувати на пластунів, що вийшли на передові позиції в наукових і комерційних колах країни, зайняли керівні пости в різних галузях життя Канади, Америки та заокеанських держав. Ми всі виправдано гордимось ними і визнаємо їхні особисті досягги.

Однак найсуттєвішим успіхом Пласту в Канаді за чверть століття його існування є таки збереження і розвинення в молоді почуття зв'язку з своїм українським родом, бо той зв'язок надає тривимірного характеру канадському громадянину української цивілізації.

Ми бачили і далі бачимо цих характерних людей української цивілізації на різних українських заходах святкового, церемоніального чи показового характеру. Ми бачили пластунів різного віку теж на демократичних барикадах, на демонстраціях в обороні прав української людини, гнобленої чужинцями в Україні та поза її межами. Ми врешті бачимо пластунів теж у загальному нашому бою за виховання сучасної української людини, що повинна успішно витримати всякий тиск будь-якого навколишнього середовища.

Тому, зустрівши будь-коли в університеті чи в іншій установі пластунів, які знають українську мову та вживають її, які сміливо заявляють свою на-

ціональність і прагнуть щось конкретного додати до тривимірного українства в світі, я завжди думав те, що тут скажу на весь голос:

Честь і слава тим батькам, які всупереч тискові з боку чужих і своїх асиміляторів зуміли зберегти при українстві що найцінніше: живу субстанцію народу — його молодь!

— Честь і слава тій молодецькій організації, яка допомагала батькам принаймні частинно досягти тієї, здавалось би, недосяжної мети!

— Але честь і слава молодим людям, які співдіяли зі своїми батьками та організаційними виховниками. Бо вони могли зійти на манівці, могли розплинутися в чужому океані немов сіль у воді, а тим часом вони залишилися українським кришталем. Кожне суспільство втрачає багато молодих зокрема за таких складних новочасних умов життя. Але ці молоді люди зберегли в собі властивості окремішньої української цивілізації. У відповідь на тиск і спокуси оточення вони підсвідомо, без слів, відповіли: — Буду українцем — буду україркою, бо хочу бути справжньою людиною!

II.

Саме на цьому живі треба плянувати наступне чвертьстоліття. Не все бо зерно перемелюють на муку; значну і вартіснішу частину його призначають на засів. Тому й ми сьогодні не втратимо всіх наших слів на похвали, ані — як скупарі — не прикриємо того молодняцького врожаю архівними фразами — лавровими вінками. Зробити це, означало б закопати цінні таланти.

Що ж робити насамперед?

Минуле показує шлях у майбутнє знову під тиском теперішнього, як це було 25 років тому. Тільки наша теперішність дещо більш пригожа ніж того-

часна... Уявімо собі процес асиміляції як велетенське махове колесо, що своїми швидкими обертами тягне з собою тисячі людей по визначеній орбіті. Силу того махового колеса відчули на собі ми самі. Відомо теж, що тисячі наших попередників на цьому континенті різних національностей попали у крутіж чужого одновимірного суспільства внаслідок притягальної сили того махового колеса – процесу асиміляції.

Спільними силами – світських і церковних, громадських і політичних, чоловічих і жіночих, молодняцьких і комбатантських організацій – українцям Канади пощастило якщо не зовсім спинити, то принаймні значно сповільнити оберти того асиміляційного колеса. Сьогодні вже навіть серед неукраїнських науковців та державних діячів проявилися проблиски розуміння того, для українців давно відомого, факту: люди – це не пісок і не глина, з яких можна безкарно замішувати однорідний розчин і згодом випалювати цеглу для будівництва імперіяльної чи іншої соціальної структури.

Те просвітлювання розуму помітне на всьому північно-американському континенті. Політика мультикультуралізму є наслідком того розуміння, що проявилось частинно як наслідок теж українського опору силам негативної асиміляції. Це – наша спільна перемога, а зокрема перемога ідеї Пласту.

Однак не досить зупинити це махове колесо. Треба повернути його назад на кілька обертів. Треба відвоювати нащадків тих українців, які під тиском довкілля, з його негідним трактуванням української національності й культури, втратили свою самобутність.

Це завдання вимагає свіжих зусиль і сил. Що його можна виконати, видно от хоча із нової статистики: тепер у Канаді є 600 тисяч осіб української цивілізації. Те число більше за кількість осіб, що во-

лодіють українською мовою. Це означає, що значне число нових осіб заново пов'язало себе думками і почуттями з українством. Ось початковий пункт діяльності на найближче майбутнє. В цій діяльності два головні аспекти.

Насамперед треба зупинити карусель мішаних подруж, що з українського середовища вириває живу субстанцію та зміцнює лави негативно асимільованих. Досі в цьому відношенні зроблено надто мало. Мабуть у свій час нам бракувало відваги явно протиставитися тенденції, що трактувала мішані подружжя як пеминучість, як "ознаку лояльності" чи навіть "культурне убагороднення емігрантів" у державі їхнього поселення.

Оскільки в нашому суспільстві відродилося почуття культурно-національної гідності і сміливості, ми мусимо спрещувати наші принципи і в цій справі. Ясно, що ми не хочемо бути якимось "суспільним островом самим у собі". І ми розуміємо, що завжди і всюди є якийсь відсоток змішування різно-етнічного населення. Однак ми будемо боротися за кожну українську молоду людину, яку українська родина може втратити саме через мішані подружжя.

Чому?

Бо українській національності загрожує фізичне винищення внаслідок терору в Україні і загрожує денационалізація внаслідок політики "злиття національностей". Без перебільшення – це боротьба за українську душу і за українське тіло! Якщо не висунути такого принципу, то втратимо всіх. Проголосивши наші принципи, врятуємо принаймні частину – найкращих!

Другим аспектом діяльності молодняцької та всякої іншої української організації на наступне чвертьстоліття є оберігання живої української мови у приватному й організаційному житті. Тому скажімо "Геть!" усім явним і затаєним асиміляторам, навіть

якщо це наші люди з науковими ступеннями і на найвищих постах. Хто своїми теорійками про недоцільність мовно-культурного опору зменшує кількість українських розмовників, той для нашого суспільства такий небезпечний, як небезпечними були і є білі та червоні царі – здійснювачі політики "злиття мов і націй".

Ми не відкинемо нікого, хто не знає української мови, а навпаки: присвяtimo таким особам більше уваги ніж будь-коли досі. Ми промовлятимемо до них будь-якою мовою, щоб тільки встановити з ними зв'язок і приєднати їх до родини людей української цивілізації. Сьогодні для цього є пригожі умови на різних континентах, бо українство має нині пошану в світі.

У сучасній Канаді є розширені вигляди на рятування від загибелі значної і цінної частини людства, що зветься: українська національність. Але й не бракує перешкод, зокрема традиційних, які є в нашій власній психіці. Це насамперед схильність українців розпорозувати свої людські ресурси на псевдоуніверсалістичні концепції – релігійні, ідеологічні, соціальні, великодержавні, наукові. Небезпеку від того нахилу прекрасно розумів письменник Іван Нечуй–Левицький, коли 105 років тому писав:

"Українець, вчений на чужому ґрунті, чужою мовою, не має жадного міцного ґрунту під своїми ногами і схиляється туди, куди повіє дужий вітер".

Іван Франко, до речі: перший організатор студентських мандрівок по рідній землі! – писав 80 років тому ось що:

"Наша нація, як була, так є розмежована кордонами і в своїм нутрі так розділена суперечностями, що величезний процент її синів, що вигодовані її хлібом, цураються її, заперечують її існування і залюбки пруться туди, де їх ніхто не просить і не потре-

бує, де з них сміються, де ними погорджують, хоча і користаються їх геростратовими послугами".

Слова Франка не втратили актуальності у 1978 році. Ці слова нагадують зокрема керівникам молодіжних організацій якомога швидше сформулювати реальну, гідну концепцію українства для молоді, яка виходить з її виховних лав і не може вдовольнятися тільки іграми і шуканням "великої пригоди". Потрібен вищий ступінь виховання й діяльності старшої молоді, щоб вона далі трималася свого організаційного пня і щоб була озброєна логічними аргументами на кожний випадок зіткнення з асиміляторами і псевдоуніверсалістами будь-якого кольору. Потрібно оформити відповідь на запитання: — Що означає бути українцем у Канаді та в сучасному світі?...

Я певен, що ми таку відповідь і гідну концепцію українства атомного віку сформулюємо на тій барикаді, що зветься Пласт. Ця барикада української гідності нагадує бойовий козацький табір, складений не з возів, але з цілих родин, пов'язаних ланцюгами обов'язку і почуттів, табір повен гідних осіб, озброєних "гарматами" наукових аргументів і "рушницями" масової інформації про цю справу.

Об цей табір колись погорджуваних емігрантів, скитальців, поселенців та їхніх нащадків розбилися численні атаки ворогів і недругів. Тепер цей табір мусить перейти в наступ і відвоювати втрати — живих людей української цивілізації.

Запорукою успіху Пласту в його роботі є ідея любови всеукраїнської, що її зокрема плекано в кадрах пластунів навіть у часи, коли здавалось, що ненависть брала верх у навколишньому середовищі.

Це та любов, що її своєю творчістю, життям і власною смертю в лавах УПА проповідував д-р Юрій Липа.

Це та любов, що веліла кол. пластунові і згодом генералові УПА Тарасові Чупринці боротися і за-

гинути зі своїми вояками на барикаді української гідності в Україні.

Це та сама любов, що засудженому на смерть Львові Лук'яненкові підшепнула достойне слово в концтаборі в Росії: "Коли б я був єдиним українцем на світі, я й тоді боровся б за Україну!"

Він мав на мислі Україну, як своєрідний стиль життя і світогляд людей української цивілізації, що вміють постояти за свої особисті права, за права своєї нації та інших гноблених народів.

Тому шукати чужих зразків для виховання молоді нам не доводиться. Благородні постаті з українського минулого і сучасного життя закликають і нашу молодь і кожного з нас: "Будь українцем — українкою, якщо ти людина!"

ЛЮДИНА ПОТРЕБУЄ КОРИННЯ

Молоді люди часто називають своїх батьків "традиціоналістами" і широко радять їм пристосуватися до вимог нової епохи. Вони кажуть, що, мовляв, усі традиції втратили свою давню вартість.

Які ж наслідки цієї тенденції, що виникла на переломі 1950-их років і з великою силою вибухла у Північній Америці наприкінці 1960-их років?

Результат її такий, що тисячі молодих людей ще більшою мірою, ніж їхні батьки, втратили моральний ґрунт під ногами. Вони стали людьми без коріння.

Ось чому тоді почалися масові мандри молоді по всьому континенті, а то й за океан. Ось чому стільки молодих людей стали на ділі кочовиками у власних країнах. Їх усіх гнала вперед, у невідоме, їхня психічна потреба – прагнення наздогнати міражі нових вартостей. Це було прагнення знайти новий ґрунт, на якому можна б їм жити гідно, чесно, по-новому.

Але ні того ґрунту, ні тих нових моральних вартостей, ані нової системи людських взаємовідносин вони не знайшли. Одні з тих молодих мандрівників пропали безвісти. Інші вернулися докраю розчаровані. Ще інші перетворилися в циніків. Не бракувало самогубств, спричинених тією невдачею. А в цілому, північно-американські суспільства збагатилися новою кількістю людей без коріння. Вони – перекотиполе, що не знає сенсу свого існування.

Люди української культури вже багато років живуть саме серед тих північно-американських мас, що складаються з нащадків імігрантів. Імігранти на цьому континенті в своїй більшості зривали родові

зв'язки зі своїм народом на рідній землі, наполегливо пробували перетворитися у "справжніх північних американців" — американських або канадських.

Українці підсвідомо зберігають глибокі почуття зв'язку з рідним континентом: землею України і родом українським, що тисячеліття перетривав там усупереч багатьом катаклізмам. Тому на північно-американському континенті українські імігранти та їхні нащадки боляче відчують на собі тиск оточення — тиск людей без коріння, тиск маси перекотиполя, для якої батьківщина там, де є задовільний корм.

Щоб зберегти рівновагу духа і навіть особисте психічне здоров'я, українці на північно-американському ґрунті дедалі частіше звертають свої очі в сторону джерел рідної цивілізації. Вона розвивалася і формувалася тисячеліття. Там, у тій скарбниці, вони пробують знайти живучу силу.

Та не лише українці. Інші національні групи роблять подібний поворот. Весь загально-канадський рух до зберігання "етнічності" — це ніщо інше, як шукання животворчої води для себе, для своїх родин і всього свого вужчого суспільства. Подібне явище помічається в Америці, де його вже обмірковують та обґрунтовують науково.

Жіночий елемент

Однією з таких конструктивних спроб знайти ґрунт чи "дно" української духовної культури є пізнання культурного обличчя своїх предків. Хто вони такі?... Де вони жили? Який був стиль їхнього життя і побуту? А далі, які були риси їхньої вдачі та якими вчинками вони відрізнялися від своїх сусідів?... А втім, що являють собою їхні нащадки — наші сучасники сьогодні в Україні?...

Це прагнення і той рух — правильні та здорові, самі по собі. Однак і тут не бракує помилкового

ставлення окремих осіб чи навіть груп, як у випадку українському так і в випадку іншонаціональному. По інерції, значно більше уваги присвячується чоловічому ніж жіночому елементові культуротворчого процесу.

В українському випадку цю помилку можна виправдовувати тяжким історичним минулим українського народу. Адже українські чоловіки зокрема були недовговічні. Їхнє життя вкорочувала їм ворожа рука – або на війні, або в тюрмі чи концтаборі. Тому українське суспільство традиційно дорожило кожним чоловічим нащадком. Бо це був і далі є гарант продовження українського роду. І сьогодні він загрозений так само, як і колись. Арештами, тюрмами, концтаборами, засланням, терором.

Але внесок українки у розвиток української культури не менший за чоловічий. І то на кожній ділянці життя нації – матеріальній та духовній, економічній та державно-політичній. У багатьох випадках той внесок наші автори знехтували хоча результати жіночого вкладу в розвиток народу-нації та культури часто бували триваліші за чоловічий внесок у т. зв. героїку історії даного народу.

Коли батьки, чоловіки, брати, наречені та сини гинули за українську справу в боях або вмирали виснажені "на чужині на чужій роботі" (Т. Шевченко), тоді українське жіноцтво – матері, бабусі, жінки, дочки і сестри – майже буквально тягли уперед віз української культури або принаймні не дозволяли йому покотитися вниз у безвість історії, у пропасть денационалізації та асиміляції.

Пора врешті усім нам усвідомити це явище, вивчити його й цінити на основі даних з минулого і спостережень сучасного життя українського народу на всьому світі. І зробити висновок:

Українська жінка впродовж історії українського народу була рівнорядним чинником і партне-

ром українського чоловіка у творенні тієї історії. Вона допомогла зберегти самобутність української нації. А сьогодні — не оглядаючися на всі модні та шумні феміністські напрямки, українська жінка допомагає українським чоловікам зберегти саму субстанцію українського народу, його культуру і його політичні прагнення.

Історія України багата на докази того, що українські жінки спільно з їхніми чоловіками творили матеріально-духовну культуру й економічне життя свого народу. Шукаючи коріння свого особистого існування, ви завжди однаковою мірою міряйте цінність вкладу своїх батьків і матерей, дідів, прадідів, бабусь і прабабунь — вкладу в те, що зветься "новочасна українська людина".

Коли бачите буревійний український танець — з його мистецькими кроками і блиском шабель — тоді згадайте своїх предків: працьовитих і бойових людей із почуттям незлобивого гумору, що вміли жити і достойно умерти за ідею.

А коли бачите українську вишивку й народні строї або чуєте українську пісню, тоді подумайте: скільки таланту і сили волі проявила українська жінка, у тяжких умовах на волі та в сльозах у неволі, щоб створити цінності, що викликають подив інших народів.

Це лише натяки на багате українське минуле, що живе в кожному з нас. Тієї спадщини не замінить ані чужа спадщина ані якась "інтернаціональна" культура. Справжня людина потребує живого коріння.

А те коріння є у власному роді.

Тому перший обов'язок супроти себе такий: Треба знати свій родовід!

САМОСТІЙНИЦЬКА ВАТРА УКРАЇНИ

Чому відзначаємо 22 січня 1918 року?

Кожна ювілейна дата, будь вона особиста, родинна чи всенародна, якоюсь мірою пригноблює ювілята: особу або громаду. Ювілейна дата нагадує всім про те, що невмолимий час безупинно перегортає календар і дану подію відсовує у мряковиння минулого.

Не інакше з роковинами 22 січня 1918 року.

Багато учасників відзначування тих роковин відновлення української незалежної держави зі смутком запитують себе, в думках: — Невже справді минуло стільки років з того дня у Києві?...

Паралельно з такою думкою на гадку приходить і спостереження, що без уваги на всі численні роки люди українського роду чи української культури у вільних державах світу далі масово і вчисту відзначають ці роковини. Вони — тобто ми з вами! — виконують те, що роблять народи з віковими традиціями безперервної державности. Бо кожен шануючий себе народ зберігає пам'ять про той день, у якому проголошено перший основний закон його суверенної держави.

Тим першим законом суверенности українського народу на своїй історичній території був Четвертий Універсал Української Центральної Ради, від 22 січня 1918 року, в силу якого Українська Народня Республіка стала "самостійною ні від кого незалежною державою!"

Тому дата 22 січня для людей українського роду щороку святковий, радісний історичний день. Це

день для радісної зустрічі з рідними, знайомими й незнайомими людьми своєї культури.

Однак святкові зустрічі з приводу цих роковин мають ще інше завдання.

Це прекрасна нагода по-новому обмірковувати характер тієї події на тлі нових умов і усвідомити актуальність тієї законодавчої декларації, що зветься "Четвертий Універсал..."

Це складне завдання. Навіть учасникам тієї події тяжко було реальними мірлами визначити справжню цінність того досягу. Не легко оцінювати оту історичну подію теж нам самим, що знаємо її з розповідей і з наукових праць. А що вже казати про молодих українських людей, які зроду навіть географічної України ще не бачили, а тільки своїми почуттями пов'язалися з іменем українським... Їм ще тяжче зрозуміти, чому ця далека історична дата вважається актуальною для українців та їхніх нащадків навіть поза межами України?

Зроджуються тії сумніви у головах багатьох із нас тому, що всі ми живемо під шаленим тиском навколишнього середовища — новочасної техніки, нових економічних умов, чужої школи і науки, іншомовної преси і засобів масової інформації, суперечних політичних і соціальних рухів, а далі — живемо також під тиском нового міжнародного співвідношення сил.

Вороги української політичної самобутності усіма засобами — на Землі, у повітрі та у космосі! — пробують всіляко знецінити саму ідею української державности. Вони пробують доказати, що, мовляв, самостійна Україна — це лише сніг на схилах київських висот у січні 1918 року...

Наші співгромадяни, у загальному навіть прихильні нам особисто чи групово, радять по-дружньому: примиріться з життям, асимілюйтеся із навколишнім середовищем, бо, мовляв, минулого січня нічим не завернеш.

Протиставитися цьому тискові навколишнього середовища не легко. Живемо в епосі космічних польотів. Українські самостійники хоч-не-хоч мусять достосуватися до нових темпів життя. Значить, сьогодні український патріот-самостійник мусить діяти немов астронавт, запущений на орбіту в космічні простори, де на непривітних планетах існують неприхильні українцям суспільства. За такої обстановки самостійникам і в Україні, і на еміграції доводиться перемагати невагомість української державницької ідеї, а навіть невагомість української національності: її далі заперечують ворожі сили, що позбавили український народ його власної волі на власній землі.

Нічого дивного, що окремі українці, а то й цілі українські громади час від часу піддаються безнадії та прислухаються до голосу зневірених заламанців.

Українські патріоти зокрема при нагоді січневих роковин замислюються і тривожно запитують себе: — Які ж вигляди має українська національність? Кудюю іде наша молодь?... Хто з них підійме український прапор так високо, щоб той прапор було видно, щоб його лопотіння на вітрі було чути аж там, "де реве ревучий..." — тобто обабіч Дніпра в Україні?

Ця патріотична тривога — сама в собі природна і зрозуміла! — проявляється у гарячковому шуканні рятунку в чужих силах і чужих доктринах, а зокрема в шуканні харизматичного вождя, що знайшов би лік на всі наші національні болячки. Нам хочеться знайти людину, провідника чи пророка, що розвіяв би наші сумніви та перетворив би нас — звичайних людей — у героїв. Бо нам здається: лише герої могли б утримати молодь при українській національній ідеї та об'єднали б усі наші політичні групи в одну визвольну маршову колону.

Ось чому ми в думках наших шукаємо за провідником і серед політиків, і серед церковних діячів; шукаємо його між науковцями і поетами, між публіцистами й економістами-бізнесменами.

Правда, сьогодні українське суспільство – навіть еміграційне! – доволі розвинуте, порівняно з суспільством 1918 року. Ми маємо непоганих політичних діячів і заслужених душпастирів. Є в нас і письменники і мистці, музики й видатні науковці. Не бракує в нашому суспільстві публіцистів і підприємців з помітними успіхами у своїх ділянках.

Однак досвід із виникнення, проголошення і здійснювання Акту 22-го січня в Україні 1918 року остерігає нас перед ілюзіями: жодна окрема людина – ані вождь, ані учений, ані поет, ані мистець, ані публіцист, ані найбагатший комерціаліст чи дипломат не замінить енергії народніх мас – збірної волі політично свідомої нації. Свідомої своєї вартости, свого вагомости, своєї мети і свого прагнення йти власним шляхом до тієї мети без уваги на все навколишнє середовище.

Один приклад

Приклад з історії може не доказує цього твердження, але принаймні ілюструє його. Це приклад із початку 17-го століття, коли внаслідок ворожого тиску і внутрішніх суперечок українці шукали порятунку поза собою. Іван Франко у своїй поемі "Іван Вишенський" прекрасно відтворив це замішання серед тогочасних українців, що звернулися з проханням дославного тоді полеміста, письменника і праведника Івана Вишенського на Афонській горі, у Греції. Українські делегати намалювали йому трагічне становище української нації:

Б'ють на нас і явно, й тайно
Вороги непримиримі,
Напасти і брехні, зради
Нас підкопують і рвуть.

Відреклись нас сильні світу,
І князі, і воеводи,
Кинули Христове стадо,
За мамоною біжать.

Тому ці послы умовляли Івана Вишенського прийти на
допомогу народові:

Поверни ти на Україну,
Загрівай нас своїм словом,
Будь між нами мов та ватра
У кошарі пастухів.

Будь ти нам духовним батьком,
Будь нам прикладом високим,
Будь молитвою душ наших,
Нашим гаслом бойовим.

Іван Вишенський волів залишитися у своїй печері, на горі Афон, і там спасати свою душу...
Очевидно, він не мав практичної відповіді на пекучі проблеми тогочасного збентеженого українського суспільства під польським володінням. Не мавши прагнення бути "гаслом бойовим" навіть перебуваючи на чужині, емігрант Іван Вишенський виправдовувався прагненням спасти свою душу та залишив свою націю на власні сили.

Вона мусіла сама віднайти себе, викресати із своїх надр іскру того вогню, що згодом перетворився у збірну національну енергію. За нецілого півстоліття після тієї події та національна енергія вибухла могутнім повстанням під проводом Богдана Хмельницького, що дало початок новій українській державі.

Ватра для всіх

Наше сучасне суспільство мусить зробити подібне зусилля: облишити шукання порятунку поза собою – в окремих особах, у чужоземних концепціях та ідеях. Саме 60-і роковини Акту 22 січня нагадують нам, що в нас є власна українська "ватра", є вогнище, спроможне зогріти охололі старі та літеплі молоді душі навіть у цей страшний холод міжнароднього січня.

Тим вогнищем є основний законодавчий Акт про самостійність України з його незмінними варіантами. Ось вони:

– В основу правління самостійної України покладено було майже ідеальні принципи народовладности. Уряд України повинен був відзеркалювати волю і прагнення усіх прошарків населення, а не однієї озброєної групи, як це було в тогочасній Росії та є у Советському Союзі і в інших країнах із самовладними режимами.

– У соціальному відношенні, самостійна Україна встановляла в себе справедливий суспільно-економічний лад. Якщо будь-коли десь організовано т. зв. "справедливе суспільство" ("джаст сосаєті"), то це сталося саме в самостійній Україні понад півстоліття тому.

– Матеріальні ресурси української держави мали бути розподілені й використані так, щоб головні маси населення країни – селяни й робітники – стали справжніми господарями на своїй землі та у своїх підприємствах через вільно вибраних представників.

– Збройні сили України не сміли бути зайвим тягарем для її населення, а тільки миротворчим оборонцем його інтересів і освітньо-виховною установою для новобранців. Така концепція національної армії здобула визнання цивільних і військових діячів держав Заходу щойно після другої світової війни.

— Самостійна Україна гарантувала розсудливий добробут і безпеку всім своїм мешканцям без уваги на їхній рід, їхню віру, їхню расу, їхні політичні переконання чи соціальний стан.

— Самостійна Україна, проголошена Актом 22 січня 1918 року, надала усім своїм національним меншостям (росіянам, білорусам, полякам, жидам і іншим) етнічно-культурну автономію. Вони могли вільно обирати з-поміж себе своїх представників до парламенту України. Вони мали також право на власну репрезентацію в українському уряді на міністерському рівні. А щоб ця програма "українського мультикультуралізму" не була порожньою виборчою обіцянкою, то наш уряд негайно асигнував значні фонди на здійснення тієї програми.

Застановіться на мить над значенням цього аспекту Акту 22 січня.

У двонаціональній Бельгії ще досі не розв'язано проблеми нерівності двох мовних груп населення: вальонів і фламандців.

У Великобританії шотландці та валійці досі не мають культурно-національної автономії.

У Франції щойно з січня біжучого року влада погодилася визнати законними кельтські імена шести дітей однієї бретонської родини, бо у Франції володіє правило асимілювання усіх меншостей.

В Іспанії на початку 1978 року дано обіцянку національної автономії двомільйонів нації басків, а Каталонія отримала там щойно 1977 року право на культурно-адміністративне самоуправління.

У Советському Союзі, що чваниться своєю "прогресивною конституцією", 14 великих і багатьох менших народів страждають від русифікації та політичної й економічної експлуатації.

А втім, канадський уряд щойно в жовтні 1971 року проголосив принцип національно-культурної різноманітності. Щоправда, навіть речники парламент-

ської опозиції підтримали "політику мультикультуралізму", але вона далі залишається декларацією, а не законом. Якщо б Квебек відокремився, тоді доля мультикультурної політики в Канаді стала б ще більш непевна.

Тим часом самостійна Україна ще 1918 року оформила закон про культурно-національну автономію усіх меншостей на своїй території без уваги на всі кошти, адміністративні труднощі та навіть на ворожість деяких меншостей до ідеї самостійної України.

Уже цей скорочений перелік головних властивостей основного закону самостійної України велить нам із почуттям скромної гордості оглянутися назад і з пошаною в думках згадати відомих і невідомих творців та оборонців тієї суверенної української держави.

Бо Акт 22 січня перетворив етнічне поняття слова "українець" у політично-державний термін; він перетворив фолкльорну масу людей у самобутню політичну націю. При тому, концепція відродженої української держави уже тоді була прогресивніша, гуманніша і практичніша за державницькі творива багатьох народів.

Бойове гасло

Ясно, що сьогодні становище української спільноти у всьому світі далеко краще від становища українців на початку 17-го століття, які шукали керівника, шукали "гасла бойового" аж на Афоні, у Греції.

Для сьогоднішнього українця уже давно, кількадесят років тому, відкрито і визначено шлях діяння, уточнено мету прямувань і освічено їх світлом "самостійницької ватри". Ця ватра, це вогнище зветься: Акт про самостійність і незалежність України від 22 січня 1918 року.

Монументальна дата його проголошення не є холодним пам'ятником із мармору, до якого з байдужою пошаною підходять люди щороку лише для того, щоб стерти пил із його таблиць. І той законодавчий Акт не є тлінним папірусом із гієрогліфами української праісторії, що йому місце лише в музеї.

Ні, цей Акт – живе вогнище, до якого саме у січневий холод неволі та в заморозь емігрантської асиміляції приходять українські патріоти, щоб зогріти свої душі та відсвіжити свої думки, пригноблені навколишнім лицемірством і обманом.

Ось чому сучасна українська громадськість у всьому світі не потребує шукати рятунку ні в чужоземних філософських, ні в соціально-політичних формулах. Ось чому немає підстав розглядатися за харизматичним провідником ні у вільному світі, ні в поневоленій Україні.

Протягом минулих кількадесят років ні у широким світі, ні в Україні не сталося нічого такого, що перекреслило б основні постулати Акту про самостійність України. За той довгий проміжок часу не висунено кращої та практичнішої концепції, що відсунула б у минуле Акт 22 січня.

Адже принцип національної незалежності й суверенності вже за нашого життя, немов лісова пожежа, охопив народи на всій земній кулі. Націоналізм і самостійництво стали визнаними правилами життя.

Вимога національної самостійності є дедалі більш мобілізуючим чинником і на просторах советоросійської імперії. За здійснення того принципу в Україні та в інших країнах того простору воювали, кривавились і гинули вояки українських регулярних армій, бойовики УВО, революціонери ОУН, січовики Карпатської України та вояки УПА.

За ідеал самостійної України, накреслений Актом 22 січня 1918 року боряться, страждають і гинуть сьогодні українські патріоти – чоловіки і жінки,

про яких не згадує окупантська влада, про яких мовчить "саміздат", і "самвидав", про яких не сперечаються ні свої, ні чужі науковці.

Імена тих борців часто пропадають під грудками землі, якими вкриває їхні замучені тіла охоронець-окупант. Їх в'язнять у найглухіших закутинах Росії, часто їх розстрілюють, а їхні подвиги промовчують, щоб була наш народ не пройнявся їхнім бунтівничим духом. Бо наїзник найбільше лякається думки про можливість виникнення збройного опору українських народніх мас, зрушених вогнем самостійної України.

Наша відповідальність

За такої обстановки українська організована громадськість у вільному світі тим тісніше повинна гуртуватися довкола своєї самостійницької ватри: Акту 22 січня та пов'язаного з ним законодавства.

Бо це — вогнище для просвічування розуму і душі молодого покоління;
— вогнище для роз'яснювання української справи в чужому світі;
— вогнище, з якого іскри повинні летіти у темряву окупованої України і там зогрівати зледенілі українські серця.

Того вогнища не можна замінити боротьбою за культурні чи людські права. Культуру можна творити навіть у колонії, а людські права можна мати навіть у централізованій великодержаві. Статус повноцінної людини — громадянина з політичним голосом можна отримати лише у власній державі!

Тому від "самостійницької ватри", від Акту 22 січня, для свідомих українців відступу немає. Якщо б ми сьогодні обмежили свої вимоги до автономізму культурницького характеру, тоді ми знову перетворилися б із політичної визнаної у світі нації у фолкльорне плем'я на рівні індіанців, інуїтів і самоедів.

Саме обов'язком політично свідомих людей українського роду є: не допустити до того, щоб ідею самостійної України замінила програма "Етнікстану" – чи то в межах Советського Союзу, чи в межах не-комуністичної Росії, чи навіть будь-якої держави нашого поселення.

Про цю нашу співвідповідальність надхненно говорить поет Микола Холодний у вірші "Монолог Франка":

В багно звірми притоптана калина,
Російська мова в душу нам плює.
Та ще не вмерла мертва Україна!
Народ в народі постає.

Народу шлях показують суди
(Недарма ж зветься ті суди – народні),
І садить він по Півночах сади,
І добува метали благородні.

І вчать його майори філософії,
І підривають йому береги.
А навкруги усе вже пересохло,
Але не все ще всохло навкруги.

Нас і виховують, нас і приховують.
Серед зими, народе, й серед літа
Стоїть в снігах надій твоя Говерля;
АЛЕ ТИ ВЖЕ РОЗЛИВСЯ НА ПІВСВІТА,
І РАБСЬКА ПАДАЄ ТВОЯ ОРБІТА.
І ще не вмерла!

Ледве чи можна влучніше й переконливіше з'ясувати сучасне становище українського люду, що бореться за своє морально-фізичне існування. В'язнений по окраїнах Росії та розпорошений по вільних країнах Заходу, український люд буквально – "розлився на півсвіта". Своїм стражданням, своїм опо-

ром, і своєю активною присутністю між людьми інших народів цей український люд розбиває свою останню "рабську орбіту", на яку два століття тому ворог загнав українську націю.

Як співучасники тієї боротьби у непривітному космосі, ми своєю організованою діяльністю – а навіть нашою присутністю на відзначуванні роковин самостійної України! – надаємо вагомості українській справі.

Як його чесні нащадки, ми всі з вами маємо благородний обов'язок зберегти і навіть зміцнити цю самостійницьку ватру України, щоб вона палала дедалі сильнішим вогнем... І щоб ми, разом із незламними борцями серед снігів України і Сибіру, мали право сказати голосно і твердо:

"Ще не вмерла і не вмере!"

БІЙ ПІД КРУТАМИ – ОБВИНУВАННЯ МОСКВІ

У зв'язку з радісним святом української державности в січні кожного року відзначаємо теж сумні роковини загибелі значного числа молодих вояків Української Народньої Республіки в бою під Крутами: 29 січня 1918 року.

Щоб належно оцінити бойовий подвиг молодих українських добровольців з сьогоднішньої перспективи, треба нагадати загальне становище в Україні та світі протягом січня того року.

Цілий світ стояв тоді в огні світової війни. Для Великобританії, Франції, Німеччини й Америки війна закінчилася щойно в листопаді 1918 року. Тому нічого дивного, що хоча в самій Росії вже володів большевицький уряд, який готовився підписати мир з Німеччиною, то ще наприкінці 1917 року на землях України знаходилася мільйонна російська армія. Була вона деморалізована і небоездатна, але це була суцільна протиукраїнська військова сила.

Тоді в Києві діяв перший парламент відновленої української держави — Українська Центральна Рада.

Її уряд намагався встановити українську адміністрацію на своїй території. Для цього конечне було замирення і звільнення багатотисячних мас українців з російської армії. Тому уряд Української Народньої Республіки вислав свою делегацію до Берестя Литовського, де велися такі переговори між Росією та Німеччиною. Далі воювати за інтереси Росії, Англії та Франції українцям не було ніякого сенсу,

бо українців насильно втягнув у першу світову війну російський уряд — царський уряд.

Щоб діяти суверенно в міжнародних стосунках, Українська Народня Республіка проголосила себе незалежною державою 22-го січня 1918 року. Тим часом російський большевицький уряд вже вислав свої військові частини проти України з метою насильно приєднати її до Росії. Водночас у Києві большевицькі одностудентські розпочали збройне повстання проти законної української влади.

Поки головні військові частини Української Центральної Ради придушували це повстання в Києві, відділи українських кадетів і студентів-добровольців обороняли вузлову залізничну станцію Крути на північний схід від Києва.

В тому цілоденному бою українці мали значні втрати: понад 250 кадетів, 30 студентів і десять старшин загинули на полі бою або попали в полон. Там їх люто замордували російські червоногвардійці й моряки.

Ось як ворог мстився з люті за те, що його швидкий похід на Київ зупинено.

Стратегічна битва

Значить бій під Крутами не був випадковий і не був трагічною чи соромною помилкою українських військовиків і політиків. На війні бувають різні помилки і соромні поразки навіть найдосконаліших армій. Але бій під Крутами був регулярним оборонним боєм, в якому недосвідчені молоді вояки і старшини дали гідну відсіч переважаючим силам росіян з кількарічним фронтовим досвідом.

Завдяки успішному опорі нашого молодого вояцтва український парламент міг продовжувати свою основну законодавчу сесію в Києві. Присут-

ність українського уряду в столиці була переконливим доказом для чужоземних урядів, що Українська Народня Республіка це – живий і діючий партнер у міжнародній політиці.

Те, що Українську Народню Республіку визнали тогочасні могутні Центральні держави – Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина і Болгарія – та підписали з її урядом договір у Берестю 4 лютого 1918 року;

те, що молода українська держава встоялася ще протягом наступних трьох років всупереч перевазі багатьох ворогів, все це наслідок ось таких героїчних боїв, як той, що його звели під Крутами українські кадети і студенти-добровольці.

Можна сказати з гідним смутком і гордістю: ці молоді українці мусіли вмерти, щоб Україна жила, як відроджена нація і самостійна держава.

Сучасне значення

Але бій під Крутами має також міжнародне значення.

Коли в березні 1918 року українські війська звільнили Київ, а український уряд повернувся у столицю, тоді віднайдено тлінні останки деяких поляглих у бою під Крутами і поховано їх на Аскольдовій могилі. Президент Української Республіки Михайло Грушевський тоді публічно висунув обвинувачення на адресу росіян. Він сказав біблійними словами: "Каїне, де брат твій?..."

Бо й справді.

Наїзд на Україну вчинили ті самі росіяни, з якими українці спільно боролися проти гнобительського царського режиму та надіялися, що російські ліберали і соціалісти не продовжуватимуть імперіалістичної політики царського уряду. І спершу навіть російські більшовики визнали були принцип самовизна-

чення народів, а уряд Леніна визнав Українську Народню Республіку незалежною державою. Водночас він вислав свої військові відділи на територію УНР...

Своєю агресією супроти України в січні 1918 року Москва доказала, що вона ніколи не змінється. Українські оборонці під Крутами перші розкрили імперіялістичне обличчя ніби-нової Росії.

І в цьому є друге важливе значення бою під Крутами. Це акт обвинувачення імперіялістичній Москві: — Ти голосиш фрази про волю, рівноправність і гідність, а водночас поневолюєш народи, позбавляєш людей людських прав і гідности, а навіть убиваєш тих, що сміють протиставитися твоїм намірам. Росіє, ти незмінна і тому з тобою не розмовляти, а тільки воювати треба, щоб зберегти самобутність своєї країни і волю та гідність своїх співгромадян!

Це голос вояків і юнаків, що впали в бою поблизу залізничної станції Крути 29 січня 1918 року.

НАШ СПІЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ ДОРОГОВКАЗ

Немає сумніву, що сьогодні ми, українці – громадяни різних держав Заходу, відчуваємо велику тривогу за долю України та за майбутнє всіх людей українського роду. Сьогодні ми розуміємо до фізичного болю глибіню тривоги Івана Франка, що понад 70 років тому писав "Твоїм будущим душу я тривожу..."

Бо як у Франкові часи, так і в нашу епоху українець виконує роль тяглової сили в чужинецьких "поїздах бистроїздних". Тільки це вже не поїзди, а ракети. І в безсонну ніч тривожних міркувань нам увижається українець на чужинецькому космічному кораблі, що мчить по орбіті, накресленій чужою владою... І тоді хочеться спитати того підневільного космонавта: – Куди ти мчишся, українче?...

Але це питання стосується всіх нас, бо всі ми шукаємо свого державницького дороговказу. Спробуймо спільно знайти його.

Традиція держави

Науковцям і студентам історії та політичних наук добре відомо, що такі давно зформовані нації, як англійська, французька, голландська чи американська, розвивалися головню в рамках власних державних структур. Їхній націоналізм проявлявся політичними й економічними процесами і заходами.

Навіть ізраїльський народ, живучи у діаспорі-розсіянні, зумів зберегти себе, як окрему націю, не так завдяки своїм релігійно-культурним відмінностям, як радше завдяки своїй релігійно-державницькій концепції політичної структури... Для ізраїльтян, що

згодом стали відомі під популярною назвою жидів, Господь Бог був королем ізраїльської держави. Їхні земні володарі – Мойсей, судді, а згодом королі та пророки – були тільки речниками Бога, були губернаторами Бога-Короля на обітованій землі.

З тієї позиції ізраїльтяни-жиди не зійшли ніколи... Рештки недоруйнованої Соломонової Святині в Єрусалимі стали для них релігійно-національною "стіною плачу". Кусок стіни тієї святині був протягом майже двох тисячеліть наочним свідком реальної державницької структури – ізраїльської держави... Плачучи при тій стіні, відмовляючи молитви на чужині, споглядаючи очима душі у бік тієї далекої стіни, жиди завбачали у тій стіні запевнення, що Господь Бог – їхній володар поверне їм колись утрачений Сіон.

Державницька концепція спасала їх від смертоносної асиміляції.

Тим часом у нас, українців, подібно, як і в інших слов'янських народів (а частинно в італійців та німців!) державницький націоналізм розвинувся на ґрунті літератури і зміцнювався культурницькими заходами. Щойно опісля виникали спроби утворити власні державницькі структури. І це наша слабкість.

Бо у нас, на жаль, немає такого реального, видимого і діючого знаку, що притягав би до себе українських нащадків немов камінь Кааба притягає щорічно мільйони магометан до міста Мекки...

Наші прадавні будівлі знищено або так збезчещено, що наш народ уже не дивиться у їхній бік, як на святість... У нас немає такого видимого знаку, як мають його мадьяри-угорці... Для них корона св. Стефана була і досі є об'єднуючим символом – конкретним свідком традиційної державницької структури, на фундаменті якої можна будувати інші форми.

У нас не збереглася навіть корона Галицько-Волинської Держави, першої політичної структури на

українських землях із власною династією володарів.

Золоті Ворота у Києві сьогодні є радше ознакою руїни, а не побудови української держави... Культурно-державницький центр Печерська Лавра має музейний характер, що його трагічну обстановку відтворив у своєму вірші еміграційний поет Ігор Шанковський ось так:

Моці сплять, ніхто їх не турбує,
ремонтують і торгують коло Лаври.
Морозиво скапує, карбує
Шоколадом історичні таври.

Білий череп не черпає сонця,
кості береже... історію нашу...
А над ними є напис вітрогонця,
по-московському: "здесь любіл я Машу".

Так, немає в нас сіонської стіни, на яку б ми дивилися з гордістю, як на свідка активної, живучої державности... Немає навіть стіни плачу, при якій і пророк, і поет, і патріот – пересічні українці могли б ридати сльозами, і без сліз. Словами молитви або словами "Кобзаря", або і без слів згадували б державнотворче минуле і присягали б вірність духовній українській державі всупереч усім ворожим силам і спокусам.

Відчувають цю нестачу найбільшою мірою емігранти і їхні нащадки. Хоч вони живуть у демократичних вольностях і економічних вигодах, все таки всі вони почуваються немов розбитки з корабля, викинені на чужий берег, заселений чужими людьми, що мають свої власні культурно-державні традиції. А що говорити про молодих людей, нащадків наших, виставлених на чужомовну критику і на групові суперечки власного середовища?...

Ось чому ми сходимося разом на академії і рокові концерти! Ми – нашими спогадами, нашими почуттями, словами й науковими аргументами – хо-

чемо в наших душах збудувати власну стіну всенародного плачу, свідка державницьких традицій і символ особистої гордості.

Це – наше право! І наш обов'язок, бо на таке будівництво у нас дуже багато матеріалу.

Найціннішим будівельним матеріалом для "української стіни плачу і національної гордості" є голови керівних мужів України. Вони впали за українську справу! Їх закопано в українську землю в різні епохи її історії для того, щоб – як писав Василь Стефаник – "ворог цього коріння не віторгав у свій бік".

А були і такі, що загинули на чужині...

Головний Отаман збройних сил Української Народної Республіки та її фактичний президент Симон Петлюра і найближчий його співбудівничий відновленої української держави полк. Євген Коновалець (згодом провідник Організації Українських Націоналістів) – обидва поклали свої голови за українську державницьку ідею та її реальну структуру. Перший у Парижі, другий – у Роттердамі, в Голландії.

У нашому суспільстві були і ще далі є різні, часто суперечні, оцінки діяльності цих двох історичних уже постатей. Це врешті право сучасників та безпосереднього наступного покоління суворо оцінювати своїх політичних, культурних, економічних і церковних діячів. Бо ті діячі були тільки людьми і, як усі люди, вони мали право робити помилки і напевно робили їх. Забронзовувати будь-кого і будь-чиїх помилок не годиться насамперед сучасникам тих чи інших діячів.

Однак обов'язком речників наступних поколінь є вже вміти відсіяти здорове зерно критики від полемічної полови. А що важливіше, то вміти відкрити головну напрямну праці тих діячів і зважити їхній вклад у відновлення, розвиток і збереження державницької структури своєї нації.

Симон Петлюра

Обов'язком сучасників є сперечатися зі своїми сучасниками. Обов'язком нащадків є вміти відрізнити здорове зерно від половини та знайти спільний дороговказ при допомозі досвіду предків.

Того підходу в нас не застосовують ще й досі, тому нічого дивуватися, що багато наших молодих людей, як писав Микола Хвильовий, "далі блукають за вітряками" і "ніяк не знайдуть веселого шляху". Веселого шляху української політичної думки, власної орбіти у космосі людства. Та не тільки молоді люди, але і старші українці забувають про те, що саме з 1917-го року почавши, існує новочасна українська державницька нація. Український націоналізм сьогодні — це вже не лише українські вірші, оповідання, повісті, драми, народні танці, страви і весь традиційний костюмний фолкльор. Український націоналізм проявився виразними державницькими формами — такими ж вартісними формами, які є в інших націй.

Адже у листопаді 1917-го року відновлено українську державу. У січні 1918-го року проголошено її незалежною, самостійною республікою. Від 29-го квітня до грудня 1918-го року триває етап монархічної гетьманської держави. У листопаді того ж року зформувалися в суверенну державу Галичина, Буковина і Закарпаття. Але вже 22-го січня 1919-го року вони приєднуються до Другої Української Народньої Республіки, щоб під проводом Симона Петлюри утворити першу соборну самостійну українську державу за весь час історії нашої нації.

Уже цей перелік дат етапів розвитку української державницької структури повинен спонукати нас зробити висновок: жодні воєнні невдачі не сміють засліпити очей нашого розуму! Очима власного розуму всі ми повинні побачити і зрозуміти тогочас-

ну дійсність. Свідомих українських патріотів було дуже мало, а ворогів було дуже багато. Ресурси новоутвореної української держави були дуже обмежені, бо країна ще декілька місяців до перетворення її в державу була поділеною колонією Петербурга і Відня. Допомоги українцям ніхто не хотів дати. Ані англійські монархісти, ані французькі республіканці, ані американські патетичні любителі свободи. Соціалісти усіх національностей активно підтримували ворогів України. Якщо українська молода держава тоді утрималася при житті понад три роки, то це заслуга лише її керівних діячів.

А насамперед Симона Петлюри!

Помітним вкладом Симона Петлюри у будівництво тієї української державницької структури було зокрема збереження тяглості тієї держави. Якщо у роки 1917 – 1926 хтось з українців був справжнім українцем-самостійником, то ним був насамперед Симон Петлюра.

Скаже хтось: – Але ж він за свого життя був активним членом соціалістичної партії, що перенаголошувала соціальне питання і вороже ставилася до партій правого напрямку, а зокрема до монархістів!

Так, це правда. Але правдою є теж і те, що тоді і тепер усі керівні діячі усіх національностей належали чи належать до якоїсь партії та підтримують дану партійну програму. Однак не кожен із них мав чи має відвагу і стільки державницького почуття, щоб у скрутному для нації становищі виступити з партії та без її доктринерських обмежень присвятити себе всеціло загально-національній справі.

Симон Петлюра зробив це саме в час, коли доктринери всіх напрямків своїми дрібничковими суперечками й недоречними вимогами буквально руйнували власну державу. Або, образившись, виїжджали за кордон...

Симон Петлюра мав сміливість втратити особисту популярність у своїх партійних колах та цілковито присвятив себе державним і військовим справам. Він виправдано вірив у те, що вояцька маса підтримає його рішення, бо наші вояки ризикували власним життям не за інтереси окремих партій, але в ім'я збереження відновленої державницької структури, в якій мало бути гідне місце для всіх її громадян. Згодом, Симон Петлюра так і формулював своє та їхнє завдання: "справа здобуття української держави — це справа цілої української нації, а не якоїсь класи її чи партії".

Він керувався тим принципом не лише тоді, коли під його наказами воювали десятки тисяч вояків. Уже як голова екзильного уряду України він обстоював ідею активної збройної боротьби за цю політичну структуру своєї нації ось такими словами: "... справа самостійности України вирішуватись буде підрахунком організованих сил нашої нації, як політичних, так і військових. Коли це питання буде вирішуватись за мого життя і за моєю участю, то я робитиму все, щоб до цього моменту українська армія мала десятки тисяч гармат і сотні тисяч рушниць".

В ім'я збереження принаймні звуженої державницької структури Симон Петлюра мав теж відвагу погодитися на тимчасову втрату частини української території. Це була дуже болюча політична операція для нього і для багатьох українців. Але сьогодні треба визнати, що цим кроком Симонові Петлюрі пощастило утримати українську державність — її законну тяглість, її законний уряд — до 1921-го року. Тільки зрадницька змова урядів Москви та Варшави припинила існування самостійної української держави у міжнародньо-законному розумінні.

Однак їм не пощастило скасувати тієї державности у мисленні Симона Петлюри та всіх українських патріотів. Навіть після того важкого диплома-

тичного удару він не заламався, а навпаки. Своїм живим словом і ділом він підтримував їх на душі:

"Ми уважаємо себе ні морально, ні ідейно нерозбитими..." — писав він і пояснював, що самопогублення ніколи не пропадає з рахунку нації.

Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною... Тепло її все теплим буде в душі нації, все відограватиме ролю непокоючого, тривожно-ферменту, що нагадує про нескінчене і кличе на продовження розпочатого."

Якщо тоді свої люди не цінили незламного духа тієї людини, то ворог розумів її прекрасно. Ось чому в Москві тоді вирішено знищити фізично Симона Петлюру. 25 травня 1926-го року наємник Кремля підступним пострілом убив Симона Петлюру, головного отамана і президента новочасної української держави, — голову її екзильного уряду.

Полк. Євген Коновалець

Знищивши підступно Симона Петлюру, Москва могла завдати смертельного удару по всій українській нації, зруйнованій війною і поділенийій поміж чотири сусідні держави. Але, на щастя, його діло продовжував його колишній близький співробітник полк. Євген Коновалець. Він за правління головного отамана Симона Петлюри командував корпусом Січових Стрільців, що був фундаментом, на якому спиралася ще слабка тоді українська державницька структура.

Однак ще важливішим його вкладом у скорбницю державницьких зусиль української нації було утворення Організації Українських Націоналістів, як збройно-політичного руху. Без того руху, з його безкомпромісною програмою боротьби, українська нація напевно перетворилася б знову в етнографічну масу зі шлунковими та фолкльорними аспіраціями.

А тоді, звичайно, не могла б постати Українська Повстанська Армія, тоді не розвинулися б нові політичні форми опору Москві на українських землях під час і після другої світової війни.

А це означало б, що українська нація зникла б із карти політичних націй світу. Ось що загрожувало українському народові саме в епосі між двома світовими війнами, коли діяв полковник Коновалець. Це була доба формування двох ворожих таборів держав, тоталітарного і демократичного. В обох таборах були смертельні вороги української державності. Вони всіляко заглушували навіть дрібні вісті про прагнення українців відновити своє володіння на своїй території. Однак завдяки діяльності полк. Євгена Коновальця українське питання весь час виринали на поверхню міжнародних вод та зганяло сон з очей діячів у Москві, у Варшаві та в інших ворожих Україні столицях.

Саме тому, як і у випадку головного отамана Симона Петлюри, головний ворог України Кремль вирішив виконати ще один удар по ще одній керівній українській голові.

23-го травня 1938-го року на вулиці голландського міста Роттердаму бомба незвичайно великої розривної сили, що її агент Кремля (мабуть при співпраці з Берліном) вручив полк. Коновальцеві, фізично розірвала його, того єдиного тоді українського провідника. Водночас ця бомба струснула основами поверсайської Європи і немов гуркіт прихованого вулкану сповістила наближення світового землетрусу. Готовилась велика війна за оволодіння України, тому на "шляху походів вікових" мусіла впасти ще одна українська голова. Ворожим керівникам здавалося, що обезголовлену націю можна буде легше ділити, опанувати і знищувати.

Життєписи обох цих українських діячів-державників, яких досягла злочинна рука ворога, нам добре відомі. Згадуємо деякі забуті деталі їхнього ідейного і трудолюбивого життя для того тільки, щоб спільно нашими думками, нашими словами, нашими почуттями і практичними постановами у роковини їхньої смерті – збудувати моральну "стіну плачу" української нації, моральну стіну української історичної пам'яті, стіну своєї державницької гордості. Стіну, до якої думками міг би підійти кожен український нащадок у кожній країні світу. Підійти і принаймні думками та своїми почуттями діткнутися того незримого знаку реальної української держави.

Голови цих двох діячів-державників, Гол. От. Симона Петлюри і полк. Євгена Коновальця – це сучасні наріжні камені тієї стіни...

Але ні на мить не забудьмо того, що ця стіна дуже довга і висока... І наші предки, і навіть ми самі "вмурували" в ту стіну голови багатьох керівних осіб української нації.

З далекого історичного минулого, згадаймо от хоча б короля Юрія Другого – останнього володаря суверенної Галицько-Волинської Держави, яку сьогодні далі промовчують чужинецькі історики. Король Юрій згинув від отруї змовників-бояр, але за їхніми плечима таївся майстер тієї змови – польський король Казимир Великий. Убивство короля Юрія Другого розпутало над нашою країною понад сороклітню війну з тим західнім наїзником. І треба було аж триста років, щоб нація відродилася і видала із себе Хмельницького Богдана, з його новим українським державним законом, що ґрунтувався на силі козацького війська.

Голова короля Юрія Другого – перший камінь в "українській стіні плачу". А далі, в ту стіну вмуровано інші голови: Івана Підкови, Наливайка, гетьмана Виговського і його наслідників – Івана Мазепи,

Павла Полуботка, останнього кошового Січі Кальнишевського... Всі вони поклали свої голови за українську державницьку структуру... І всіх ми згадуємо, як символічні камені зі стіни української державницької святині.

Новочасні камені

Насправді тим каменям немає точного числа... І в наші часи у ту стіну вмуровано, як незримі цегли, голови багатьох державно-творчих одиниць українського народу – чоловіків і жінок, старих і молодих, літніх і юних. Якщо б вони закінчили своє життя в нормальних умовах і в нормальному терміні, вони б своїми досягами дорівняли різним чужинецьким діячам.

Але українські голови падали від ворожих ударів у найскладніших для нації умовах, без часу, тоді, коли нації саме треба було мудрих і досвідчених керівників.

Цю трагедію нації відчули і зрозуміли деякі українські поети. У їхніх творах знаходимо виразні натяки на те, як нам годиться розуміти нашу історію. Навіть придушений кремлівським режимом поет Микола Бажан, ще у сталінський час, підсвідомо відчув той ритм української історії, той державницький зв'язок між далекими поколіннями українців і своїм ганебним сучасним. В останніх рядках свого вірша "Слово похід" він 1930-го року писав:

Проходили віки, приходили онуки
На ті поля, де вмер достойно дід
І жовті черепи побожно брали в руки
І клали їх очицями на схід.
О жовті черепи, камені межові
На скорбних перехрестях війн.
О жовті черепи, очицями на схід.

Ось як поступали наші предки, виоравши плугом на своєму полі голову свого предка, замученого або вбитого рукою наїзника: вони "побожно брали в руки" і клали цю голову на могилі, "очицями на схід". Щоб тії "жовті черепа" показували сучасникам на джерело смертельної небезпеки: щоб закликали сучасників озброюватися на бій проти наїзників зі сходу.

І ми сьогодні єдиними думками, спільно і побожно, берімо в руки мученицькі голови наших українських керівників, що впали з ворожої підступної руки... Берімо і укладаймо їх у незриму "стіну достойного всенароднього плачу". Для того, щоб ми самі та й наші нащадки могли думками підходити до неї, немов ізраїльтяни до стіни своєї святині на Сіоні, та щоб молитовно промовляли: – Ось тут, голова Симона Петлюри; а тут – голова його співробітника і засновника ОУН полк. Євгена Коновальця. А поряд з ними голова керівника революційної ОУН Степана Бандери, іменем якого прозвано весь самостійницький рух на території Сов. Союзу... Поблизу їх – голова командувача УПА ген. Тараса Чупринки-Шухевича. На другому кінці стіни голова їхнього співробітника проф. Льва Ребета. У цій же стіні є місце на голову гетьманича Данила Скоропадського, бо ніхто не гарантує того, що він не впаде жертвою убивників із КГБ.

А втім, молодий читачу, в ту українську стіну плачу та історичної пам'яті вмуруймо голови всіх українських діячів, які в тяжкому труді зберігали ідею української державності і за життя зазнали хресних мук і смертельних небезпек. Реєстр їхній великий. У нашій стіні знайдеться місце навіть для суперників різних українських політичних течій, бо вони всі наші і всі вони віддали життя за українську державну структуру.

Це перший президент першої Української Народньої Республіки Михайло Грушевський, якого знищили на операційному столі кремлівські лікарі-апаратники. І поруч нього є місце на голову полк. Андрія Мельника, що поряд із Грушевським, Симоном Петлюрою і полк. Коновальцем будував і обороняв українську державу, а опісля все своє життя віддав для організування політичної та збройної боротьби на тому самому українському фронті, що зветься український державницький націоналізм.

І не забудьмо вмістити в стіні українського плачу та національної гордості о. Августина Волошина, президента Карпатської України, замученого червоними наїзниками Сходу і Заходу.

І ніхто з нас не відмовить гідного місця для голови письменника і політичного діяча-державника Івана Багряного, якого Москва мучила тюрмою і засланням, а він не заламався. Вирвавшись з її кігтів, Іван Багряний знайшов стільки сил, щоб підтримати боротьбу Української Повстанської Армії своїм мистецьким талантом, а на еміграції охоронив значну частину емігрантів від поворотного московського полону – фізичного і душевного.

Споглядаючи на всі тії голови наших керівних діячів із минулого і сучасного, ми всі – кожна українська людина! – подумавмо і спробуємо зрозуміти їхнє мовчазне послання до нас...

А воно просте і ясне.

Вони кажуть нам:

Сьогодні ворожа пропаганда більш наполегливо, ніж будь-коли досі, силкується підкопати всякі державницькі традиції та авторитети установ і діячів живої України. Сьогодні знутри і ззовні ведуться спроби спрямувати українців на шлях тваринного існування, без ніяких політичних і державно-економічних прагнень. Сьогодні ворог намагається перетворити українську політичну еміграцію та її нащадків у

масу самозадоволених псевдокультурників, розлінив-
лених у добробуті та на дозвіллі.

Головний удар спрямовано на молодь.

Бій за душу молоді

Немає сумніву, що сьогодні вороги української нації силкуються вирвати в молоді те, що зветься "історична пам'ять" і становить фундамент усякого політичного мислення. Тому головний удар спрямовано на молодь, яка не встигла ще засвоїти собі основних істин українства.

Цю недосвідчену і легковірну молодь фальшиві пророки і псевдоучені пробують заманити на шлях псевдоуніверсалізму, пробують звужити діяльність тієї молоді до боротьби за права т. зв. "людини взагалі", а не за право української людини керувати собою суверенно на своїй українській землі, у власній державі.

Довкола нас дедалі голосніше лунають заклики, щоб українці забули про свою активну збройну боротьбу та щоб приєдналися до т. зв. спільного фронту за "поступ і мир"... І сьогодні дедалі голосніше втовкмачують нам, що, мовляв, наші політичні установи – минулі й сучасні – це тільки недоречні фантоми: Українська Центральна Рада, Українська Народня Республіка, гетьманська Українська Держава, а далі і Державний Центр УНР, УНРада, УГВР, ОУН і УПА... Мало того, вже і заперечують державницький характер Запорізької Січі та зводять її до малозначного інциденту в історії... Росії.

Послідовно, сьогодні нас переконують про т. зв. невміння української людини правити собою і навіть мислити по-державницькому. Ось чому так часто чуємо і читаємо про те, що нібито українські вільнодумці в московських таборах і тюрмах борються "лише за права людини в ССРСР", за рефор-

мування Сов. Союзу, а не за відновлення самостійної України. А якщо забути про самостійну Україну, то послідовно доводиться і забути всі голови українських провідників із сучасного і минулого України.

І такі поради чуємо сьогодні, в епоху вселюдської збентежености. Нам радять виректися імени Симона Петлюри, бо мовляв – його ім'я ускладнює нам стосунки з жидами... Нам радять забути полк. Є. Коновальця, бо, мовляв, поляки та інші "демократи" кривим оком дивитимуться на нас саме ізза нього.

Нам радять відмовитися від прапорного імени Степана Бандери, бо, мовляв, під його іменем довершено багато крайніх революційних заходів... Нас спонукують забути всі видні постаті української історії, що свої голови поклали на жертovníку визволення свого народу. Послухавши цих рад, ми перетворилися б у безрідних номадів, у "золотого Тамерлана онучата голі" (Т. Шевченко).

Ні, ми не сміємо піддатись зрадливому шепотіві вужів на фальшивому райському дереві людства... Ми не дозволимо вирвати з нашої національної стіни плачу і гордості ані однієї української голови!... Навпаки! Ми будемо щорічно з достойним смутком підходити до цієї стіни і молитовно відновлятимемо наші настанови:

О жовті черепи, камені межові
На скорбних перехрестях війн!...

Надхніть нас своєю незламною вірою у перемогу української правди! Сповніть наші думки своєю мудрістю, щоб ми своїми заходами не руйнували українських політичних, економічних, церковних і культурних установ, але щоб ми їх зміцнювали словом і ділом.

— Наснажте наші серця своєю енергією, потрібною для того, щоб відбити усі ворожі наступи в Україні та поза її межами!

О голови керівників наших, мучеників національних! — сповніть наші думки своїм розумінням єдності, щоб і ми врешті перестали бути нацією сварливих соловейків!... Щоб ми наш власний життєвий шлях завершили так гідно, як ви завершили свій!... Щоб ми ні на мить не забули слів вашого учителя Івана Франка, який колись остерігав ваших сучасників словами:

Минув час мук? Брехня...

Хіба різки ще не свистять у вас?
Цілими селами в тюрму не гонять?
Хіба гармати мідних гирл не клонять
Над містом, всіх готові жерти враз?...

Якщо б хтось із нас забув про цю пересторогу, тоді карайте нас твердим Франковим словом, що ним він батожив і ваших збентежених сучасників:

М'ягкі серця в нас, бо трусливі вчаси!
А звір зневаги до людей і власти,
І тьми росте і висить над вами!

Ми, його жертви, вас зведемо з могили:
Не м'якніть без часу! Гартуйте сили!
Гоніте звіря, бийте, рвіть зубами!

Так, зокрема в роковини смерти Головного Отамана УНР Симона Петлюри і полковника української армії Євгена Коновальця, під час відзначування героїчної смерти генерала УПА Тараса Чупринки, провідника революційної ОУН Степана Бандери, О. Ольжича, Олени Теліги та інших видатних борців за українську самостійну державу, слова тієї перестороги — саме їхньої перестороги! — лунають з особливою силою.

У кого душа українська, той почує цю пересторогу, той замислиться і діятиме відповідно.

І це діяння буде єдино достойною пошаною головам усіх провідників України в тій українській стіні плачу, що при допомозі наших достойних діл перетвориться у стіну національної гордості й особистої гідності — у наш спільний державницький дороговказ.

СУМІВСЬКА ВАТРА

САМОСТІЙНА УКРАЇНА ЖИВЕ В НАС САМИХ

Для кожної зрілої людини зустріч з великою групою молоді юнацького віку завжди схожа на подорож у власну молодість. Я відбув одну таку подорож у франкомовній провінції Канади Квебеку, коли я навідався на одну з українських молодняцьких літніх осель. Це – оселя "Верховина", власність монреальського відділу Спілки Української Молоді (СУМ), який то відділ визнає за свого патрона Дмитра Гриця. Він був видатним бойовиком ОУН, а згодом, у часи німецької та російської окупації, вславився як генерал УПА під іменем: Перебийніс.

Знав я його особисто тоді, коли гітлерівська Німеччина і сталінська Росія воювали на території України за володіння над цілою Європою. У ті страшні роки, здавалося, не було ніяких виглядів на те, щоб справу української державности можна було успішно вивести перед очі засліпленого й поділеного людства.

Але вже ніхто навіть не думав про те, що ось за кілька років багато українських біженців, а серед них і патріотів, переселиться за океан. Ні, навіть у сні нікому не снилося, що ті стероризовані біженці на нових землях і під чужими прапорами виростять і виховують своїх дітей на українських нащадків, свідомих свого славного роду і гордих на український блакитно-жовтий прапор.

І в повоєнні роки 1945–48 ніхто з нас, колишніх членів українського визвольного року, не мріяв про те, що незабаром зможемо на чужині промовляти до багатьох сотень такої молоді на її власній території з власними будинками, із спортовими площами й устаткуванням, з власною програмою вишколу. Це

своєрідне чудо – ще один прояв відродження невмирущої української нації.

Споглядаючи на стрункі лави хлопців та дівчат у мундирах своєї молодняцької організації імени борця за волю і державність України, будь-кому хочеться поділитися з ними своїми спогадами з власної молодости. Але на приватну "мандрівку у власну молодість" немає часу. Така зустріч з організованою молоддю має важливіше завдання:

На тлі подій в Україні нам треба усвідомити і уточнити наше місце на цій заокеанській землі та по-новому визначити своє відношення до людей та ідеалів, що зветься українськими.

Щоб дати правильну відповідь на ці дві проблеми, конечно насамперед визнати рідкісне явище в історії людства: постійне відроджування української національності. І капіталістичні, і марксистські ідеологи століттями засуджували українську національність на смерть. Вони знищували її й хоронили її фізично й науково. Скільки то разів за останніх 150 років було так, як це писав Микола Костомарів – друг Тараса Шевченка: "Лежить Україна в могилі, але не вмерла"!

Уже за нашої пам'яті, коли то під ударами переважаючих сил Москви та її союзників загинули в бою вояки типу генерала Перебийноса, а багато їхніх друзів попали в полон і в концтабори Росії, тоді здавалося, що про воюючу Україну навіть згадка зникне із лиця Землі.

Але не так воно склалося, як нашим ворогам гадалося. "Бо її (України) голос, що звав усю слов'янщину на свободу і братерство, розійшовся посвіту слов'янському" (М. Костомарів). І пролунав він буквально з могил, з тюрем і концтаборів та російських млинів смерті на просторах від Балтицького моря по Тихий і Арктичний океани. І здивований світ

почув той голос України, що, здавалось, "лежить у могилі, але не вмерла".

Україна — це вони

Може західний світ не прийняв би того голосу звойованої України. Але українська еміграція, бурею війни розпорошена по всіх континентах, понесла цю українську правду, немов та мати з Шевченкової поеми "Неофіти": "на торжища і в чертоги, живого істинного Бога Ти слово правди понесла".

Ось чому сьогодні поняття незвойованої України таки живе у світі. Ось чому сьогодні українську націю визнають, як існуючу: і політики, і науковці, і військовики, і духовні, старі й молоді люди різних національностей та різного кольору шкіри.

І якщо ви, молоді друзі, приймаєте, як самозрозумілу річ те, що українських імігрантів та їхніх нащадків місцеві люди в Канаді та інших країнах Заходу трактують з пошаною і визнають співгромадянами української культури, то це насамперед заслуга борців, які впали в бою на українській території. Це їхній врожай ми всі збираємо тепер у всіх державах. Це їхній засів зійшов тепер і в Україні, де з їхньої крові зродилися нові борці за право української людини на власне культурне й політичне життя.

Поряд з цим, сучасна пригожа ситуація для української справи в державі, в якій ми живемо, і в широкому світі є наслідком гідної постави ваших батьків, дідів, знайомих і приятелів. За океани з України вони пішли шукати не тільки вигіднішого й безпечнішого життя для себе і своїх родин, але й шукали за можливостями виявлення себе, як частка культурної і політично свідомої української нації.

А це означало на ділі: протиставитися своєму оточенню в країні свого поселення. Бо всюди те оточення говорило і всіляко заохочувало їх, як і кожну іміграцію з кожної країни: — Забудьте своє рідне, прийміть нове, то буде вам легше жити!...

Але ваші батьки і діди сказали собі: ми були, ми є і залишимося українцями, бо ми хочемо бути повноцінними людьми, а не тільки домішкою до безформного чужомовного населення.

Легко було сказати собі таке, але не легко було здійснити цю постанову. Вашим батькам довелося витримати і тиск і приману чужомовного середовища не в одній країні та не одних лише чинників. Тому тим більше треба подивляти старше за вас покоління українців, яке створило доволі достатню матеріальну базу для себе і для своїх нащадків. Водночас те старше покоління передає вам, молоді друзі, чесне, гідне й культурне ім'я.

Спостерігаючи своїх власних батьків і все українське середовище в цій країні, ви всі можете і повинні сказати з якнайглибшим переконанням: – "Рідні батьки й матері та батьки народу! Для нас Україна – це ви, бо іншої України ми не знаємо і не бачили! То ж спасибі вам за те, що не позбавили нас нашої спадщини, без якої ми не були б повноцінні особи".

Ось що повинні сказати всі молоді люди вашого і молодшого віку своїм батькам і матерям, своїм учителям і виховникам, своїм священикам і культурним та політичним організаторам.

Україна – це ви!

Визнавши цінність засіву української вояцької крові на території України для збереження української самобутності в світі, віддавши належне ролі своїх батьків і матерей, духовних і світських виховників та всього організованого емігрантського суспільства у збереженні й розвитку цієї української ідентичності в країні свого поселення, ми повинні додати ще одне основне твердження. А саме:

Оскільки ім'я української національності сьогодні лунає сміливо, гідно і навіть музикально в Канаді, в Америці, у Франції, Великобританії, Австралії, Аргентині чи навіть на просторах Євразії, то це теж заслуга такої молоді, як активні члени СУМу! Дивлячись на вас, зібраних на своєму здвигові у франкомовній провінції Квебек, згадуючи тих молодих українців, які сьогодні своїми протестами і голодівкою в обороні Валентина Мороза зрушили державно-політичні кола Канади, я з усією відповідальністю за своє слово заявляю: Україна — це ви, молоді друзі!

Можливо, що для багатьох слухачів і читачів таке слово видається надто сміливим. Старші напевно згадають Шевченкову пересторогу про те, що "нема на світі України, немає другого Дніпра". А молодь вашого віку, в своїй скромності, стрепетється і одвітить: — Як ми сміємо зватися українцями, коли ми народилися і вирости на цій заокеанській землі? Ми знаємо і широко любимо наше безпосереднє оточення і тут є ґрунт під наше життєве майбутнє...

Подібне застереження можуть висунути ваші однолітки в Америці, Великобританії чи Австралії. І вам і їм належить розсудлива відповідь.

Так, це правда, що справжня Україна існує лише над Дніпром і Дністром, над Бугом і Попрадом, над Тисою і Черемошем, над Прип'яттю, Доном і Чорним морем... У юридичному, правному сенсі цього слова, лише населення етнографічної території творить культурно-політичну одиницю, що зветься українська державницька нація.

І правдиво звучатиме твердження, що ви — громадяни Канади, як ними є ваші однолітки пластуни, члени ОДУМу, СУМКу, УКЮ і МУНО та навіть не охоплені організаційними рамками молоді люди українського роду.

Але будши нащадками українців; зберігаючи українську мову та вживаючи її в організаційному, шкільному та приватному житті; вивчаючи українські традиції та розвиваючи культурні здобутки української нації; діючи в рамках українських організацій і готуючись увійти в систему українського організованого суспільства у цілому, ви всі на ділі являєте собою органічну частину всесвітньої духовної України. Ви є частина живої української нації.

Для людей інших національностей визволення України може є пропашою справою, яку придушили переважаючі ворожі сили. І навіть серед самих українців є ще дуже багато слабодухів, для яких "Україна лежить у могилі".

Але це тільки їм так здається, бо Україна живе у ваших прекрасних молодих і юних особах. Вона росте разом з вашими постатями. Вона розвивається і міцніє вашими думками, почуттями і вашими вчинками.

Доказом цього є розгубленість і західних і східних асиміляторів протягом минулих 25 років на вид пожвавленого зацікавлення українських нащадків справою визволення "народу своїх предків". Асимілятори — а вони є між політиками, ученими, мистцями і духовними особами! — ще 25 років тому передрікали і "науково" доказували, мовляв: в Україні українці швидко зіллються з російським народом, а в країнах поселення української еміграції вони зникнуть, як національно-культурна група не пізніше як за 10–15 років.

А що сталося?...

Сотні, а то й тисячі молодих людей українського роду виходили і далі виходять на вулиці своїх і чужих міст з українськими прапорами, з українськими транспарантами та зі ширими українськими вимогами: "Протестуємо проти поневолювання українців в Україні!" Або: "Домагаємося рівноправности,

справедливості для українського народу на його власній землі!"

Сьогодні навіть найбільш байдужі та глухі державні діячі почули той голос живої України — нащадків українських емігрантів. Чільні міністри канадського ліберального уряду з пошаною прийняли до відома вимогу невеличкої групки "голодуючих демонстрантів" у столиці Канади. Прем'єр-міністер П'єр Трюдо зобов'язався, в міру дипломатичних можливостей, виступати в обороні ув'язненого в Росії українця Валентина Мороза. Це про тих молодих українців з похвалою і подивом говорив публічно кол. прем'єр-міністер Канади Джон Діфенбейкер: — Ця невеличка групка відзначається небуденною "сміливістю та ідеалізмом" і віддзеркалює кращі прагнення загальноканадського суспільства.

І врешті, широкий відгук у всіх засобах масової інформації — у пресі, радіомовленні й телевізії, що його здобули ці демонстранти при активній широкій підтримці молоді інших центрів українського поселення, є переконливим доказом того, що живе Україна, бо живою є молодь українського роду. Це дає їй право зватися українською, а мені дозволяє ще раз сказати: Україна — це ви!

Усім заламанцям, які ламають руки і зідхають над екстремністю такої постановки справи, доведеться сказати суворе слово:

Заляканці! Не лякайте нас псевдонауковими працями чужомовних соціологів і знавців психології та державного права! Не доказуйте нам, що, мовляв, сучасна молодь не прагне ідеального патріотизму та що від т.зв. "старого краю" і його проблем цю молодь відділяє час і море...

Ні, "брешеш, людоморе!" Бо хто не живе українськими ідеалами, той не виступить в обороні невідомого йому Валентина Мороза. Космополіт без кореня чи самовдоволений хлібоз'їдач не голодувати-

ме з небезпекою для свого здоров'я!... Безхарактерний кар'єрист не виступить із критикою неправильного ставлення свого уряду до української справи!

Тільки людина української культури й українського характеру зробить це зі сміливістю і з гідністю, з якою роблять це такі молоді люди, як ви.

Тому ще раз підкреслю сказане.

Своїми думками, почуттями і ділами ви всі пов'язалися з долею української нації. З її правдою і з її кривдою. З її славою і ганьбою. З її здобутками і велетенськими втратами. А тим самим ви стали психологічними українцями і придбали право на духовне українське громадянство. Це громадянство не визнає ніяких політичних меж, а щоб мати його, не треба ніяких державних документів із печатками і підписами. Для цього потрібно лише широкого прагнення оберігати й розвивати українську культуру та активно боротися за політичне визволення українського народу з-під російського ярма.

Ідейне громадянство

А бути сьогодні людиною українського роду та української культури, бути сьогодні духовним громадянином ідеальної української всесвітньої нації-держави є цінним і шляхетним станом.

Адже бути лише людиною в наші часи дуже легко. Вистачає бо користуватися автомобільною технікою, телевізійною культурою, співчувати чорношкірим в Америці, час від часу мугикати "мир, мир, мир" та ще, може, критикувати всякий естаблішмент. І ви вже... новочасна людина. Звичайно, це дешевенька підробка під людину.

Але бути українцем сьогодні означає бути людиною благороднішого стилю життя. Ні, не кажу цього з мотивів якогось шовінізму чи національного себелюбства. Огляньтесь на своє оточення, придивіться

уважно іншим суспільствам економічно розвинutih суспільств. Всюди побачите продажність і підкупство. Всюди є криза керівного прошарку, бо всюди є свій "Вотергейтський скандал". Німеччина і за сто років не змиє крові і бруду зі своїх національних рук, що в роки гітлерівського володіння знищили мільйони людей, а в тому числі теж українців. Росія повік залишиться як найганебніша тюрма народів з її млинами смерті для різних національностей. Франція мала свій Алжир, Великобританія – Малаї, Америка мала свій В'єтнам.

Церковне життя різних країн так зматеріялізувалося, що їхні вірні втратили довіря до своїх церковних систем. Протестантські віровизнання розгубилися так, що нині шукають діалогу з атеїстами. Російська Церква – розжерта большевизмом! – пішла на співпрацю з Кремлем, з воюючими безбожниками. Подібного діалогу з кремлівськими керівниками шукають деякі кола Ватикану.

У таборі комуністичних країн людську гідність топчуть щодня, а сталінізм там дедалі більшою мірою показує своє жорстоке обличчя. Людина і в системі Заходу, і в системі т.зв. "перемігшого соціалізму" втратила віру і в своїх світських, і в своїх духовних провідників, не вірить вона ученим, не вірить педагогам, ані навіть лікарям-психіатрам.

Показуючи на той занепад сучасного людства, я зовсім не маю наміру твердити, що українці є немов білосніжні янголи. Ні, українці є тільки людьми, але вони затиснуті в тяжчі умови існування. Боротися за своє існування, як окремі люди окремої цивілізації, українці являють собою своєрідний полігон, на якому збереглася зброя людства.

Згадайте українську державу з-перед шістдесять років. Це була скромна держава, що гарантувала в принципі соціальну справедливість і міжнародне співжиття своїм громадянам. Перший "мультикульту-

ралізм" у світі схвалено саме в Україні – на 53 роки раніше за канадський. Українці не гнобили інших народів, а українські вчені не укладали фальшивих імперіялістичних теорій. Західний світ – політичний, військовий, церковний і науковий! – постійно заперечував українську тезу про органічність націоналізму кожної поневоленої нації та про її Законне право на своє самовизначення.

Майже перед вашими очима всі імперії Заходу розсипалися в пил. Залишилася нині тільки одна імперія: Сов. Союз. Навіть комуністичний Китай почав внутрішньо змінятися під подувом націоналізму своїх мас і загрози з боку Москви.

Це значить, що українська концепція життя була правдива і життєздатніша за їхню!

А українська християнська Церква! Обидві її вітки – Православна і Католицька! – це мученицькі церкви, що воюють за вічні правди. А в той час церкви інших народів є торжествуючими, пануючими і зматеріялізованими об'єднаннями, структура яких дедалі послаблюється.

І світська українська інтелігенція не піддалась тискові новочасного концепційного матеріалізму, не загубила почуття людяности навіть між росіянами-большевиками, де людину силкуються перетворити в худобу. Адже Іван Дзюба виступав в обороні жидів у СРСР ще тоді, коли на Заході ще соромливо промовчувано кремлівське дискримінування жидів. Святослав Караванський обороняв естонців, латишів, литовців і молдаван. Генерал Григоренко терпів психіатричні тортури за свої виступи в обороні татар. Валентин Мороз зазнав пекольних мук не лише за українську націю, але й за свою оборону прав інших національностей.

Значить, існує зв'язок між поколінням, яке зброєю обороняло право на культурну самобутність і політичну незалежність усіх народів Східної Європи,

між тими, що з санітарними пов'язками на руках схилялись до поранених українців і неукраїнців у бою з нацистами і більшовиками, та пими сучасними організаторами опору Москві й боротьби за справедливість і волю народів у нашу епоху.

Полігон самотності

Тому нехай жоден сумнів не порушить вашої впевненості, молоді друзі, щодо правильності свого рішення стати на самостійницький полігон людської та української гідності. Бо ґрунт під вашими ногами твердий і певний.

Того ґрунту не мають молоді люди інших національностей. Сьогодні молоді люди на т.зв. Сході і на т.зв. Заході не знаходять сенсу життя свого. Тому — як показує статистика — кількість самогубств постійно і швидко зростає. При всій високорозвинутій техніці, при великому добробуті, при всіх розвагах і навіть надмірній кількості годин і днів на дозвілля сучасна молода людина терпить від самотності і, як старинний математик Архімед, шепче: "Дайте мені місце, на якому можна б стати, а я двигну світ з його основ".

Сучасна молода людина тривожно шукає свого твердого ґрунту, на якому станувши, вона могла б себе двигнути із занепаду та зневіри.

Такої проблеми не мають молоді українці, які живуть ідеєю відродження та визволення української національності. Навпаки, своїм ідеалізмом і активізмом вони дають приклад своєму оточенню і піднімають його із дна зневіри у своє суспільство та в самих себе. Своїми організаційними зайняттями, своїм пов'язанням з українською справою, а зокрема своїми почуттєвими зв'язками з долею гнوبлених українців вони охороняють себе перед душевною недугою і неминучою душевною смертю.

Тому продовжуйте своє діло. Не зражайтеся навіть тим, що деякі люди покидають українські лави. Це природне явище. Відпадають слабші та менш цінні. Приходять до вас сильніші та ідейніші. А втім, українська справа починає притягати навіть чужинців, які не загубили віри в людину та в її вищий стиль життя і діяння.

І не лякайтеся того, що ворогів у нас багато, а приятелів мало. Що сили наші дуже скромні, а результати наших зусиль невеличкі. Нехай ніхто з вас не забуде того, що сказав в'язень Лев Лук'яненко своєму противникові у російському концтаборі: "Коли б я був єдиним українцем на світі, то й тоді я боровся б за Україну".

А слабодухам, які знецінюють ваші ширі зусилля і закликають вас не розпалювати революційного духа тут і в Україні, відповідайте словами Валентина Мороза: "В Україні ще й нічого гасити — ще треба розпалювати".

То ж і ви скажіть собі: — Доки на світі житиме одна українська родина, похожа на наших батьків, доти існуватиме українська нація та вестиметься боротьба за її культурну і політичну самобутність.

Гарантом тривалості цієї боротьби є молодь, така, як ви всі, бо широко впевняю вас: Ви є ті іскорки, що розпалять великий вогонь визвольної української боротьби.

Тому без вагання скажіть собі: "Україна — це ми!..."

І докажіть це своїми ділами!

СЛОВО ПРО НЕЗАЛЯКАНУ НАЦІЮ

Згадувати з пошаною українську збройну силу в минулому і обмірковувати потребу плекання української політично-збройної думки сьогодні мабуть найтяжче: це непопулярна тема і на чужому, і на українському форумі.

У демократичних державах Заходу знецінено ролю вояка й оборонця інтересів свого народу не зважаючи на те, що мілітаризм у державах із комуністичним режимом дедалі більше зростає. Під впливом пропаганди про т.зв. небезпеку від термоядерної зброї в суспільствах Канади, Америки, Великобританії, Франції та інших країн Заходу сьогодні також серед українців дедалі голосніше лунають заклики, щоб забути про українські військові традиції та щоб навіть не мріяти про збройний зрив проти російського наїзника на території України.

Такий підхід примушує колишніх вояків Української Повстанської Армії та інших військових формуцій з гіркістю запитувати себе в думках:

— Якщо противники збройної боротьби за звільнення України мають рацію, то який був сенс нашої боротьби проти німецьких нацистів і російських імперіялістів під час і після другої світової війни?... Невже справді самопожертва наших друзів і подруг була даремна?... Невже вони даремно терпіли муки, холод і голод у землянках, у бункрах, у тюрмах чи концтаборах і гинули від куль чи тортур ворога?... Невже славний небуденний похід Рейдуючої Частини УПА через Польщу, Словаччину, Моравію, Чехію, Австрію й Німеччину 1947 року заплановано і здійснено лише для того, щоб кількасот українських сміливців

могли жити мирно і в добробуті на Заході?... Невже ми помилялися, коли вірили в те, що наш подвиг — це суттєва частина боротьби українського народу за свою незалежну державу?... І що ми стали саме тут свідками того прагнення нашого народу?...

Такі й подібні думки тривожать душку кожного, хто в міру своїх сил допомагав організувати і розвивати політично-збройний рух на українських землях під прапором УПА, очоленої ген. Тарасом Чупринкою-Шухевичем.

Хтось мусить дати відповідь на ці запитання, якщо вже не тим людям старшого покоління, то принаймні людям молодшого покоління, які не бачили "України в боротьбі й вогні" та які може навіть не можуть уявити собі збройного, незаляканого українця.

Вони шукають відповіді

Молоді люди українського роду щиро цікавляться фолкльорними й етнографічними традиціями своїх батьків і матерей. Молоді люди люблять українські страви, народні строї, пісні, музику, танці й мистецькі вироби. Але заразом із цим вони хочуть знати й політично-збройне минуле своїх предків, а зокрема збройні спроби українців протиставитися Німеччині та Росії під час другої світової війни та після неї. Ці молоді люди прагнуть дізнатися про те, чи і як гідно їхні батьки й діди засвідчили свою любов до волі й самостійности свого народу. Вони хочуть впевнитися про те, що українці відзначаються такою самою гідністю самооборони, як поляки, французи, еспанці, норвежці, англійці чи американці.

Те зацікавлення виникає вже в дитинстві.

Один молодий батько розказав мені знаменний випадок з власного переживання:

— Після того, як ми з моїм сином оглянули фільм з другої світової війни, в якому американці

перемогли німців, він несподівано запитав мене: "Тату, а чи українці колись воювали... чи українці колись виграли війну або якусь битву?"

Той батько божився, що він зі своїм сином не розмовляв про ніякі військові справи, бо синок ще у дитячому садочку, вчиться українських пісень співати та різні ігри виводити.

Для нас у нашому міркуванні не важливо знати, що саме відповів своєму синкові той збентежений батько. Для нас важливо було тільки дізнатися про те, що таке небуденне запитання зродилося в голівці нащадка українців у Канаді – і то під враженням перемоги вояків іншої національності. Важливе це тому, що навіть дитина на світанні свого свідомого життя хоче належати до гідного роду незалежних людей.

Думка про гідність свого роду і сенс визвольних змагань тривожить і багатьох батьків, зокрема тих, сини або дочки яких поклали свої голови на бойовищах України. Одного разу в місті Монреалі, після концерту з нагоди роковин відновлення української держави 22 січня 1918 року, до мене підійшов літній чоловік і запитався:

– Роз'ясніть мені таку проблему... Сьогодні навіть маленькі племена в Африці, Азії та на Океанії проголошують себе державними народами і їхні держави стають членами Об'єднаних Націй. Тим часом Україну вважають лише частиною російського Союзу, а таких борців за незалежну українську державу, як мій син, називають "бандитами" і "злочинцями"... Скажіть мені: Невже мій син даремно загинув на українській землі 1945 року? Чи не краще було б, якщо б він тоді покинув Україну і поселився в Канаді, де я вже довгі роки жив і міг би забезпечити йому заможне життя?...

Таких батьків і матерей багато. Усі вони ждуть розсудливої відповіді на запитання: Чи самопо-

жертва вояків УПА і членів ОУН під час другої світової війни та після неї була потрібна і конструктивна?... Бо якщо вона була виправдана, тоді не мають рації ті, що сьогодні закликають нас забути всяку думку про збройний опір наїзникові та про збройно-політичну думку взагалі.

Історичний постріл

Насамперед, поки відповісти на це запитання, нагадаймо, що історія завжди повторюється в своїх основних тенденціях. Бо історія – це життя людей, а люди в основному завжди такі самі. Людина так само діє, як діяли її предки. В історії України були такі роки й десятиліття, коли серед українців виникала – під впливом пропаганди ворогів – теорія про даремність збройно-політичної боротьби і про недоцільність плекання військово-політичної думки. І в минулому були люди, що розуміли небезпеку від такого заламання вартостей.

Разючий приклад знаходимо в матеріалах з 1790 року, цебто тоді, коли Америка (Сполучені Штати Америки) вже була незалежна 15 років, а Нова Франція-Квебек уже майже тридцять років перебував під британським володінням. Подібно Україна – тоді вже 26 років перебувала під російською окупацією після того, як Гетьманську Державу царат ліквідував 1764 року. Діля російської імперії, українець з роду, князь Олександр Безбородько був канцлером уряду цариці Катерини Другої, але він думав про причини занепаду України і зробив такий висновок. У листі до свого приятеля він писав:

"Чи ти знаєш, чому в Україні занепає героїчний дух?... Бо місце козацтва у нас зайняли книжники!..."

Подумайте: тоді, 1790 року, ще жило багато українців, які пам'ятали свою гетьманську україн-

ську державу, зі своїм урядом, економікою, військом. Серед них не бракувало і таких, що думали про плекання військово-політичної думки, про підготовку до збройної боротьби, коли б для цього виникла пригожа ситуація.

Але серед них тоді були й люди, що підкопували це почуття, намагалися переконати своє суспільство, що йому треба позбутися таких "мрій". В ім'я ніби універсальної ідеї, а насправді за московські гроші й почесні, ці теоретики книжники – залякані українці – переселялися до столиці Росії, Петербурга, і звідтіль завзято проповідували ідею "злиття" української нації з російським народом, в одній імперії. Звичайно, вони найзавзятіше поборювали всякий натяк на те, що Україна мала колись свою власну збройну силу і що ту силу можна відродити. Це були ті "книжники" чи фарисеї!...

Сто років опісля, коли Україна була під владою росіян, австрійців і угорців, наші предки вже були в полоні того переконання: самостійна українська держава – це "мрія поза межами можливого", а про зброю українцєві навіть думати не годиться, – казали вони. Тим часом інші поневолені народи тоді одушевлялися ідеєю націоналізму, а Іван Франко вже писав про потребу готуватися до відновлення української самостійної держави – від Карпатських гір до Кавказу ("Пролог", 20 липня 1905.).

Значить, тоді наші предки забули найважливішу правду життя: розвивати свою мову і свою культуру народ може навіть під чужим володінням, зокрема в гуманній колоніальній імперії, але визволитися з тієї колоніальної залежності може тільки нація, озброєна власною політичною думкою і зміцнена власною збройною силою.

Тільки така нація привертає до себе увагу сторонніх спостерігачів, що на основі збройного діяння людей тієї національності визнають її зрілою до

державного самоуправління, Яскравий приклад на цей підхід науковців до визначування, котра нація вже зріла, знаходимо у праці американського дослідника націоналізму, проф. Карлтона Гееса. Коли він у 1930-их роках писав про національне пробудження поневолених народів Європи на початку 20-го століття, тоді він про українців згадав кількома словами і то лише мимоходом.

А згадав він про них не тому, що українці на початку 20-го століття вже мали розвинену літературу з такими іменами, як Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка, В. Стефаник і М. Коцюбинський та історик М. Грушевський. Ні!... Проф. Геес мимоходом тільки натякнув на політичний розвиток українців під австро-угорським володінням: навіть галицькі українці виявили своє прагнення правити собою, бо ось один молодий українець забив польсько-австрійського губернатора у Львові.

Один-єдиний постріл із пістолі охотника-революціонера Мирослава Січинського, студента, в особу чужинця-губернатора 1908 року у Львові вистачив для того, щоб привернути увагу і сучасних чужинецьких політиків, і пізніших дослідників у галузі політичних наук до української проблеми. Всі вони зрозуміли, що тим пострілом український народ продемонстрував свою готовість збройно боротися за свою самостійну незалежну державу.

На тому пострілі, немов на фундаменті, ґрунтується змінена постава українців до поневолювачів: не просити в них ласки і зрозуміння, але силою усувати їх з української землі. Якщо цієї правди не усвідомили тодішні українські культурні й політичні діячі, то на щастя ту правду швидко зрозуміли тогочасні організатори спортивно-виховних організацій: "Січ", "Сокіл" і згодом "Пласт". Вони висунули на порядок дня вимогу: — виховувати молодь не лише в душі людських чеснот, але й у душі політично-зброй-

ної готовості боротися і навіть умерти за ідеал самостійної України.

Це вони дали Україні ту невеличку збройну силу, що отримала назву Українські Січові Стрільці та через чотири роки після свого утворення (1914–1918) вже стала ядром збройних сил України. Без того політично-збройного ядра самостійна українська держава не проіснувала б і трьох місяців; а вона існувала в постійній війні проти наїзників з півночі, півдня, сходу і заходу три роки: 1918–1921.

З того і висновок.

Збройно-політична боротьба завжди була, є сьогодні та завжди буде незамінним і найпереконливішим прагненням даного народу стати господарем на своїй землі, у своїй країні. Того доказу, того чинника не замінить сама лише наукова праця. Не замінить його книга навіть геніяльних віршів. Не замінять його народні танці навіть балетної вартості. Не замінять його самі лише бойові слова без діл.

Бо все це може існувати навіть під володінням імперіяліста, серед людей, що насправді не думають про власну державу. Збройну боротьбу може підготувляти й організувати лише національність, що вже стала політично незалежна у своїх думках!

Воїни справжньої армії

Це прекрасно розуміли організатори Української Повстанської Армії під час страшної другої світової війни, що велася переважно на території України: 1939–1944. Тоді за саме прагнення придбати собі зброю українців арештовували і розстрілювали. Ситуація була така страшна і гнітюча, що багато українців дозволили залякати себе. Вони відкидали навіть думку про можливість творення українських збройних відділів опору та й інших перестерігали перед "таким божевіллям".

Цим заляканим українцям протиставилися такі сміливці, як пізніший генерал Тарас Чупринка-Шухевич. Вони визнавали, що організування власної збройної сили між двома потугами – Гітлеровою Німеччиною і Сталіновою Росією – може справді межувати з божевіллям, але, як сказав про іншу справу один філософ: у тому божевіллі була велика іскра розуму. Українські націоналісти – члени Організації Українських Націоналістів (ОУН) і вояки Української Повстанської Армії (УПА) у тій ситуації сказали собі те, що говорили їхні предки – запорізькі козаки: Краще нам згинуть зі зброєю в руках, ніж загинути без боротьби, стоячи навіколішки перед лютим ворогом!

З історичної віддалі – понад 30 років! – ми сьогодні знаємо, що їхнє рішення було правильне і дуже чесне. Вони врятували честь української нації перед обличчям людства тоді, сьогодні та в майбутньому.

Вони бо створили справжню революційну армію українського народу, що протягом десятих років ставила опір не лише Гітлеровій Німеччині, але й сталінській Росії та своїми подвигами здивувала світ.

УПА була справжньою регулярною армією, хоч і революційного характеру, не завдяки мундирам, відзнакам чи вмінню маршувати, але завдяки твердому вояцькому вишколові, небуденній самодисципліні та бойовому досвідові.

УПА була регулярна армія, бо мала власну структуру регулярної збройної сили: складалася з чот, сотень і куренів, мала свої мобілізаційні округи, свою медичну службу, свою жандармерію, власну систему постачання, зв'язку та інформації.

Від липня 1944 року почавши, Українська Повстанська Армія діяла під політичним керівництвом, що звалося: Українська Головна Визвольна Рада. Її члени – це діячі різних політичних груп з різних об-

ластей України, різних віровизнань і відмінних світовідчужань, але об'єднані єдиною думкою збройно-політичної боротьби за самостійну незалежну українську державу.

Енергетичним чинником, що наснажував усі три формації (підпільну мережу руху опору, УПА і УГВР) новими силами і організував людські та матеріальні ресурси, була Організація Українських Націоналістів – в роки 1944–1950 під проводом ген. Тараса Чупринки-Шухевича. Саме ця мережа цивільних активістів і бойовиків створювала оту "живу воду народних мас", про яку – як про незамінний чинник всякої успішної революційно-збройної дії, говорив і писав видатний знавець того діла Мао Цзе Дун.

Підкреслюю саме цей аспект тому, що дехто – захопившись чужими революційно-збройними рухами (Мао Цзе Дуна чи навіть невдачника Че Гевари) – недоцінює винахідливості, умінь та успіху українського визвольного підпілля. Далі, під впливом пропаганди з Москви та з інших імперіялістичних столиць, дехто з українців зневажливо говорить і пише про організований український націоналістичний рух.

Москва завжди вдаряла – насамперед і найлютіше! – по організаційній мережі ОУН, бо розуміла, що без того ініціативного чинника, що став незамінним зв'язковим між збройними відділами і народними масами, всяка революційна акція військового характеру всохне, як дерево на безводному ґрунті.

Ось чому і сьогодні пропагандисти Москви у виданнях, поширюваних з Києва, постійно плямують членів і керівних діячів ОУН найбільш брехливо й неперебірливо. З тих самих мотивів ці пропагандисти силкуються підкопати довір'я вільної української молоді до подвигу своїх батьків чи рідних їм осіб у лавах УПА. Довершивши підступного вбивства керівника революційної ОУН сл.п. Степана Бандери і видатного діяча ОУН проф. Льва Ребета закордоном,

Кремль дав наочний доказ того, що український націоналіст навіть у вільному світі – за мирних умов – залишається борцем на українському визвольному фронті.

Той фронт незаляканої української нації не має безпечного запілля. І кожен справжній український патріот, може з гордістю сказати: і тим в Україні, і тим у державах вільного Заходу однакова доля, але ні московські погрози, ні підступні удари Москви не зіб'ють нас із цього правильного шляху.

Усвідомивши це, даймо відповідь тому батькові, що зажурено запитував: – Скажіть мені, чи справді мій син не загинув даремно?...

– Батьку!... Ваш син жив і діяв чесно та в боротьбі, "навстоячки зі зброєю в руках", завершив своє життя, як справжній воїн України. Якщо б він самовільно залишив був свій відділ УПА в час воєнного хаосу влітку 1944 року і може опісля добився б до вас у Канаду, то він може жив би дещо довше і заможніше. Але якщо б таке сталося, тоді ледве чи хтось знав би про нього... усім було б байдуже до того, чи жив такий чоловік на світі чи ні... Тим часом московський ворог України ще досі -- після смерти вашого сина – далі словесно воює з ним, пробує зневажити й убити пам'ять про його сміливість... А українські патріоти з пошаною згадують його ім'я... Бо ваш син не покинув своїх друзів на полі битви, а у вирішальній хвилині він своїй матері – вашій дружині пояснив: "Якщо всі вийдемо з України, щоб рятувати своє життя, то хто перед світом засвідчить про прагнення українського народу відновити свою самостійну державу?..."

Тисячі подібних йому українців і українок сказали тоді те саме і собі, і своїм батькам та матерям, рідним і знайомим. Вони стали тоді вояками, бойовиками, зв'язковими чи медсестрами – в цілому: воїнами гідними свого командира ген. Тараса Чуприн-

ки-Шухевича, що свідомо і пляново вступив на шлях самопожертви.

Цінність самопожертви

Як кожен інший імперіяліст, Москва силкується переконати поневолену українську націю, що будь-яке збройно-політичне зусилля коштуватиме українців надто багато. Щоб залякати українців на рідній землі та їхніх нащадків у таких державах, як Америка, Канада, Великобританія чи Австралія, російські пропагандисти постійно твердять: – Вся ця збройно-політична боротьба ОУН–УПА спричинила "велетенські втрати в людях", але не дала ніяких користей українському народові. Цей закид повторюють деякі нерозсудливі хоч і патріотичні українці у вільному світі з різних мотивів: інколи з партійно-політичних мотивів, а інколи з незнання.

Тому варто роз'яснити цю проблему, принаймні коротко.

Українці та чужинні дослідники вже доказали, що в боях з німцями і росіянами ОУН і УПА втратили не більше, як 20 тисяч осіб – мужчин і жінок. В тому самому часі сили ОУН і УПА знищили самих лише московських вояків советської армії та спеціальних поліційних відділів приблизно 35 тисяч осіб. Крім цих пересічних ворогів на списку знищених видатних ворогів є такі особи, як близький співробітник Гітлера Віктор Люце (згинув від зброї УПА 1943 року) та советський маршал Н. Ватутін (згинув від ран, що їх зазнав у бою з відділом УПА 1944 року). Та найбільше шуму в світі викликав бій відділу УПА з охороною польського заступника міністра оборони ген. Кароля Сьверчевського навесні 1947 року: ген. Сьверчевський загинув на місці, а Польща, Чехословаччина і Сов. Союз тоді підписали спеціальний військовий договір з метою спільними силами поборювати УПА.

Але відділи УПА прорвалися через оточуваль-

ний перстень ворогів і бойовим маршем перейшли через Чехо-Словаччину до південної Німеччини. Цим збройним подвигом на очах всього світу УПА доказала правдиве прагнення українського народу відновити свою самостійну державу і можливість збройного опору могутній Москві та її союзникам.

Дослідники воєн з подивом пишуть про подвиги українського руху опору і зовсім не вважають втрат ОУН-УПА надто великими. Мао Цзе Дун під час свого "великого маршу" мав більші втрати в людях, хоча воював лише проти своїх земляків, проти уряду ген. Чан Кай Ши!

А втім, український народ під час миру та без збройного опору зазнав страшніших втрат. У 1933 році приблизно вісім (а може й десять) мільйонів українців — чоловіків, жінок, старих, молодих і дітей! — умерли з голоду, що його організував советоросійський уряд на території України. Ті українці не мали зброї та й мабуть не хотіли мати її, бо в той час ніхто з них не думав про відновлення самостійної української держави: народ був ослаблений війнами й економічною політикою Москви. Тому вони, ці українські люди, тільки хотіли жити мирно, орати, сіяти, збирати жниво, вирощувати і виховувати своїх дітей... В ім'я тих дітей вони були готові респектувати чужу владу і чужий економічний лад, платити податки і навіть служити у війську чужої комуністичної держави.

Але і цих мирних українців — вісім мільйонів! — Москва знищила протягом нецілого року немов шкідливих мишей... Тогочасний вільний, демократичний світ промовчав той найбільший злочин в історії людства...

А це значить, що смерть мільйонів тих українців зовсім даремна для української нації. Їхня самопожертва була непридатна ні до чого. Вони вмерли стоячи навколішки перед лютим ворогом, що розумів тільки мову зброї.

Згадаймо тут і сотні тисяч українців, що загинули у російських тюрмах, на засланнях, у лісах російської Арктики, або й просто розстріляні в Україні. В одному тільки малому місті Винниці 1943 року відкрито спільні могили розстріляних українців: понад десять тисяч трупів ідентифіковано безсумнівно, як жертви терору московської поліції!

А втрати українські в арміях Росії – царської та советської, до яких примусово брали українців! В самій лише советській армії під час другої світової війни понад три мільйони українців носили особу російських мундирів... кількисот тисяч їх згинulo за інтереси Москви. В цілому, друга світова війна спричинила приблизно десять мільйонів українських втрат. Як писав Т. Шевченко: "Не за Україну, а за її ката довелось пролити кров добру не чорну..."

На тлі цієї страшної картини даремних втрат – пасивних жертв чужої імперіялістичної політики, втрати ОУН–УПА справді мінімальні, а користі для української нації – великі.

Насамперед, кожен українець і кожна українка, що впали в бою за самостійну Україну, жили і діяли як повноцінні люди та як повноцінні українці. Вони мали вищу ідею в житті, вони не дбали про свої особисті інтереси чи вигоди, але дбали про загальнонаціональну справу. Як члени ОУН або вояки УПА вони боролися у справжніх українських збройних формаціях, а не чужих. Вони діяли під наказами українських старшин і під загальним українським політичним керівництвом. Вони полягли зі зброєю в руках, а не як покірні барани, що їх ведуть різники на заріз.

Якщо б таких войовників на українській території не було в наші часи (1939–1953), тоді ніхто в світі не визнавав би українців за окрему націю. І нас, разом з вами, зараховували б до "советоросійської нації". Тим часом нас визнають і шанують, як членів окремої української нації, що в найтяжчі роки своєї

історії видала воївників-борців за права всіх народів Східної Європи.

Вони перемогли смерть

Так, не лише за Україну, не лише за відновлення української самостійності боролися вояки УПА і бойовики ОУН. Вони ділами підтримували концепцію українського визвольного руху за визволення всіх народів, що їх підкорила імперіялістична Москва. До пробудження тих народів, включаючи туди і пробудження російського народу до вільного життя без тиранії, українські борці причинилися найбільшою мірою.

Це визнають чужоземні дослідники. Вони виразно твердять, що збройний українець пробудив до людського існування десятки мільйонів т. зв. советських людей – тобто заляканих людей різних національностей. Вони до зустрічі з українськими борцями покірно терпіли муки у концтаборах Росії та покладали свої надії лише на ласку володарів Москви. Вони не вірили в можливість будь-якого опору московській системі державного терору.

Щойно коли до концтаборів у відомій системі ГУЛАГ почали в роки 1944–1954 прибувати полонені вояки УПА і бойовики ОУН, щойно тоді ті "советські люди" зрозуміли, що на світі є справжні люди – сміливці, спроможні активно виступити проти московського насильства. Як свідчить Александер Солженіцин у третьому томі своєї документальної книги п.п. "Архіпелаг ГУЛАГ", це – члени українського визвольного руху внесли революційного духа в советські концтабори, де володів дух покори, страху, донощництва і насильства. Проти того всього вони виступили з саморобною зброєю навіть у концтаборах і показали, що вільна людина може перемогти страх смерті.

В одному творі кол. в'язня советоросійського концтабору знаходимо розповідь не про українського вояка чи бойовика, але про юнака із Західної України, який ділом доказав, що він знає, що значить бути вільною людиною. Його батька й матір советська влада вирішила вислати на Сибір. Під час того насильного виселювання один з членів таємної поліції НКВД (сьогодні КГБ) так побив матір того хлопця, що вона померла. Хлопця в той час не було вдома, тому він урятувався від вивозу.

Але він не втік на інше село та й не пробував якось перетривати лихо. Ні, він якось роздобув пістоль і при першій нагоді одним пострілом убив того злочинця-поліціяка буквально на порозі будинку поліції НКВД у місті Станиславів, що сьогодні має назву Іванофранківське. Оскільки він був малолітній, то суд засудив його на заслання до концтабору в Азії.

Автор тієї книги, А. Марченко, розказує, що вістка про прибуття того в'язня з України швидко рознеслася по всьому таборі. Інші в'язні приходили до його бараку, щоб наочно побачити в'язня, що сидів "за справжню політичну справу", а не за "адміністративну помилку". А втім, в'язні з інших таборів, якщо трапилася нагода, також хотіли побачити його, щоб переконатися в одному: дійсно є такий українець, який посмів протиставитися московській владі, мав відвагу знищити одного ката і тепер страждає "покарання за ідею!" Адже він обороняв честь батька, матері і свою власну! Він був справжня людина — він був незаляканий українець!

Подібних випадків було багато — в Україні та поза її межами. Ті чужинці, які перетривали пекло советоросійських тюрем і концтаборів, з подивом розказують — свідчать: вояки УПА і бойовики ОУН, а то й пересічні цивільні українці, були такими, що зламали найтяжче ярмо у світі — ярмо постійного страху.

До появи українських борців у Східній Європі мільйони т.зв. советських людей каралися по в'язницях і концтаборах покірно. Вони бо вважали своє покарання "адміністративною помилкою", що її хтось колись відкриє і звільнить їх. Ось чому мільйони погиблих таких людей сьогодні являють собою тільки страшну статистику для учених-дослідників тієї епохи в історії людства.

Тим часом імена бойовиків ОУН і вояків УПА горять вогнистими літерами на сторінках тієї історії: вони далі живуть у пам'яті людей і своїм теплом зогрівають прохололі душі заляканих і поневолених, спонукують їх повстати збройно проти гнобителів.

Знаючи це, ми тепер можемо дати відповідь отому хлопчині, що свого батька запитував несміливо, але розумно: – Тату, чи українці колись виграли війну або принаймні велику битву?...

Скажімо йому на весь голос:

– Так, маленький друже!... Українці протягом своєї тисячелітньої історії виграли багато битв і не одну війну. Твої предки – переможці. Вони прибивали свої щити на воротах могутнього Константинополя на знак своєї перемоги... Твої предки під проводом гетьмана Петра Сагайдачного здобували і палили Москву... Твої предки мали блискучі перемоги над поляками, угорцями, росіянами, німцями та іншими агресорами... А всежтаки найбільшу перемогу в новітні часи твої предки, сучасники твого батька і твоєї матері, здобули тим, що вони перемогли московський терор... Десяткам мільйонів людей у Советському Союзі вони показали, що навіть у нелюдській системі терору можна зберегти людську гідність і можна збройно протиставитися ворогові. Будь гордий з того, що ти належиш до незаляканого українського роду. Ми з тобою – члени української незаляканої нації!

"ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГІДНОСТИ"

Час від часу кожна громадськість переживає деяку розгубленість. Тоді не лише пересічний людині, а й керівним діячам здається начебто вони втратили власні вітрила і власне кермо та плывуть безвольно за незнайомою течією.

За такої ситуації потрібно висунути перед очі громадськості виразний орієнтир – неначе палаючий маяк-прожектор, що з берега показує мореплавцям безпечний шлях. Звичайно, молоді люди потребують такого орієнтира, що спрямував би їхні зусилля в найконечнішому напрямку.

На мою думку, наша молодь (а втім, і все наше суспільство) в сучасну пору потребує такого орієнтира більше, ніж будь-коли досі. Вже не кажу про всю концепцію українства в сучасному світі, а тільки про потребу своєрідного пункту тяжіння, що спрямував би щороку думки та діяльність як у нутрі нашої громадськості, так і перед лицем іншомовного оточення.

Оскільки українська національна гідність далі є головним об'єктом ворожої пропаганди, нам конечно зосередити увагу саме на зміцненні українського світовідчужання, як рівновартного з будь-яким іншим.

Для цього конечно визначити "День української гідності", що його відзначала б особливо українська молодь з приводу якоїсь маркантної події в сучасному житті українського народу.

Щоправда, є в нас рокові свята: роковини проголошення самостійності України 22 січня; відзначування пам'яті борців за волю України в травні та на Зелені Свята. Крім того, Свято Покрови стало днем збройної мислі й чину України.

Однак усі ці події приймають дедалі більш церемоніальний характер і, в мисленні молоді, належать до далекого минулого, що ним живуть старші.

Донедавна ще роковини Бою під Крутами (29 січня) мобілізували нашу молодь до активних виступів як на українському, так і на іншомовному форумах. Але й та подія стає більш історичним епізодом, що не в силі порушити почуттів наймолодшого покоління так, як той епізод порушував почуття їхніх попередників. Крім того, цій події зайво надано трагічного й помилкового характеру, хоча Бій під Крутами був конструктивним явищем у тогочасній складній ситуації Української Народної Республіки та мав позитивні наслідки для нашої держави. (Див. нарис "Бій під Крутами – акт обвинувачення Москві")

З практичної точки зору, роковини Крут припадають на дуже невигідний час. По-перше, суперничають з роковинами державности. По-друге, в таких країнах, як Канада й північні штати Америки, Англія та Франція, не легко притягнути численні маси студентів до зовнішніх акцій з уваги на зимову пору й студійні умови. Напевно в іншій порі року можна б на таку молодняцьку демонстрацію в будь-якій столиці притягнути декілька тисяч замість сотень осіб.

Тепер є прекрасна нагода визначити День української гідности на середину листопада, коли то студентська молодь має ще відносно багато вільного часу, а погода всюди сприяє зовнішнім акціям.

У листопаді 1970 року в Україні московські окупанти безправно судили вже вдруге Валентина Мороза, що гідно обороняв права української нації – її культурно-політичну особистість. Що в цій події важне?

Важливе в ній те, що Валентин Мороз не лише не покався і свідомо прийняв тюремні муки за українські права, але й теж своїм прикладом спонукав своїх земляків до подібної гідної поведінки. Ніхто, навіть ті, кого Мороз критикував за слабкість їхньо-

го національного хребта, не свідчили ложно проти нього. А спокус і спонук для таких "свідчень" не бракувало там тепер, як і не бракувало їх на таких же процесах у минулому.

Це – великий здобуток українського суспільства, що живе під московським ярмом. Таке гідне діяння наших земляків повинно сповнити почуттям гордості і гідності кожную українську людину в широкому світі. Особливо наша молодь, яку так захопив цей відносно молодий історик-педагог і публіцист, повинна взяти собі його подвиг і гідну поведінку його сучасників за приклад для наслідування.

Бо лише тоді, коли українець стоятиме за українця незалежно від усіх різниць між ними; лише тоді, коли кожен з нас оборонятиме українську справу незалежно від обставин, в яких живе, світ шануватиме нас, як справжню націю. Бо тоді ми внутрішньо будемо суверенною нацією, а не лише на папері державницьких актів.

Подію з листопада 1970 року можна розглядати теж у рамках державницьких актів, що надали б їй глибшого й історичного сенсу.

В листопаді 1917 року було відновлено українську державу – першу Українську Народню Республіку – з власним урядом, що його тоді визнали тогочасні великодержави: Франція і Великобританія. Та подія перекреслила 150 років неволі й бездержавності українського народу.

В листопаді 1918 року західньо-українські землі (Галичина, Буковина, Закарпаття і західня Лемківщина) відновили українську державність після майже 600 років.

В цілому, це був вільний вияв прагнень українського народу на переважній більшості своєї території до власного державного життя. Саме за цей ідеал страждають молоді українські патріоти нині, в сучасній поневоленій Україні.

Як додатковий аргумент за встановлення Дня української гідності в місяці листопаді, можна ще згадати ось таку подію: 5 листопада 1969 року спалив себе в Києві Василь О. Макух і таким чином запротестував проти гноблення України москалями. Останні його слова були: "Хай живе самостійна Україна!"

Його подвиг вимагав великого почуття людської та української гідності; той подвиг заслуговує на збереження його імені в пам'яті українських нащадків на всій земній кулі.

На мою думку, цих аргументів вистачає для того, щоб визначити День української гідності на початок листопада і заохотити нашу молодь бути авангардом у маніфестуванні того основного почуття людини.

В такий день можна успішно провести могутні масові демонстрації в усіх центрах українського поселення. Тоді парламенти і різні державні установи, як теж Об'єднані Нації проводять свої сесії та є відкриті на наш моральний тиск. Теж загал громадськості в той час уважніше приглядається державним і міжнароднім подіям.

Тому й активність нашої молоді на ту пору спроможна привернути до себе увагу державних чинників і громадської думки світу — привернути увагу до українського питання з кращими результатами, ніж у будь-який інший час.

А з внутрішньо-українського погляду, саме зосередження уваги на позитивному здобуткові української людини може мати оздоровляючі наслідки для всього нашого суспільства. Спрямувавши нашу увагу на найсуттєвіший аспект існування і боротьби сучасного українця — За гідність і свободу українського народу!... — можна викресати іскру вогню, яка освітить нам шлях в епосі дедалі зростаючої розгубленості і збентеженості.

ОДУМІВСЬКА ВАТРА

ЧОМУ УКРАЇНА ПОТРЕБУЄ ВАС?

На північно-американському континенті, а то й будь-де у світі, сьогодні дуже тяжко проводити програму молодняцької організації, що має на меті втримати при українському культурному корені навіть найменшу кількість доросту. А ще тяжче говорити й заохочувати будь-кого до продовжування такої діяльності на чужій, але присвоєній землі. Телевізійна масова культура з розхристаними пристрастями розтлінює багато молодняцьких душ усіх національностей. Інколи здається ситуація така, яку бачив довкола себе Тарас Шевченко на засланні в російській Азії:

Немає слів, немає сліз,
Немає нічого,
Нема навіть кругом тебе
Великого Бога.

З впливом часу багато дечого поплило в минуле. Люди, думки, ідеї та концепції. Червяк зневіри підточив не один розум. Зуб часу надщербив багато установ, а серед них і молодняцькі організації. Це природний розвиток, а не якийсь виняток українського суспільства.

Бо українське суспільство в Канаді, в Америці чи іншій вільній державі Заходу становить частину сучасного збентеженого світового суспільства. І молодь всього світу сьогодні розгублена, бо давні вартості в неї вирвали агітатори, а нових вартостей ще не встановлено.

Українська молодь подвійно збентежена, бо вона живе під подвійним тиском. Крім звичайного тиску своєї епохи вона зазнає ще й тиску чужих і деяких своїх "авторитетів", що закликають молодих

українських нащадків забути свій рід, свою мову й культуру, а то й політичну історію своїх предків. Навколишнє оточення – шкільне й університетське, економічне й політичне – ще далі засовує українців у російський плавильний котел – "мелтінг пот".

Навіть з поневоленої України лунають слова-заклики офіційних осіб, щоб українські нащадки на північно-американському континенті були "тільки канадцами" або "тільки американцями", що не журяться становищем в Україні... Бо, мовляв, там "самі українські діячі та люди" вміють порадити собі та забезпечать свою долю в "єдності з російським народом"...

Тим часом молодь українського роду в Канаді чи в Америці знає на незаперечних фактах, що саме в "тій єдності з росіянами" український народ зазнає страшних втрат – фізичних, духовних і культурних. Українська Сов. Республіка – це держава без міжнародного визнання, без власної економіки й оборонної системи... народ України русифікують освітньою системою і масовими засобами інформації... патріотів, що ставлять опір тому колоніалізму, арештують і незаконно засуджують на довголітню в'язницю чи заслання.

За такої ситуації там і тут, члени такої післявоєнної молодняцької організації, як ОДУМ (Об'єднання Української Демократичної Молоді), рік-річно на з'їздах запитують себе: – Чому Україна потребує саме нас?

Інші молодняцькі організації, як ПЛАСТ, СУМ, МУНО, СУМК чи УКЮ, такою самою мірою стоять перед цим запитанням і на свій лад оформлюють свою відповідь.

До речі, таке запитання виникало і перед нашими предками 80 років тому. Іван Франко ще 1896 року писав у Львові таке:

"Усе наше народне життя... хоч і не пропало, то всетаки походить радше на річку під льодом, ніж на вільну течію. Живемо немов під обухом, а цей обух, то не стільки зверхній, посторонній тиск, скільки почуття власної безсильности, власного розладу..."

"Бували часи мертвіші і глухіші, та нинішній час тим власне сумний..., що в ньому переважну рухову силу виявляє... нападництво, погорда до власного народу і його думок та ідеалів, льокайське прислужництво, що без сорому пишається в масці... політичної практичности, або бліда безхарактерність, що мов соняшник до сонця тягнеться і авансів".

Іван Франко писав про становище України під царською Росією 1896 року, але його слова стосуються і нашої доби. Мало що змінилося з того часу в українській дійсності. Змінилися персонажі "української трагедії". Перемальовано лаштунки і переставлено декорації, пофарбовано їх дещо іншими кольорами. Розширилася сцена, на якій виступають українці. Але головна тема тієї драми чи трагедії та сама, що була понад 80 років тому: український народ все ще бореться за право існувати, як окрема культурно-національна цілість у своїй суверенній державі.

У цій драмі, хочете ви того чи ні, берете участь і ви, молоді друзі! Життя заставляє кожного з нас вибирати собі місце і заявитися: — Хочеш бути гідною людиною, співучасником великої драми чи може волієш животіти, як картоплина, призначена на корм для вищих організмів — для людей і для тварин?...

На мій розсуд, засновники ОДУМ-у вже своєю ініціативою дали доказ того, що вони прагнули і прагнуть існувати як справжні люди. Ті, що продовжують розвивати цю молодняцьку організацію, виконують дуже важливу роль в "українській історичній драмі".

Росіяни, а втім і інші асимілятори, 30 років тому і сьогодні рішені твердити, що прагнення до са-

мостійности України проявляється лишень серед західних українців. Українців зі східних та центральних земель України вони зараховують до "сумирного люду, що вдовольається співіснуванням з росіянами, у "спільній великодержаві", за ціну мінімальних культурних поступок і заможного життя, "без ніяких сепаратистських тенденцій".

Утворення молодняцької організації з нащадків українських емігрантів з центрально-східних земель України, організації з чітким народовладним і самостійницьким обличчям, рішуче підкопало ґрунт під ногами тих асиміляторів – і в поневоленій Україні, і в державах вільного Заходу.

Члени ОДУМ-у стали переконливими живими свідками живої України та живої всеукраїнської ідеї державної незалежності країни своїх батьків.

А втім, як писав Іван Франко у тій же статті 1896 року, вся українська нація зробила великий крок уперед і сьогодні примушена робити нові кроки, якщо вона не хоче загубитися від решти людства. "Ми – писав Іван Франко – вже пройшли азбуку і опинилися око в око з вищими вимогами, з запотребуванням більших засобів, подвоєної енергії, вищого ступня технічного і наукового підготування..."

Звичайно, можна відповісти: нехай цим займаються наші однолітки в Україні, бо вони живуть на своїй землі та у принаймні номінально своїй республіці... а ми – тільки частина північно-американського суспільства.

Правда, але врахувати треба і жорстокий тиск російської великодержавної машини на ваших однолітків в Україні. Патріотів ув'язнюють, іншим відбирають право на працю, а ще більше там випадків, коли студентів і молодих професіоналістів примусово посилають на працю в арктичні та азійські райони Росії. Внаслідок адміністративного тиску і колоніальної економічної політики незабаром може бути біль-

ше українців в інших республіках ССРСР, ніж в Україні. Їхнє місце займають росіяни або русифіковані "етніки".

Україна сьогодні потребує вас на своїх свідків, що нескованими устами сказали б світові за своїх братів і сестер в Україні те, чого вони не можуть сказати: бо їм цупко зав'язують уста судово-конституційними мотузками.

Ви можете це зробити, молоді друзі. Можете зробити якщо вже не більше, як зробили досі ваші батьки, то принаймні успішніше щодо стилю роботи. Старше покоління, ваші батьки і матері, слабкими засобами – можна б сказати: на чумацьких возах! – посували вперед українську справу серед чужинців. У вас кращі можливості. Про це подбали ваші батьки. Вони дали вам освіту і матеріяльну базу для того, щоб ви діяли в ракетно-космічній епосі життя людини, а не в чумацьку добу воза й вола.

Ви зростали в західньому світі, знаєте й відчуваєте його органічно, а той світ знає вас і відчуває вас, як своїх. Коли ви промовлятимете до своїх співгромадян про Україну та її трагедію, то вони прислухатимуться до ваших слів, як до слів своїх рівноправних співгромадян, а не "старих покривджених долею імігрантів". Бо у вас і в них приблизно ті самі категорії мислення і світовідчуження.

Але ідейна українська молодь поза межами України може причинитися і до оздоровлення внутрішнього життя українського суспільства. Зустрічі одумівців Канади й Америки влітку щороку, подібно як зустрічі інших молодняцьких організацій, являють собою важливий чинник у розвитку української спільноти. Всежтаки цього мало, якщо хочемо виконати Франкову пораду, що нова інтелігенція повинна діяти з запасом "більших засобів подвоєної енергії, вищого ступеня технічного і наукового підготування".

Це стосується насамперед зв'язку в українському суспільстві. Треба організувати плянові відвідини молодих українців і українок з різних міст до українських родин в інших містах і країнах. Щоб молода людина пересвідчилася — в зустрічі з іншими українськими родинами! — що існує органічне українське суспільство зі спільними радощами і спільними болями, а не тільки "штучна" структура організацій з їхніми окремими святами й концертами.

Коротко: молодь може допомогти відродити почуття української спільності при допомозі діалогу між собою і зі старшою громадськістю, зі своїми однокласниками тут і з однокласниками в Україні.

Старшому поколінню не пощастило розвинути того діалогу з психологічних причин. Багаторазові невдачі у боротьбі з ворогом і байдужість світу до української справи спричинили появу скептицизму серед багатьох батьків: хоч не було для цього підстав, вони визнали себе "невдачниками". Вони й досі не бачать своїх значних перемог; їм здається, що вони далі передають своїм нащадкам "лише національні кайдани", що їх передали їм їхні батьки... Хоч і це не вся правда, то заслухані в ці психологічні кайдани батьки часто-густо не чують голосу рідного брата з іншої ідеологічної групи чи партії, тут або в Україні, брата чи сестри з таким же національним прапором у руці. Розвинути український діалог старшому поколінню дуже важко, бо люди того покоління всі в ранах, завданих ворожою або й рідною незумисною рукою...

Ви, молоді друзі, вирости в мирному затишші, оподалік від безпосередньої боротьби і внутрішньосуспільних конфліктів. У вас немає ні тих ран, ні тих близн; та й брязкіт кайданів — реальних чи сповидних — не заглушує людського слова, спрямованого до вас... Ви — вільні люди у психологічному розумінні того слова.

Тому годі піддаватися подвійному тискові оточення і підсоветської дійсности. Ви знаєте, що Україна потребує вас і чому вона вас потребує. І ви свідомі своїх сил та умінь. Потрібна лишень добра воля робити те, до чого посередньо закликав, на поетичний лад, Юрій Яновський:

Ми стаємо плечима до плечей
І світ відчинено, як двері...

Для української нації — поневоленої, але нескоренної.

І для кожного з вас !

БИТВА НАД УКРАЇНСЬКОЮ МАРНОЮ

"Справжня битва над Марною велась по телефону". Ось як дотепно поясняв французький генерал Галлієні один закулісний деталь історичної битви над річкою Марна, яка вже у вересні 1914 року визначила характер і наслідки першої світової війни. Генералові Галлієні довелося витратити багато часу й енергії на телефонні переконування головнокомандувача французької армії ген. Ж. Жофра про те, що удар по наступаючих дивізіях імперіяльної Німеччини треба нанести саме в той час (кінець серпня) і саме в тому місці (на північний схід від Парижа), бо це єдина нагода зупинити їхній похід.

Не менше часу Галлієні затратив на переконування командира англійської експедиційної армії ген. Дж. Френча, щоб він зі своїми дивізіями допоміг здійснити цей план французького протинаступу.

Обидва ці генерали – Жофр і Френч – були талановитими військовиками і на ділі доказали свою витримку в критичних ситуаціях. Всетаки, в той вирішальний час їм спершу було доволі тяжко прийняти за свій отой майже самозрозумілий план небуденного стратега. Поки вони зрозуміли його практичність і видали відповідні накази арміям, корпусам і дивізіям, генералові Галлієні довелось звести психологічну битву по телефону – "над Марною" у їхніх умах. Від результату цієї внутрішньої битви залежав не лише вислід одної важливої операції, що мала на меті зупинити окрилюючий маневр правого крила німецької армії, але й теж вислід усієї війни.

Різним людям на різних шаблях, але в подібних ситуаціях, доводиться зводити затяжні словесні бої за правильну концепцію дії. Доки основна концеп-

ція не проникне в уми відповідальних осіб, доти й не можна надіятися на те, що вони скерують підчинені їм маси людей у потрібному напрямі. А час є, звичайно, вирішальним у кожній операції – військовій та цивільній. Відкладати здійснення правильного проєкту на пізніше, на час, коли вже навіть пересічні люди зрозуміють виняткову нагоду, небезпечно. Ця нагода промине, а ворог, використавши час, досягне своїх намічених цілей. Ось чому саме за душі насамперед керівників ведеться "битва над Марною по телефонних дровах мислі" в кожному суспільстві.

I.

Українське всесвітнє суспільство (цебто: мислячі українці як в Україні, так і в різних державах світу) мабуть ще не виграло своєї телефонної битви над українською річкою Марною. Ще надто багато наших керівних осіб перебувають у полоні чужоземних концепцій. Під їхнім впливом вони без розбору наслідують чужі зразки чужих мислей і ходів, а нерідко теж закликають своїх однодумців, чи навіть загальне суспільство, прислухатись до голосу чужоземних фальшивих пророків.

Сьогодні – частинно під впливом чужомовного оточення з його модою на "ліві рухи", і частинно під враженням від писань деяких українських вільнодумців із Української РСР – у вільному українському суспільстві поширилась думка про спасенність пов'язування української визвольної справи з Новою Лівіцею в країнах Заходу. В нашій періодичній пресі, а то й у деяких наукових працях, натрапляємо на твердження, що, мовляв, нам вистачає повернути в Україні "становище з-перед сталінської доби", а все буде гаразд: наша війна за українську культурно-національну самобутність закінчиться нашою перемогою. Той успіх був би гарантований, кажуть вони, зокрема тоді, коли б українці перевірили своє ставлення до марксизму-ленізму та приєднали українське

питання до "вселюдського питання" боротьби лівих рухів за права людини і проти бюрократичних естаблішментів. Ось тоді, мовляв, українська справа стала б актуальною в світі, а водночас вона б мала відгук у народніх масах України. Чому? Бо там, мовляв, марксистсько-ленінська ідеологія визначає мислення українців уже десятки років.

Можна трактувати ці й подібні міркування як ще один тактичний маневр у наших своєрідно-партизанських наскоках на систему ідеологічних фортець окупанта України та його союзників на Заході. Окремі твердження того роду можна б розглядати як нову амуніцію в нашому ідеологічному арсеналі, бо його треба постійно збагачувати новими ідейними "стрільними" близького і далекосяжного обсягу.

Однак завжди існує небезпека, що тактика, засвоєна надто широко, перетвориться в принцип і може захопити у свій полон тих, які захопилися тією тактикою, як майже самоціллю. Сьогодні, у згаданому випадку, маємо саме до діла з таким "психологічним Франкенштайном" — потворою, яку вигадала людина, і яка після певного часу опановує і знищує свого винахідника. Деякі наші ідеологи, дослідники й політики повірили, що в лівих рухах Заходу вони відкрили магічну формулу — оте всесильне слово, яке відчиняє зачаровані двері. Двері до щільно закритих українських душ, вихованих у т.зв. радянському режимі, а сьогодні прикритих покровом лицемірства після сталінського колегіального керівництва.

— 2 —

Нічого нового нема в тому явищі. Напередодні другої світової війни багато з-поміж нас спостерігали, а то й глибоко переживали, подібні ілюзії — віру багатьох українців у магічну формулу тоталітарного націоналізму. Якою недоречною була та віра в спасенність беззастережної орієнтації на крайне

"праві рухи" тогочасного світу, видно от хоча б з актуальної тоді тези про можливість своєрідного спільного шляху всіх вйовничих націоналізмів. Очевидно, інтернаціональна спільність націоналізмів є недоречною самою в собі. Однак такі мислі снувалися і в українських головах і в українських виданнях того часу, в епоху страшної безвиході, що саме сприяла небезпечній тенденції — хапайся за бритву, бо утопаєш.

Хоча треба було насамперед доказати правдивість твердження про "утопання нації", багато було таких, що вхопилися за бритву ідеологічної спільності всіх націоналізмів.

Дорого обійшлась ця ілюзія активнішій частині української нації під час другої світової війни! Якоюсь мірою ми все ще сплачуємо довги за цю лекцію життєвої мудрости. Тим часом ця мудрість повинна була нам бути відомою і без того гіркого досвіду: між великодержавним націоналізмом (байдуже — здійснюваним великою чи малою нацією) та націоналізмом поневоленого народу не було, нема і не може бути будь-якої споріднености. Вони взаємно заперечують один одного, а в безпосередній зустрічі між ними неминучий кривавий конфлікт.

Хто уявляв собі ці стосунки інакше, той мусів гірко розчаруватися. Нічого дивного, що після провалу українських ілюзій щодо спільности ідейних інтересів поневоленого українського народу з ревізіоністськими націоналізмами націй в українському суспільстві зросли настрої: Геть від усякої ідеології!

— 3 —

Зробити цей висновок було зовсім легко на основі спостережень дійсности в двох суперницьких таборах: московсько-советському та західньо-демократичному в роки 1945–55.

В СССР офіційна ідеологія, пропагована в світі та здійснювана в окремих республіках ціною

мільйонних жертв у людях, цілком скрахувала під час другої світової війни. Магічні формули марксизму-ленінізму-сталінізму не були спроможні спасти советську систему від ударів берлінської олігархії, яка раніше за кремлівську олігархію ухитрилась орудувати патріотичними почуттями і традиційними прагненнями свого німецького народу. Тоді Кремль, хоч-не-хоч і доволі пізно, звернувся до патріотичних почуттів і традицій російської великодержавної нації, щоб урятуватися від неминучої загибелі. Комуністична ідеологія справді була непридатна і зайва.

Тим часом у суспільствах демократичного Заходу, після короткого періоду т.зв. холодної війни, до голосу прийшли інтелектуали з лівим забарвленням. Вони проголосили неvistачальність дотеперішньої ідеології в житті людини Заходу. Керівні кола Америки спокусилися тією приманою і повірили в можливість цим підходом (тактикою) підірвати совето-російську ідеологічну базу. Вони не уявляли дійсності в СРСР: там ця ідеологія вже давно провалилася в мислях советських громадян усіх національностей без винятку, з російською включно. Тому в повоєнному часі конечно було висовувати перед їхні очі нову універсальну і якнайбільш людяну ідеологію, що становила б суттєву частину життя суспільств Заходу і була б прийнятна для людей т.зв. Сходу. Передумовою її прийнятності, звичайно, мусів би бути брак будь-якої великодержавної гіпокризії у словах і в ділах усіх тих, хто пропонував би цю нову ідеологію.

Людяної ідеології на ділі не існувало і її не "створено".

Тим часом продовжуване поборювання нацистської і фашистської ідеологій спрямувало суспільно-політичну думку заходу на інші рейки. Керівні уми в західніх демократіях проаналізували різні причини упадку тоталітарних систем з нацистською ідеоло-

гією: геополітичні, військові, економічні, культурні, психологічні, організаційні та унапрямовальні. Не занедбано навіть дослідити вплив сексуального гону в окремих державних діячів на їхнє мислення і діяння чи недіяння.

Зате всі знехтували одну з найважливіших причин провалу зокрема гітлерівської Німеччини:

Берлінська олігархія програла свою "битву над Марною по телефонах мислення" ще до вибуху війни. Берлін і фашистський Рим заперечили на ділі право поневолених і слабших народів на свою культурну самобутність і державну суверенність. Вони не хотіли навіть слухати інформації "по телефону" з того боку – з євразійських просторів СРСР. Заперечивши життєво-важливі прагнення тих народів, Берлін і Рим поставили проти себе всі національності, які знайшлися в орбіті їхніх безпосередніх впливів. Програвши свою світову війну, тоталітарні нацистські системи не могли ніяким чином впливати на будь-чие мислення, бо їхня ідеологія розбилась на дрібні черепки немов глиняний горщик, кинений об стіну вільнолюбних народів.

Тому в повоєнні роки продовжування боротьби з нацистсько-фашистськими ідеологіями у власному суспільстві означало стільки, що боротися з вітряками. Але на Заході примара нацизму-фашизму, викликувана зокрема советською пропагандою зовсім штучно, ще довго блукала в умах публіцистів, політиків, полководців та інтелектуалів. Їхня завороженість тією примарою спричинила перехід суспільно-політичної думки на протилежні екстремні позиції.

Ознакою того переставлення на інші рейки була м. ін. конференція, скликана Конгресом Культурної Свободи на вересень 1955 року до Міляну в Італії. Її учасники рекомендували: всяким ідеологіям – кінець, а якщо ні, то принаймні треба зробити їм кінець!

Обмірковуюючи "майбутнє свободи", понад 150 інтелектуалів з різних країн світу пропонували переважно марксизмом зафарбовану розв'язку. Вони пропонували і дораджували: — Слаборозвинуті країни Азії, Африки і Латинської Америки повинні відвертатися від усякої ідеології та звертати свої очі в сторону життєвого англо-американського прагматизму, як єдиного ліку на свої болячки — економічні, культурні, політичні.

Багато людей повірили в цю нову магічну формулу, хоч вона кульгала на брак "магічного слова", кінцевого у всякій "єдино-спасенній" ідеології. Та найдивніше було те, що навіть церковні діячі піддалися подувам нео-прагматизму і взялися мостити доріжку "єкуменізму" аж до воріт Кремля.

— 4 —

Молоді люди в країнах Заходу, виставлені на вітри всіх цих сил, розгубилися, побачивши, як нагло рухнули стіни позірно непохитних установ і суспільно-культурних структур, на руїнах яких далі процвітає лицемірство і шукання вигоди. Тому одні з них погнались за анархізмом у різних його видах; інші — за підробками революціонізму: ленінського, троцькістського, кастрівського й маоцзедунівського зразків. Ще інші кинулись шукати розв'язки життєвих суперечностей у псевдоіндійській філософії квієтизму та в наркотиках. Не бракувало і таких, що втрачали всяку надію і заглиблювались у негативний екзистенціалізм чи навіть кінчали життя самогубством. Університетські спільноти, немов сполошені стада раніше сумирних корів, метнулись у сторону давно забутих пасовиськ ідеології Маркса й Енгельса, з їхніми посохлими травами ідей і солончаками критики.

Запущення штучного супутника на орбіту Землі, технологічними засобами Сов. Союзу, пригнобило інтелектуалів значно більше ніж політиків, вояків і

публіцистів Заходу. Англосаксонські прагматики ніколи не допускали й мислі про можливість "слов'янського" проникнення у космічні простори. Адже германи віддавна переконували громадську думку кожного часного західного світу про неспроможність лінивих, меланхолійних слов'ян-хліборобів засвоїти будь-які технічні вміння чи взагалі освоїти техніку. Це мала бути домена "вищої" західньо-європейської раси. Оскільки те "неймовірне" стало можливим на ділі, то мусіло бути якесь раціональне пояснення того небувалого явища.

Очевидно, цим поясненням могла бути лише магічна формула західного походження: ідеологія Маркса–Енгельса, застосована в практичному житті Сходу В.І. Леніном! – вирішили аналітики англоамериканського світу.

Од того пішла мода на масове навчання марксизму в його різних відмінах бо, мовляв, ця наукова ідеологія виправдала себе в житті. Тим часом, щоб наздігнати і перегнати СРСР у космічних польотах, американцям не треба було позичати розуму в Маркса–Енгельса чи Леніна. Вистачало зосередити в тому напрямі свої науково-дослідні сили й матеріально-технічні ресурси. Так і сталося. Американська технологія наздігнала й перегнала советську технологію в космосі згідно з напрямною, що її визначив през. Джон Кеннеді.

Однак махове колесо університетської пропаганди, підсилене засобами масової інформації – преси, радіо і телевізії, пущено в рух і воно зрушило з місця тверді основи суспільства. Таким чином на хвості "спутника" Маркс і Енгельс піднялися на рівень прийнятної науки в північно-американських високих школах. Заворожені технічними досягами "советської великодержави" наукові працівники дбайливо струшували пил з пожовклих творів двох німецьких патріотів 19-го століття, почали перевидавати і ко-

ментувати їхні писання та проголосили їх обов'язковими для всіх поступових людей.

Ось так уже вдруге було врятовано Маркса і Енгельса від забуття.

Вперше врятувала їх т.зв. жовтнева революція – большевицький переворот у столиці вже лібералізованої Росії 1917 року, довершений після того, як ліберальні кола повалили царат всупереч марксистським догмам і передріканням. Успішний комуністичний переворот анти-демократичного характеру надав марксистській ідеології прикмет деякої правдолюбності.

Але щойно технологічні успіхи в космосі (які досягнуто б так чи інакше внаслідок велетенського зосередження дослідних людських і матеріальних ресурсів тієї по суті російської великодержави) надали цій ідеології прикмет "правильності" в очах інтелектуалів англо-американського світу.

Можна дивуватися. Яким чином традиційне прагматичне суспільство, що знало ціну тільки часові, грошам і конкретним здобуткам, могло піддатися ідеології, що її на ділі відкинула кожна національність, ошчасливлена її благами – з Росії почавши, через Білорусь, Україну, Польщу, Румунію, Угорщину, Албанію, Кубу та на Китаї скінчивши. Всюди там цю ідеологію збережено тільки на словах, але народні маси нею не живуть. Єдине пояснення: "Марксизм – опіум інтелектуалів", бо це інтелектуали найчастіше підтримують олігархію, яка своє володіння в країні мотивує саме тією ідеологією.

Ще можна дивуватися, чому інтелектуали – люди, якоюсь мірою, проживаючи в світі "чистої науки" – найчастіше є пропагаторами філософії лицемірства? Адже ця філософія пропагує безкорисливість екстремного характеру, а на ділі створює нову класу вельмож – паразитів на організмі народу. Ввести цю філософію в якійсь країні можна тільки при допомозі

збройної сили і насильства над громадянами тієї країни. Здійснювати основні тези цієї філософії в житті будь-якого суспільства можна лише ціною смертей і невисказаних терпінь мільйонів людей, що їх т.зв. історія людства вже так чи інакше скривдила більше чим будь-кого іншого в світі.

Дослідники пояснюють це явище слабкістю характеру інтелектуалів різних епох і різних національностей. Інтелектуали в глибині своїх душ леліють інколи непереможне прагнення: бути при кермі суспільства чи країни або принаймні безпосередньо впливати на рішення тих, які керують країною. Інтелектуали приховують те бажання, бо знають, що їхнім завданням є обстоювати наукову, об'єктивну правду і не вступати в компромісні домовлення в жодній галузі. Однак для багатьох з-поміж них спокуса влади надто велика. Коли відкриється можливість формувати долю народних мас із центрів влади, тоді мало є таких інтелектуалів, які б оперлися спокусі та не зробили б компромісу. Таких гідних інтелектуалів, як Ів. Франко, Ортега і Гассет, Мороз, Лук'яненко, або росіяни Солженіцин і Сахаров – завжди дуже мало.

Поява прошарку інтелігенції – суто російського явища з другої половини 19-го століття! – особливо розводнила принципи поведінки інтелектуалів. Пролетарський рух у межах царської Росії був рухом переважно не пролетарів, але інтелігентів, що втратили живий зв'язок з ґрунтом свого походження – з дворянством, селянством і навіть робітництвом. Якоюсь мірою вони недаром звали себе інтернаціоналістами. Як людей без коріння, в суцільну групу їх об'єднало саме те непереможне прагнення посісти владу. Як влада у напів-зруйнованій російській імперії знайшлася "на вулиці" (згідно з крилатим висловом Леніна), вони підняли її та вже ніколи не випустили із своїх рук, хоча завжди твердили, що вони боролися за володіння народом і за передачу влади виборним речникам народних інтересів.

Всупереч ідеалізованим поглядам багатьох українців на інтелектуальний прошарок у країнах Західної Європи та Північної Америки, інтелектуали й інтелігенти в тому світі мало різняться від інтелігентів та інтелектуалів Східної Європи. Тому й результати подібні, хоч і як нам тяжко визнати це.

— 5 —

Хто виростав у світі, в якому діяли визнавці марксистської ідеології в російській інтерпретації, а втім, хто вдумливо вивчав нетрі творців тієї філософії, той зрозуміє також і похідне явище тієї дійсності. А саме: серед українців є інтелектуали й інтелігенти, що, задивлені у сяйво влади, в ім'я "відповідального місця" при кермі своїм суспільством, чи в ім'я прямого впливу на керманців своєї країни з легким серцем помандрують за ідеологією, яка давно втратила ґрунт в українських народних масах. Саме сьогодні цим українським інтелектуалам та інтелігентам здається, що вітри історії справді дмуть у паруси "Лівіці". Тому вони пропонують "шукати зв'язків" з різними групами і групами лівого забарвлення, радять випрошувати в них підтримку для української справи. Не боакує і таких, які заохочують молодих українців приєднуватися до того рода груп і з їхніх позицій захищати українські прагнення та ідеали.

Одною з таких пекучих проблем вважається оборону українських вільнодумців у Сов. Союзі шляхом організування в різних країнах Заходу протестних заяв, закликів і акцій з вимогами звільнити їх з тюрем, в'язничних психіатричних закладів і таборів примусової праці. Дехто радив, напр., самвидавні твори і есеї чи протести цих вільнодумців видавати лише в чужій мові та у видавництвах лівого напрямку. Тоді, мовляв, громадська думка по обох боках совето-цензурного кордону прийняла б і писання ук-

раїнських патріотів прихильніше, як справді вірогідні, та сказала б на весь голос: Звільніть їх! Той протест лівих кіл на Заході мав би так збентежити кремлівських олігархів, що вони слухняно виконали б те домагання.

За цими по-дитячому наївними словами таїть-ся віра, що вплив лівих груп на Кремль значно більший за вплив центрових чи правих кіл. Тим часом російські большевики – згідно з традицією, що її встановив Ленін (а він і в цьому наслідував тільки Маркса) – особливо ненавидять ліві групи, а зокрема тих, що своєю програмою стоять близько большевиків. Сьогодні на кремлівське керівництво більший вплив виконують капіталістичні технократи і групи, які можуть підірвати торговельно-економічні стосунки між країнами Заходу і ССРСР чи зірвати туризм і "обмін" даними в галузі наукових дослідів.

Достоту, пропонований підхід українських інтелігентів до боротьби з кремлівською системою рабства, нагадує односторонню любов у житті окремих людей. Подібну любов без взаємності заявляли численні українські інтелігенти тоталітарній "Правиці", а зокрема нацистській Німеччині та мілітаристській Японії. Ні та, ні та імперіялістична великодержава не відгукнулась почуттями прихильності до українського державницького питання, яке їм широко, по-союзницькому, пропонували речники деяких центрових і правих груп. Кінець тієї "любовної афери" відомий: не зважаючи на позірну "спорідненість" з ідеологічними системами правого напрямку, тії українські патріоти попались у німецькі концтабори і перед рушницю німецької поліції такою самою мірою, як і вороги тієї правої ідеології.

– 6 –

А втім, екстремні кола європейської Правиці не були єдиними ворогами української державної самобутности. Їм дотримувала кроку – і далі дотримує

– Лівиця в більшості країн світу. Штучно створений популярний рух "Людвий Фронт" лівих угруповань в Європі для поборювання нацизму і фашизму в 1930 роках ніколи навіть не заікнувся про українське питання. А повинен був, щоб притягати українські народні маси до участі в поборюванні нелюдяної ідеології. Вся Лівиця нехтувала українським народом і відмовляла йому права на власну державність.

Сьогодні Нова Лівиця на північно-американському континенті з погордою, гідною старих російських реакціонерів, так само нехтує українським питанням. У ліво-ліберальних виданнях ще найтяжче просунути українську тематику будь-якого аспекту, бо внутрішня цензура суворо дбає про те, щоб українська справа не вийшла на денне світло перед їхніх читачів. Українцям у розмовах люб'язно пропонують приєднатись до "ширшої концепції" – до спільного прогресивного руху "людей під-советського простору".

Чому це так? Бо всі ліві течії виходять з централістичної великодержавної теорії та практики, яку схвалювали зокрема засновники ідеології марксизму: Маркс і Енгельс. Тому своєрідним парадоксом звучать твердження деяких українських авторів у періодичній пресі, а то й у книжкових виданнях, про те, що, мовляв, це тільки Сталін та його прихильники серед російських шовіністів "відійшли" від позицій "гуманного марксизму".

На зміцнення свого аргументу в наших дебатах ті ж автори подають писання Івана Дзюби та деяких інших самвидавних авторів з СРСР як переконливу ілюстрацію свого твердження, мовляв, в Україні молоде покоління думає марксистськими і ленінськими категоріями. Шоправда, Іван Дзюба і ще дехто з вільнодумців в Україні закликають київський естаблішмент привернути Українській РСР статус з-перед сталінської централізації Сов. Союзу. Вони пишуть,

що лєнінська розв'язка національного питання в т.зв. радянській спілці народів була правильніша і людяніша за сталінську централістичну розв'язку. Свої думки вони підпирають деякими цитатами з творів Маркса і Енгельса.

В цьому вони мають рацію. Сучасний колегіальний режим Кремля на території України та інших національних республік нагадує радше сталінську диктатуру ніж Ленінову теорію про т.зв. демократичний централізм.

Але це не означає, що "ленінська розв'язка" національного питання навіть у конфедеративній державі була б правильна чи задовільна для українського народу. Роз'яснення того небезпечного питання не слід шукати в книзі Ів. Дзюби чи будь-якого іншого українського вільнодумця. Однак ми, що живемо у вільних умовах, мусимо на кожному кроці нагадувати всім людям, що саме В.І. Ленін був гробокопателем суверенности народовладних і в соціальному відношенні прогресивних республік Східньої Європи. Це він на руїнах Української Народної Республіки збудував (при допомозі російської армії) тюрму для українського народу, що зветься Українська РСР, та примурував її до перебудованої і зміцненої "тюрми народів" під назвою ССРСР.

Все це зроблено насильницькими засобами і всупереч волі українського народу — та й великої частини російських селян і робітників! — але в згоді з теоретичними засновками Маркса і Енгельса. З уваги на це, назва теперішньої системи в Україні зветься правильно: марксизм—ленінізм.

Можливо, що Ів. Дзюба та інші вільнодумці в Україні не мають усіх писань Маркса та Енгельса. Можливо їм бракує доступу до багатющої кореспонденції тих двох послідовних централістів. У бібліотеках і видавництвах Сов. Союзу деякі писання Маркса та Енгельса затаювано довгі роки, бо поширення їх,

зокрема серед молоді, розкрило б усе лицемірство і тих пророків, і їхньої навколишньої дійсності. А вже зовсім певне, що ні Дзюба ні будь-хто інший з українських послідовників ідеалізованого марксизму-ленінізму не має на руках аналітичних праць західних дослідників тієї ідеології.

— 7 —

Українці в державах Заходу мають доступ до всіх писань Маркса-Енгельса і всякої аналітичної праці в тій галузі. То ж хто хоче знати правду, той знаходить її. Хто ж не прагне пізнати правдивої дійсності, той звичайно фабрикує міти й обманює довірливих читачів ширими чи неширими ілюзіями. А правдою є, що і Маркс і Енгельс за свого життя ставились рішучо вороже до самої можливості державного самовизначення тогочасних поневолених народів Європи.

Маркс і Енгельс були передусім ширими всенімецькими патріотами або — якщо вжити відомий український вислів — всенімецькими "соборниками". Вони мріяли про об'єднану Німеччину, тому "залізний канцлер" Бісмарк мілітаристичної Прусії був для них ідеалом державного мужа. Енгельс залюбки виступав у ролі військового спеціаліста, Маркс і його прихильники називали Енгельса "генералом", а він самий не вагався називати себе цим дорогим йому званням. Росію вони ненавиділи так, як ненавидять чужоземного суперника великодержавні шовіністи. Їхні інтернаціоналістичні концепції формувалися часто з точки зору інтересів їхньої ідеалізованої Німеччини. В цьому відношенні їхні погляди не прогресували. Наприкінці свого життя Енгельс остерігав французьких соціалістів, щоб вони не підтримували ново-укладеного франко-російського договору, бо той договір спрямований проти... Німеччини. "Кожний німецький соціаліст" воюватиме в обороні своєї батьківщини-Німеч-

чини, якщо виникне війна між цими новими союзниками (Францією—Росією) та Німеччиною, — писав Енгельс у спеціальній статті для "Альманаху" французької соціалістичної партії "Парті уврієр" 1892 року.

Пересічному читачеві ледве чи відомий інцидент, що виник між Марксом і Енгельсом та їхніми співрозмовниками в лондонській таверні. В дискусії на соціально-політичні теми Маркс і Енгельс — відомі речники погляду, що, мовляв, "робітнича кляса не має батьківщини", так нахабно вихваляли всі аспекти життя в Німеччині, а водночас гудили весь стиль англійського життя і побуту, що обурені англійські співрозмовники (самі вони — прихильники соціалізму і робітничої кляси) схопили обох німецьких шовіністів за обшивки і викинули їх на вулицю.

В національному питанні вони обстоювали тезу про право на самовизначення всіх "історичних народів" — цебто народів, що їх вони самі визнали історичними та гідними власної держави: поряд з англійцями, американцями, німцями, французами ще росіян, італійців, угорців, ірландців і поляків.

Боротьбу італійців за об'єднання всієї Італії в одній державі Маркс і Енгельс підтримували морально тому, що вважали: оскільки в об'єднаній Італії знайшлася б ще заселена італійцями територія, що її окупувала Австрія, тоді італійці перестали б ворогувати з німецькою національністю і їх можна б приєднати до спільного фронту з Німеччиною проти Росії та Франції. Право ірландців на самовизначення Маркс і Енгельс могли легко обстоювати на словах, бо ірландсько-англійський конфлікт послаблював англійську капіталістичну імперію — головного суперника ще слабкої Німеччини.

Твердо захищали вони право поляків відновити свою суверенну державу, і то в історичних її кордонах з 1772 року... на сході. Цебто по Дніпро. Щодо

західніх кордонів такої відновленої Польщі, то Маркс і Енгельс визначували їх згідно з інтересами Німеччини. У статті, написаній спільно, але підписаній Марксом та надрукованій у "Нью Йорк Трибюн" 5 березня 1852, сказано: "Отримавши велику територію на сході, поляки будуть більш згідливими на заході" — цебто зроблять територіяльні поступки Німеччині.

Ясно, що Маркс і Енгельс міркували і діяли, як щирі німецькі націоналісти. Ленін називав таких людей згідливо: "великодержавні шовіністи". Але про цей націоналістичний ухил своїх учителів він мовчав, бо для нього це був дуже вигідний прецеденс. Та про це згодом. Тут конечно зазначити, що Маркс і Енгельс розглядали поляків, як одну з "конечно потрібних націй" в Європі, бо вільна Польща з кордоном на Дніпрі загородила б шлях Росії на захід — проти Німеччини.

У випадку угорців, то Маркс і Енгельс вважали їх народом-цивілізатором майже нарівні з німцями. Енгельс виразно обстоював "право" угорців на володіння слов'янськими територіями, бо, мовляв, мала угорська нація цивілізувала численніших слов'ян і таким чином, на зразок німецької нації, здобула це право на володіння ними.

В ім'я ось таких "рівніших" народів (якщо вжити вислів Дж. Орвела) Маркс і Енгельс засуджували на довічну недержавність усі слов'янські народи за винятком поляків і росіян: чехів, словаків, сербів, хорватів, словінців, білорусів і українців. Всі вони могли тільки приєднатися до процесу злиття з "історичними націями" у великодержавих високовартісних націй — німецької, угорської, польської, російської.

— 8 —

Тому наївністю й нещирістю віє від слів тих авторів, які пишуть, що Ленін засвоїв не від Маркса, але від Кавтського теорію, тактику і стратегію збли-

жування і злиття різних національностей в одній комуністичній державі. Будучи російським патріотом і водночас централістом такого ж характеру як централістами в німецькому питанні були Маркс і Енгельс, В.І. Ленін прекрасно розумів букву і духа їхнього вчення.

Щоправда Енгельс писав: "Переможний пролетаріят не сміє нікому й ніякому народові силою накидати ніякого ошасливлення". Однак Енгельс, в погодженні з Марксом, мав на мислі так би мовити "історично чужі народи", як чужим був німецькому народові англійський, польський російському, італійський французькому і т.д. Але українців Маркс, Енгельс і його послідовники ніколи не вважали окремим "чужим" народом для росіян. Як нерозвинуте слов'янське плем'я – "неісторична нація"! – українці повинні бути асимільовані в російській великодержаві або якоюсь мірою в польській відновленій республіці. Тезу про не-чужість української національності російській штучно підтримується в СРСР і досі: українці – молодший брат старшого російського брата, а Україна – молодша сестра старшої сестри Росії. Тим часом польський народ не є молодшим братом російського народу, як не є ним чеський чи болгарський народи, хоча це теж слов'яни.

Особливу лють радянських ідеологів, з літераторами українського роду включно, викликає кожний натяк на те, що російський народ, російська культура, російська література є чужими для українців такою самою мірою, як чужими для них є польська, чеська, німецька чи англійська культури. Тому такі часті й люті нападки в пресі й науці Української РСР на Панька Куліша бо, мовляв, він робив усе, щоб тільки "відчужити" українців від росіян. Він зокрема, як пишуть П. Волинський та О. Білецький, пробував посіяти ворожнечу між Т. Шевченком і росіянами типу Чернишевського. Хто сприяє "відчуженню" між

українським і російським народами, той – ворог "людства", кажуть вони.

Ця лінія відповідає основним поглядам В.І. Леніна, який ґрунтував своє мислення на поглядах Маркса та Енгельса. Відомо: члени Польської Партії Соціалістичної в 1896 році наполегливо висовували в своїх програмових тезах вимогу відновлення незалежної польської держави – згідно з цитатами з творів Маркса і Енгельса. Ленін скритикував ці вимоги в 1914 році: "Якщо ППС пробувала закріпити погляд Маркса іншої доби, то це означало вже використання букви марксизму проти духу марксизму". Значить, національні інтереси гноблених народів є другорядними порівняно з інтересами великодержавного "пролетаріату".

Щебто у зміненій ситуації Ленін твердив, що навіть поляки повинні поступитися своєю суверенністю на користь російської великодержави, в якій володів би т.зв. пролетаріат – щебто його партія більшовиків. Як марксист – практик, Ленін прекрасно розумів мислення свого вчителя. А той схвалював імперіалізм історичних народів за кошт малих чи т.зв. неісторичних національностей, не гребував великодержавним шовінізмом, якщо це сприяло встановленню влади марксистів у даній багатонаціональній державі. І Маркс, і Енгельс, і Ленін, і Сталін були свідомі того, що їхню ідеологію можна перетворити в життєву дійсність лише при допомозі брутальної сили великодержавної нації. Ленінові поступки українцям, грузинам та іншим не-росіянам в роки 1919–1922 були тактичними ходами, що їх вимусили в нього борці тих народів за свою державну суверенність. Щоб їх зламати, він підривав їхні суспільства з-внутра, обіцяючи культурну й національно-політичну суверенність нарівні з російським народом при передумові, що владу в їхніх країнах матиме їхній "пролетаріат", але діючий у спілці з російським "пролетаріатом".

Подібні погляди визнавали всі ліві партії в Європі, т.зв. стара Лівиця. Нинішня Нова Лівиця не відступила ні на крок від тих застарілих імперіялістичних і шовіністичних засновків марксизму. Застарілих, бо всупереч Марксовим і Енгельсовим передіканням і "забороні", чехи і словаки вирвалися з-під німецько-австрійського цивілізаційного контролю та утворили конфедеративну державу 1918 року. Серби, хорвати, словінці та чорногорці утворили свою державну федерацію. Білоруси проголосили незалежну Білорусь, а українці – Українську Народну Республіку, що її визнали де факто Великобританія і Франція та навіть Ленінова Росія (в грудні 1917), а опісля імперіяльна Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина.

Все це – "неісторичні народи", що їх Маркс прозивав згідливо "слов'янськими покидьками" або "голою", неспроможною правити собою в цивілізований спосіб.

Не слід перебільшувати впливу тих поглядів Маркса–Енгельса на формування думки європейців та північних американців щодо українського питання. Тії погляди глибоко вкорінилися лише в лівих течіях, зокрема близьких до позицій більшовиків. Однак ці погляди нині співзвучні діячам, політикам, публіцистам, журналістам, економістам різних країн Заходу, що виховалися в імперіялістичному, великодержавному мисленні. Ось чому громадська думка ще й досі нехтує українським питанням і тільки дуже помалу відступає під тиском української науки, публіцистики, а найбільшою мірою перед фактами активної української боротьби за свою культурну самобутність і політичну незалежність.

Ліві рухи в цьому відношенні далі залишаються непоступливими і найконсервативнішими, просто реакціонерами, бо їхні міркування ґрунтуються на тезах чистого марксизму чи вдосконаленого марк-

сизму-ленінізму. Ті погляди віддзеркалюють гіпокризію ліберальних і лівих інтелектуалів, інтелігентів, публіцистів і навіть політиканів, які мріють про встановлення регіональних об'єднань держав з марксистським ладом правління, а то й про всесвітню понад-державу з таким же ладом і урядом.

Українське питання, як і питання кожної іншої поневоленої сьогодні нації, не укладається ні в їхнє мислення ні в їхню схему. Тому даремно надіятися на прихильний відгук тих кіл на наші протести проти русифікування української національності в СРСР і граблення її з усіх основних людських прав. Лише активна боротьба за права української людини і української нації може розбити складну систему "залізних завіс", що далі відділяє українську націю від визнаних "історичних" націй.

— 9 —

Усвідомлення тієї непривабливої дійсності не повинно пригнобити нікого з нас. Нам не страшно примара т.зв. ізоляції, що нею лякають нас чужі й свої, рідні генерали Давай-назад.

Ми, як окрема культурна й політична національна одиниця, були віками осамітнені й ізольовані. Ще тоді, коли інтелектуали культурного Заходу — відомі з своїх ліберальних і вільнодумних поглядів! — писали оди на честь російської тиранії, на честь централістки німецького роду цариці Катерини II, яка знищила українську культурну, адміністративну, судову й державну окремішність в ім'я найреакційнішого принципу: "Щоб не було ніякої різниці між Росією, Україною та Фінляндією".

І тоді, коли український народ затиснуто імперськими декретами та офіційними "науковцями" на дно неісторичного існування. Тоді, коли лицеміри непереможних держав Антанти проголошували принцип миру без анектування чужих територій і право само-

визначення для народів Європи, ми були ізольовані не лише внаслідок дипломатичних торгів між облудними політиками захланих націй. Навіть представники т.зв. об'єктивної науки (що ніби не знає власної національності, коли йдеться про істину) своїми ніби-науковими аргументами підтримали всі ганебні домовлення між переможними великодержавами і їхніми союзниками, а нашими агресорськими сусідами.

Та й були ми, українці, ізольовані в ті страшні роки, коли то нашу селянську основу заголоджувало на смерть штучним голодом, а освічені національні прошарки розстрілювано і хоронено в масових могилах – по міських парках, по колгоспних садках, або на місцях, що їх згодом обсадили деревами та місцями культурної розваги назвали – нерідко з написом: "Тут танцюють!" Державні діячі країн тогочасного Заходу і "об'єктивна" преса по-змовницькому промовчали той геноцид.

Ізольовано нас теж під час другої світової війни, хоча українські патріоти сміливо ставили чоло нацистській Німеччині та згодом сталінській Росії в ім'я гуманного ладу в світі й відновлення народо-владної суверенної держави – цих двох принципів, що визначили повоєнний лад у більшості світу.

Значною мірою ми ізольовані ще й сьогодні, коли – за малими винятками – науковий світ промовчує українське питання або єхидно інтерпретує його, як невід'ємну частину внутрішнього російського питання. Працівники "незалежної" та "об'єктивної" преси у "вільному світі" нерado торкаються українського питання, бо, мовляв, воно спричинює труднощі для їхніх урядів у встановлюванні дружніших стосунків з Москвою. Лише зрідка дехто з них признається, що за цим мовчанням і невстріванням у "внутрішні проблеми ССРСР" насправді приховано їхні власні "внутрішні проблеми". Великобританія має проблему Шотляндії, Валії та Півн. Ірляндії. Бельгія має

свою проблему двомовного суспільства. Нігерія ще не обмила своїх кривавих рук від "приєднання" Біафри. Канада вовтузиться зі своєю проблемою франкомовного Квебеку, а Югославія — не зважаючи на допомогу духа марксизму і доволі розсудливої політики Тіто — тріщить по швам складових національних одиниць тієї конфедеративної країни.

Таким чином ясно: ми — ізольовані так чи інакше. Причиною дошкульних невдач українського еміграційного суспільства у різних своїх заходах не завжди є "українська нерозпорядливість" чи "невміння підійти" до чужих кіл. Найчастіше наші заходи розбиваються об стіну міжнародної змови, яка існує не віднині та яка має на меті зберегти в світі — а зокрема в тій частині світу, де розташований український народ! — дотеперішню обстановку, т.зв. статус кво. Нова Лівія з особливим завзяттям силкується втримати цей статус кво в Євразії, хоча різні її групи люто критикують советську бюрократію та кремлівський естаблішмент.

Оточена армія або ізольована від своїх потенційних союзників нація в поході не може навіть мислити про відступ, бо тоді нема куди відступати. Тоді залишається лише протинаступ, тоді доводиться йти на прорив ворожого кільця.

— 10 —

Усвідомлення того незамінного правила має неймовірно велике психологічне значення. Від мислення тієї "армії" чи "нації" залежить вислід усієї "війни", а не тільки одної битви. Історія людства записала одну таку пересторогу теж для нас. Це — невдачне повстання рабів у Римській великодержаві.

Повстанська армія колишніх рабів і глядіаторів під наказами Спартака йшла від перемоги до перемоги вздовж Італії — з півдня на північ, аж наблизилася до мурів Риму. Спартак хотів повести гене-

ральну атаку на місто і знищити отой центр рабства, бо існування того стоголового змія – адміністративного, бизнесового й ідеологічного – завжди гарантувало тривке існування рабовласницької системи. Але його співкомандири, керівники того визвольного руху, жажнулися на вид свого великого завдання. Ні, не військового, але ідеологічно-політичного. Адже треба було буквально піти на богів Риму – на маєстат великодержави, концепція якої глибоко вкорінилася в ґрунт мислення навіть цих повставших рабів. Вони не могли уявити свого тогочасного світу без Риму – без його центру торгівлі, релігії, культури, наказодавчої влади і розваги.

Тим часом повставші раби під проводом Спартака не мали іншого виходу, а тільки йти вперед, знищити римських богів і на руїнах міста-держави та на руїнах рабовласницької системи здвигнути кілька вільних республік з системою справедливості для всіх і однакових життєвих можливостей для всіх.

Злякавшись потреби руйнувати старий "світ" і на його місці збудувати новий, армія Спартака відступила по своїх слідах у напрямі Сицилії, звідки вона розпочала свій переможний похід на північ. Коли врешті прийшло до битви з римською армією, тоді повстанці мусіли програти її. Армія Риму, овіяна ореолом незнищимої імперії – з науково обґрунтованою ідеологією та "справді божою" релігією! – мусіла виграти в битві з тими, які засумнівалися в свою ідеальну державу, в свою ідеологію справедливого суспільства і в своїх "добрих" богів. Кінець реbelie Спартака був такий страшний, як страшний буває кінець кожної реbelie, що не зуміла перетворитися в революцію. Понад шість тисяч головніших повстанців розп'ято на хрестах, укопаних вздовж шосе з Риму до Капуї.

Повстання Косинського, Наливайка, Підкови, Гуні та Остряниці в першій половині 17-го століття

України кінчалися подібно, хоч не в такій кількості посаджених на палі українських повстанців. Але суть і наука тих подій та сама. Розпочинаєш боротьбу за самобутність народу, то доведи справу до кінця. Зрозумій, що треба повалити існуючий лад без решти!... Якщо зупинишся на половині дороги і зробиш компроміс, то існуюча система задавить тебе.

Історія України не скупа на повчальні приклади, схожі на Спартаківщину та згадані українські повстання. Гетьман Богдан Хмельницький – дійсно Богом даний муж для українців! – перетворив ще одну реbelieю козацьку у всенародню революцію. На жаль, під тиском свого старшинського оточення, він відступив з території Побужжя-Холмщини, Сяну-Лемківщини, Галичини, Покуття і Західньої Волині. "Що по Случ, то наше!" – співали вдоволені українські козаки, бо, мовляв, відвоювали в польських магнатів територію для самоуправління між Запоріжжям і річкою Случ на Заході. Вони не здогадувалися, що цим вони розпочали свій "спартаківський відступ", який неминуче мусів довести до їхнього розгрому й остаточного зруйнування самої Січі московським генералом Текелі за Катерини II. Чому? Бо козацько-українська старшина не зважилася повалити королівський маєстат і саму концепцію королівської польської держави. Вони задовольнилися частинним успіхом – прогнанням магнатів із частини українських земель, але залишили живучою польську державну адміністрацію, і на найгустіше заселеній частині України, і в самому центрі – у Варшаві. А треба було повалити і польських богів – символи великодержави, і центр її керівного мислення навіть за ціну великих втрат у людях і матеріалі.

Але вони самі не мали ясної концепції власної суверенної державности. Навіть якщо в їхніх мислях зарисовувалися обриси тієї концепції, то вони жажну-

лися на вид того революційного завдання і... відступили.

Подібні помилкові відступи й відмови від наступу над власною річкою Марною – відступи на т.зв. якнайдогідніші, сильніші й розсудливіші позиції повторяються майже регулярно в історії нашого народу. Після битви під Конотопом 1659 року. В час "весни народів" у Галичині під австрійсько-польською адміністрацією: 1848. У ніби-революційний період після повалення царату в російській імперії 1917 року. В листопаді 1918 року у Львові, а теж у напрямній Директорії з грудня 1918 року не воювати проти відновленої Польщі за західньо-українські землі, бо, мовляв, не можна вести війни на два фронти, хоч вони так чи інакше існували!

Яке воно не дивне, але українські марксистки, що повинні були мати краще розуміння "духа історії" та її "законів", нічого не навчилися від Маркса–Енгельса та їхнього учня В.І. Леніна. Той знав і діяв завжди так: що розпочнеш, те доведи до кінця, без решти. Він боявся одного: щоб його партія не зупинилась на половині дороги, на станції якогось компромісу, і щоб не дала противникові часу у передишку і переформування своїх сил. Він побоювався того, щоб була всеросійська революція не обмежилась до протицарської реbelieї, після якої державотворчі елементи анти-большевицького напрямку зміцнять свої позиції при кермі державою. Він настоював на тому, щоб "старий лад" і "старих богів" – державних, релігійних та ідеологічних – повалити і на їхніх руїнах поставити все нове, нехай гірше, але інше.

Тому він переміг своїх суперників.

А наші марксистки на початку цього століття в Україні під царатом, після утворення Української Революційної Партії (РУП), що почала негайно здобувати ґрунт в українських народних масах при під-

тримці української інтелігенції обабіч російсько-австрійського кордону, розкололи РУП в ім'я ніби-конструктивного компромісу та співпраці з російськими соціал-демократами. В революційні роки російські соціал-демократи мали з того компромісу користь у будівництві большевицької російської імперії, а українських соціал-демократів знищено нарівні з противниками соціал-демократії.

Такий самий відступ від української Марни довершили українські соціалісти-революціонери лівого напрямку (боротьбісти): в ім'я збереження уявної "реальної влади" чи співучасті в такій реальній владі ніби-неминучої радянської України. Відступивши від принципу незалежності навіть комуністичної української держави, боротьбісти в травні 1919 року створили для Ленінової Москви пригожі умови відвоювати кращі позиції в Україні, бо дали йому час і реальні можливості. Тому вони мусіли згодом заплатити власними головами за відступ, як заплатили своїми головами глядіатори і повставші раби спартаківського визвольного руху в старому Римі.

— 11 —

Ось чому і нині не сміємо робити відступу з позицій, за здобуття яких наш народ заплатив велетенську ціну в людях і в матеріяльних ресурсах протягом останніх 60 років. Про потребу і можливість витримки на цих позиціях, а то й наступу вперед із цих позицій, говорять наші скромні успіхи, що їх ми добилися в багатьох галузях життя за останніх 36 років (1942–78). Щоправда, нам далі відмовляють права на відновлення суверенної української держави. Нас пробують ізолювати від вселюдського руху за визволення поневолених народів інших континентів. Але ми вже видряпались на те узгір'я, з якого — як висловився Ів. Франко — вже "видно світло" прогресу. Справжнього, людського і людяного прогресу,

а не доктринерського й лицемірного. Українців сьогодні визнають принаймні як існуючу національність та помалу приймають до відома факт активної боротьби українців за володіння собою на власній території згідно з власними інтересами і з власними рішеннями.

Ті концепції, що їх визнавали українці, а заперечували завзято цілими століттями великодержавні шовіністи, сьогодні є визнані, як розсудливі, практичні та... науково обґрунтовані. До цих концепцій належить передусім ідея державної незалежності національностей, що колись були зараховані до "неісторичних", до "голоти", чи до гіршої раси людей, не спроможних правити собою.

Оскільки наше мислення принаймні в деяких аспектах було розсудливе і згідне з основними тенденціями розвитку людства, а вся великодержавна наука мусіла змінити свої раніше непохитні засновки, то і сьогодні нам треба триматися наших власних засновків. Бо вони теж правильні, хоч "об'єктивна наука" висловлює сумнів у їхню доцільність. Кмітлива українська людина не може не спостерегти розгублення і замішання в лавах наступаючого імперіалізму та великодержавного шовінізму – росіян і інших – саме на вид правильності наших позицій та позицій народів, які є в подібній ситуації.

Те збентеження у ворожих лавах виникло теж внаслідок внутрішніх суперечностей між теорією та дійсністю в імперіальній структурі большевизму і в його російській багатонаціональній державі. Українці нині не єдині, з якими той імперіаліст мусить боротися і від яких він приймає дошкульні удари. А втім, навіть у розслабленому організмі демократичного Заходу прокидаються здорові відрухи розсудку та дедалі зростаючого обурення на вид системи, в оковах якої стогнуть уже не тільки окремі класи, але

й цілі народи, не лише бунтівники, а й цивілізовані держави.

В цю прогалину ми кинемо наші пробоеві сили. Ідею власної самобутності в суверенній українській державі та ідею рівноправності української нації у вселюдському русі за визволення історично заперечуваних і знецінюваних націй. Передусім у наших зустрічах з групами і фракціями лівого напрямку нам треба формулювати наші постулати якнайвиразніше та якнайрішучіше. Не оборонятись перед їхніми закидами, що, мовляв, українці своїми самостійницькими вимогами зривають вселюдський рух за права людини проти цього чи іншого естаблішменту. Ні, українці – повноцінна частина людства, а тим самим їхня визвольна справа є суттєвою частиною вселюдської справи. Промовчування і знецінення української визвольної справи призводить лише до обмеження і знецінення людства, бо лицемірство роз'їдає його немов іржа.

Так, не оборонятись, але наступати, і вже тепер, показуючи на факти реакційності всіх сучасних лівих рухів, хоч і як прогресивно звучать їхні фрази. Бо навіть ті ліві групи, які виступають із суворою критикою кремлівського естаблішменту – троцькісти, Нова Лівиця, маоїсти і інші – сперечаються одні з одними, як члени однієї "великої родини" за шляхи вдосконалення її і за те, хто з них успішніше розвивав би її. Їхні суперечки не порушують структури великодержавної всеросійської концепції давньої "тюрми народів". Українцям зовсім не цікаво, як вона повинна бути організована та яка суперницька фракція мала б там верховодити.

Бо наша кінцева мета – розвалити оту "тюрму народів", а не реформувати її. Для такої реформи нема ні ідейного, ні практичного ґрунту в суспільствах кільканадцяти народів СРСР: вони вже ґрунтовно пізнали нелюдяність тієї системи за 60 років її існу-

вання. Якщо реформувати її по лінії навіть українських вільнодумців, як Ів. Дзюба, тоді ця система лише зміцниться внутрішньо – ідейно та новими кадрами осіб з-поміж "націоналів", які щиро повірили б у ніби нову, гуманнішу епоху в розвитку СРСР.

Компромісу тут не сміє бути – ані за ціну видання декількох книжок в УРСР, мовних полегш чи навіть звільнення з тюрем і концтаборів українських патріотів. Вони самі такого компромісу не прийняли б. Не для цього вони пішли шляхом хресних мук, щоб своє мучеництво за ідею української самостійної держави проміняти на тактичні "здобутки" культурного характеру в тій самій "тюрмі народів" і в тій самій "холодній", що зветься УРСР.

Іван Франко остерігав своїх сучасників, які під подібним тиском і за подібних умов у російській імперії розгубилися та готові були відступити на подібні компромісні позиції 1896 року

"Сам уряд царської Росії" – писав він – "пхає вас на дорогу нелегальної роботи, а ви будете вперто бити лобами об стіну на те тільки, щоб вам вільно було бути льояльними? Не бійтеся, уряд добре бачить, де українство могло б бути йому неприємне, і всіма можливими запорами не допускає свідомих українців і української свідомости до народу, – а ви будете слати петиції до царя і вести війну з цензорами за дозвіл надрукувати по-українськи книжечку народних оповідань, казок або віршів! Невже це змагання – робота й війна, гідна духового світу великої нації?... Сором українській інтелігенції, сором особливо молодому поколінню, коли воно не відчуває великої потреби, не віднайде шляху до народу, не покладе основи для того, щоб Україну зробити політичною силою".

Перетворити культурницьке українство в політичну силу!

Ось що вимагав Іван Франко від сучасних йому українських патріотів на території України під царським російським режимом. Приклавши його слова до української еміграційної ситуації, треба сказати: Сором українській інтелігенції зокрема у вільних державах світу, яка пропонує своїй молоді приєднуватись до псевдо-вселюдських течій та лівих фракцій за ціну згадки імен нинішніх патріотів України у своїх фракційних і по суті анти-українських виданнях з дуже мізерними тиражами і ще меншим впливом на свою громадськість!

— 12 —

За усвідомлення теперішнього становища української нації в світі та за визначення всеобіймаючого напрямку нашим ідейним і практичним операціям наступального характеру саме тепер ведеться боротьба в умах українців на еміграції та в Україні. Ворог, своєю пропагандою, наступає передусім на українське праве крило. Своїм лівим крилом він силкується охопити саме цей фланг і, досягши центру, паралізувати мислення в керівних унапрямуючих колах.

Не марна це битва над тією "українською річкою Марною". Вона — конечна! Бо і в нас є генерали Жофри — талановиті, надійні, але без впевнености в моральні й матеріальні ресурси свого суспільства. І в нас вони розглядаються за "догіднішими" оборонними позиціями, на які вони хотіли б відвести свої національні сили.

І в нас є потенціяльні союзники, що як ген. Френч ждуть, щоб ми їх переконали про наші вміння і про нашу витримку перед обличчям ніби-нестримного ворога.

Але напевно і в нас є люди типу ген. Ґаллієні та мислителя Ів. Франка — спроможні зрозуміти наг-

лячість ситуації, спроможні зрушити українські уми до негайного рішення згідно з єдиноправильною українською концепцією.

Нема сумніву, що сьогодні українське все-світне суспільство стоїть над берегом психологічної української річки Марни. Воно мусить неодмінно дати бій ворогові за свій незмінний ідеал: за відновлення української суверенної народовладної держави. Бо тільки цим шляхом можна буде гарантувати людські права кожному мешканцеві на території України та забезпечити людську гідність кожній українській людині в будь-якій державі на кожному континенті!

А ДО ТОГО Я НЕ ЗНАЮ "ЛЮДСТВА"

Як ви дивитеся на проблему "українці та людство"? Чи не вважаєте ви доцільнішим для українців підтримувати ідею вселюдського об'єднання народів, країн та держав, де було б гідне місце для української нації, ніж постійно висувати українське питання з вузької національної бази?

Такі питання я почув від одного українського студента в Канаді. Поскільки питання поставлено руба й щиро, а водночас подібні думки можна почути від інших молодих людей на північно-американському континенті, відповідь мусить бути ясна і така ж відверта. Ось вона.

— 1 —

Набридло вже слухати, осоружно й читати витерті фрази про "вищі інтереси людства" і про ніби обов'язок українця "врешті" включитися в цю ніби головну течію сучасного мислення. Про це бо говорять дискусанти на телебаченні, це чуємо від радіокоментаторів. Про це пишуть автори газетних статей. І на тому конику залюбки гарцюють різні державні діячі, політики й дипломати, а нерідко й дехто з церковних достойників. Усі вони ніби щиро підтримують тезу про те, що мовляв, уже настала пора забути національне — вузьке й застаріле, а годиться мислити й діяти на ширшій базі всього людства і прямувати до вселюдських ідеалів та цілей.

Звичайно, окремі виступи не є адресовані українській нації безпосередньо. Але, коли тільки виникне якась справа, пов'язана з українцями, нам зараз дораджують спрямувати свій національний корабель на оте ніби вселюдське море, яке вони ідеалізують.

Чи вони щирі в цих своїх міркуваннях? Дуже сумніваюся. Це звичайнісінька гіпокризія людей, що тріскучими фразами силкуються прикрити свою практичну діяльність, переважно мотивовану їхніми національними, регіональними або й особистими інтересами.

Погляньте на сучасні великодержави. Сполучені Штати Америки 15 років вели війну у В'єтнамі, де встрянули в справи внутрішніх конфліктів Ляосу та Камбоджі, бо керівні особи у США вважали такі заходи в інтересах американської нації. Звичайно ці заходи мотивуються всіляко вселюдськими потребами, мовляв, що добре для Америки, те добре для вільного світу чи вільного людства.

А Радянський Союз? Москва, наприклад, підтримує арабів у їхніх наполегливих спробах знищити Ізраїль, як суверенну країну, хоча така московська політика суперечна з основними настановами навіть марксизму; це суто російська імперіялістична політика. Людство в розумінні марксистської доктрини – це трудовий люд, незалежно від національностей, але Москва наклала свою тверду руку на трудовий люд Чехо-Словаччини, а раніше поневолила трудову Польщу та Угорщину. А ще до того агресією розтрощила прогресивну демократичну Українську Народню Республіку та інші трудові народи Східньої Європи, Кавказу й Азії. Сьогодні московські клясократи пактують навіть з т. зв. "бонськими реваншистами", бо йдеться про економічні інтереси Росії, а не "комуністичного людства".

Щоправда існують сьогодні деякі широкі чи регіональні об'єднання, як Європейський спільний ринок. Але й там маємо суверенних держав – членів того об'єднання, що на практиці не зреклися ніяких суттєвих прерогатив своїх національних держав.

А таке широке міждержавне об'єднання як Об'єднані Нації? Хто там вирішує справи? Людство?

Ні, чотири великодержави (номінально п'ять, з Китаєм), представники яких заздрісно піклуються про те, щоб була інтереси їхніх націй не зазнали матеріальної чи престижевої шкоди внаслідок будь-якого вселюдського проекту чи кроку.

Нігерійсько-біафрський конфлікт був страшною ілюстрацією панівної тенденції захищати національно-державні інтереси сучасних країн. Великобританія, підтримуючи інтереси великих нафтових компаній на території федеративної Нігерії, допомогла придушити усамотійнену Біафру. Радянський Союз, самозваний "чоловіколюбець", всупереч принципам "комуністичного людства", співдіяв з буржуазією Великобританії й капіталістами інших країн і власними важкими гарматами (продукт рабської праці в СРСР!) допоміг цим реакціонерам знищити героїчний опір біафрських пролетарів – пролетарів не так з ідеології, як пролетарів фактичних: босих, голодних і беззбройних! Все це мотивовано інтересами ширших об'єднань та інтересами прогресивного людства.

Середні та малі держави – давні й новоутворені – діють на такий самий егоїстичний лад. Кожний струже собі морковцю на свій смак, а якщо йому щось невлад, тоді він зі своїм назад і застосовує збройну силу, де й коли йому потрібно. А т.зв. людство тоді мовчить і дозволяє на суверенне діяння з вузької національної бази.

Ось так дозволено Ізраїлеві провести превентивну війну проти арабських країн. І дозволено Біафрі вмерти повільною голодовою смертю буквально перед очима т.зв. цивілізованого людства. Бо цього вимагали інтереси великого бізнесу, зосередженого в т.зв. високорозгорнутих країнах світу.

(Навіть Канада, де значна частина суспільства активно співчувала народів Біафри, відмовилася висунути питання геноциду в Біафрі на обговорен-

ня в Об'єднаних Націях. Чому? Як поясняли керівники Канади, від такого "втручання у внутрішні справи Нігерії" постраждали б інтереси канадської нації. Сказано принаймні відверто, чесно і без зайвої гіпокризії).

Щодня, щомісяця, щороку ми бачимо той самий підхід до пекучих питань сучасного людства в різних країнах. Не обвинувачуємо нікого за те, що хтось дбає про інтереси передусім власної нації. Але рішуче відкидаємо і засуджуємо гіпокризію офіційних і приватних речників різних країн, коли вони т. зв. вселюдськими мотивами силкуються затримати українців на статусі колоніального бидла в російській загороді. Канада, як раніше за неї американські штати, відділилася від Великобританії в суверенну державу і цим самим "порушила" принцип ширшого об'єднання на міжнаціональній базі. Правильно і з користю для канадців. Однак в умах багатьох канадських діячів глибоко засіла думка про "шкідливість" відокремлення України від Росії, бо, мовляв, це не в інтересах людства. Такі канадці — не єдині в світі люди, що вважають постулат української самостійності суперечним з "сучасними тенденціями в розвитку людства", яке, мовляв, вступило на шлях зростаючої взаємозалежності.

Так, взаємозалежність — зокрема економічна — існує нині. Вона й збільшуватиметься в міру вдосконалювання засобів зв'язку і транспорту. Але в цьому немає нічого нового. Коли і яка країна могла жити повноцінним життям, будучи відрізана від решти світу? Може імперський Китай? Але це був континент самий у собі та в часах, коли його сусіди були відсталі. Незабаром Китай залишився позаду них і мусів відкрити свої кордони чужоземцям. Те саме сталося з Японією, яка американським сталевим суднам могла протиставити лише дерев'яні кораблі. Та й Радянський Союз за Сталінового володіння діяв у

взаємозалежності з іншими країнами світу, хоча радянських громадян відділяла від чужоземців "залізна завіса" поліційного контролю.

Отже й економічні потреби всякої країни завжди були приблизно такі самі, як вони є сьогодні. Тому принципу "взаємозалежності" не годиться вживати як аргументу для підштовхування українців у сторону російського ярма, мовляв, лише з цим ярмом на шиї українець досягне рівня вселюдської взаємозалежності.

— 2 —

А втім, тут критикую вже не так чужинців, які на практиці дивляться крізь скельця власних інтересів, а нам замилюють очі людством. Що вони гіпокрити, це ніяка новина. Але я докоряю тут передусім українцям, які мають добру освіту і повинні б розуміти механіку сучасного світу краще за своїх батьків. Тим часом у нас далі триває традиційне "горе від ума". Чим більше деякі люди вчать, тим гущіша саламаха в їхніх головах. Аж дивно, як сьогодні деякі наші молоді люди піддаються хитрим слівцям гіпокритів в університетських тогах і дипломатичних смокінгах, ніби авторитетних речників урядів і масових засобів інформації. Тим часом саме нашим освіченим молодим людям годилося б мати проникливість ума того хлопчика з казки про голого китайського імператора. Коли всі міністри, урядовці та громадяни не сміли визнати дійсності і вихваляли "прекрасний одяг", якого не було на імператорові, хлопчина сміливо прорік: "Та ж імператор зовсім голий!"

На жаль, нині дедалі частіше зустрічаємо українських інтелектуалів, які воліють триматися пасивної більшості, що на словах подивляє неіснуюче вселюдське вбрання сучасних імператорів. Ось один український економіст пише так, начебто світовий

уряд був уже лише питанням часу: мовляв світ іде до неминучого об'єднання, понаднаціональне переможе національне. Висновок цих міркувань простий. Українцям нічого брикати на вузькій національній леваді, їм треба задовольнитися міні-автономією в межах СРСР. Один університетський викладач недавно переконував українських студентів у Канаді, що, мовляв, у 1970-их роках пекучі питання розглядатимуться радше з точки зору загальнолюдських інтересів, а не національних. Тому українську справу треба обов'язково включити в загальнолюдську проблематику і висовувати її з тієї "ширшої", вселюдської бази...

А хіба ж українці не люди? А якщо вони люди (у чому не маємо сумніву), то їхня справа – сама собою частина загальнолюдської проблематики й нема потреби спеціально доводити чи будь-кого переконувати, що ми висовуємо її лише з загальнолюдських мотивів. Чому нам виправдуватися?

Виправдуванням їхне і від таких тверджень, що, мовляв, рух українських вільнодумців в СРСР має "універсальні аспекти та гуманний характер", а програма їхньої боротьби за права українського народу є ширша за програму вимог самої лише незалежності на своїй території. Якщо так, тоді ми мусяли б визнати, що програма боротьби українських націоналістів за українську суверенну державу не мала й не має універсального й гуманного характеру. А так воно не є, бо саме вимога бути господарем на своїй землі це перша гідна вимога будь-якої органічної спільноти людей.

Виправдуватися і прикриватися модними слівцями мусять лише особи, які не вірять ні в себе самих, ні в свою націю. Вони, мабуть, вважають її гіршою за інші нації, бо силкуються провести її крадькома, крізь бічні двері, у фіктивну будівлю, що зветься "людство". Соромлячися свого походження і справедливих вимог своєї нації, вони постійно огля-

даються на модну в даний час "індійську святу корову", що втягнула б українську справу на міжнародній форум. Тим часом англієць, японець, албанець, чех, словак, чілієць, танзанець чи пакістанець не потребують такої бутафорії і ніколи нею не послуговуються. Вони є тим, чим вони є, і їм належать відповідні людські права. Вони не шукають шевченківського "німця", щоб той за них і про них сказав світові їхню правду.

Ця недуга підривала стабільність мислення багатьох українців у часи Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, М. Хвильового. І всі вони окремо боролися з цим духом малоросіяництва, рутенства та "енківства". Вони безжалісно громили тенденцію саморозпливання українців у т.зв. ширшому людстві незалежно від того, яку офіційну назву воно мало: слов'янофільство, понаднаціональний соціалізм, єдність російських та українських пролетарів чи будівництво комунізму в одній великодержаві.

Вплив тієї традиційної недуги не послаб досі. Її вірус загніздився глибоко в підсвідомості нашого суспільства. Недуга фальшивого й недомисленого до кінця космополітизму проникає в уми наших освічених людей, через них вона прищеплюється молоді, яка так чи інакше виставлена на діяння чужоземних масових засобів інформації. Ця течія легко може понести українців на трясовиння асиміляції, де їх неминуче засмокчуть на саме дно партикулярні інтереси правлячих кіл та егоїстичних держав. Так, замість стати будівничими людства, вони стануть лише намулом під будівлями чужоземних націй.

— 3 —

А втім, на кінець запитаймо одні одних: Що таке людство?

Це три з половиною мільярда людських істот з приблизно однаковими життєвими потребами: жит-

ло, їжа, праця, відпочинок, розвага, культурна надбуда. Щоб існувати, треба працювати, продукувати речі, обмінюватися виробами, досвідом і вмінням з іншими істотами та організованими групами істот. На звуженій Землі дедалі тяжче перетривати суперництво за доступ до ресурсів і ринків збуту, бо в розширеному на більше число націй суперництві далі нема (й не може бути) думки про якісь "інтереси людства". Є передусім прагнення забезпечити власне суспільство, своїх виробників, свою країну. Всяка додаткова мотивація тих чи інших заходів уряду даної країни є лише зручною реклямою.

Та навіть найхитріша пропаганда не всилі приховати дійсності: як у минулому, так і в сучасному не про людство йдеться керівникам суверенних держав, а про інтереси їхніх націй, з яких складається номінальна концепція людської спільноти.

Можна ще розглядати людство з іншого погляду, з дещо вищого рівня.

По-справжньому людство – це мільйони людських істот, що хочуть жити гідно в умовах і формах, які вони витворили або витворюють на своєму географічному, економічному й історично-культурному ґрунті. Хто даній групі людей відбирає можливості на таке гідне існування, той є реакційний гнобителі, навіть якщо він обґрунтовує свою політику й діяльність найблагороднішими й найбільш "науковими" теоріями про "добро людства" чи "тенденцію до творення широкопростірних прогресивних устроїв".

А кого позбавили того права на гідне існування, як людина своєї нації, той мусить боротися з гнобителями і з їхніх облич зривати маску вселюдської гіпокризії. Бо лише прагнення жити гідно життям суверенної нації і безпосередня боротьба за це право спроможні хлібоз'їдача перетворити на органічну частину гідного людства.

Наші міркування базуються на простій логічній схемі. Я – людина, а тим самим я – частина якоїсь нації. Поскілки з націй складається людство, кожен з нас може сказати собі: я – людство, бо в мені живе частина моєї нації, що має право існувати в таких самих гідних формах, в яких існують нині стокількадесять інших націй – малих, середніх і великих. І вони існуватимуть ще тисячі років, поки можна буде створити якесь суцільне людство під одним всесвітнім урядом, якщо такий уряд взагалі колись постане.

Будь-яка робота з метою забезпечити гідне існування української нації є рівнозначна з підтриманням найгіднішої вселюдської справи. Тому, хто радить нам діяти лише з п'латформи уявного людства та в ім'я тієї "святої індійської корови" звужувати наше національне "я", той, мабуть, вважає українців за тварин, які могли б досягти людського рівня лише шляхом перетворення на космополітів або асиміляції з якоюсь іншою нацією.

Саме володарі сучасного світу – речники міжнародних інтересів, чужоземних великодержавних доктрин і ніби-понаднаціональних церковних об'єднань – вважають українців за неповноцінних людей і тому намагаються затиснути нас у широкопростірні асиміляційні структури. Тому вони перед очі нашої молоді на всіх континентах висовують міражі ніби вищого людського існування, що його можна досягнути "єдино" шляхом змішання з якоюсь вищою расою, наприклад, з росіянами.

– 4 –

Цим расистам ми кидаємо у вічі виклик.

Ми знаємо, що існували колись могутні широкопростірні ніби-всеохоплюючі імперії. Була римська імперія з її "пакс романа" і монгольська імперія з її незабудованими степами. Була еспанська, британ-

ська і французька колоніальні імперії. Була могутня німецька, австрійська і російська царська імперії. І були услужливі науковці, які доводили, що поневолені в тих імперіях народи мусять підкоритися законові природи й зіллятися з вищою расою населення даної імперії. Всякі рухи до суверенности трактовано як божевілья і заходи "проти головної течії історії".

І ми знаємо, що всім тим імперіям прийшов кінець. Деякі розпалися перед нашими очима. А колишні поневолені нації живуть і розвиваються у своїх суверенних державах. Також "природний процес" і "головна течія історії людства", кажуть сьогоднішні об'єктивні науковці.

Тому ми знаємо, що й теперішній несправедливий лад (в якому верховодять світом кілька великодержав і знаходять місце для будь-якого острівця – незалежної держави, поскільки він служить інтересам тих держав, а нема місця тільки для української багатомільйонної нації) теж упаде!

Нашим братам і сестрам, які попались у полон вселюдських ілюзій, скажімо:

Українці були і є людськими істотами, незалежно від того, чи вони вірять у вселюдські ідеали, чи ні. Та й незалежно від того, чи вони зодягнуться в модне вбрання "універсалізму", чи ні. А тим самим українську справу – право України на власне суверенне державне існування – можна і треба висувати всюди лише як українську справу без будь-яких ярликів і виправдувань. Вона сама собою така ж людська й гідна, як справа будь-якої іншої нації – білої, чорної, жовтої чи оливкової. Українська справа – це вселюдська справа

Щойно коли на українській території український народ стане власним сувереном своєї долі:

коли росіянин не гнобитиме українців в ім'я інтересів "людства";

коли Україну репрезентуватимуть українські представництва в столицях більшості держав світу;

коли на океанах і морях плаватимуть кораблі з українським прапором;

коли українця ніхто не засилатиме в Арктику ведмедів пасти в ім'я "ширшої" російської великодержавної концепції, схвалюваної лідерами багатьох країн Заходу;

коли українця в кожній країні та на всякому міжнародньому форумі трактуватимуть нарівні з росіянами, поляками, румунами, китайцями, американцями, канадцами, нігерцями чи бразилійцями;

коли в наукових центрах українство досліджуватиметься гідно, як своєрідне людське явище, а не мов якийсь наріст на організмі всеросійської нації...

ось тоді ми, українці Канади, США та інших країн Заходу, зможемо спокійно розважатися дебатами про вселюдські ідеали, про світовий уряд, про космополітизм. Більше того; ми тоді навіть закликатимемо інші національності, щоб вони позбулися свого вузького націоналізму, щоб відкрили свої мислі на інтереси людства, щоб контролювали свої національні прагнення.

— Доки цього всього нема, молодий чоловіче, кожен з нас мусить сказати твердо:

А до того я не знаю "людства"!

СЛОВО ПРО ДЕМОНСТРАНТА

У жовтні 1971 року, під час масової демонстрації українців у Торонті проти відвідин советського прем'єра А. Косигіна в Канаді, місцева поліція нерозсудливо провела піхотний і кінний наскок на всіх тих, що протестували в обороні в'язнів у ССРСР. Тоді англомовна преса вмістила знімку юного демонстранта, в руках поліції та з обличчям у крові. Протаких сміливих демонстрантів, як він, що вийшли також на вулиці Києва, Львова й Одеси з подібними протестами проти знищування української національно-культурної самобутности, мова тут у цьому слові.

Ілюстрував це "Слово" сеньйор вільних українських малярів Едвард Козак.

Автор

Твоя голова — в короні з поліційних рук, що колючками пальців проникли гущу волосся і застрягли в скальпі. Здалека здається — ти повис між небом і землею, над юрбою і серед поліційних шапок із запряженими в них бездушними пиками. На твоєму обличчі — струмки крові. Однак у твоїх очах — лагідна непохитність, що промовляє без слів: "Вони не знають, що творять..."

Ми дивимось і не можемо простити їм того, бо весь твій вид хвилює нас, немов грізна пересторога:

— Щоб ви не забули!

А так легко забути і ще легше не помітити нині — поміж нами, в минулому — за нами, і в майбутньому — перед нами таких, як ти, молодих людей з непохитними очима. Сміливців, що сміють вийти на барикаду і навіть погрозовий смерті скажуть своє тверде: "Ні!"

Ми розуміємо тебе: на коротку мить — коротшв за ту, в якій блискавичний удар розторощив твоє обличчя, ти до болю усвідомив свою самотність — між байдужим небом і незримою надією батьків, братів і сестер твоїх.

Не твоя вина, що тривожна непевність огорнула тебе в цю мить. Адже струмки крові заливають озерця твоїх очей. Адже жорстокі руки брутальної сили не дозволяють тобі повернути свій зір туди, де твої друзі й подруги біжать на виручку тобі, вперед — під град ударів палиць і новопрусацьких чобіт, під копита баских коней.

Зміцнений солідарністю своїх друзів, ти прости всім тим, що з боязкої розсудливості залишилися в затишних домах. Вони — нещасні тепер і повік остануться пригнічені: твій вид пригадуватиме їм їхню слабкість, виявлену саме в час, коли треба було на весь зріст випрямитися перед лицем всього люду.

І ще забудь імена всіх тих, у чиїх порохнявих душах гніздяться пугачі зневіри у власні сили народу. Твій вид зганятиме сон з їхніх віч, нагадуючи їм їхнє безгрунтя.

Зате в цій хвилині твого тяжкого випробування — коли колючки насильницьких пальців вп'ялися в твої

скроні, коли світ у твоїх очах спалахнув кривавим полум'ям. згадай тих, що в Україні сонця не бачать з-поза в'язничних ґрат. І тих, що свої долоні роздирають на колючій огорожі концтаборів Росії. А особливо тих, кого в арктичну ніч веде на страту московський кат.

Тоді знатимеш, що ти — не самотній.

Своїм видом ти нагадаєш тих борців вільним людям світу.

— Щоб вони не забули!

І ще зміцнився думкою про тих, що свого революційного вогню не перетворили в попіл розчарувань. Вони бо всі з тобою, в одній лаві, хоч і як далеко від тебе дехто з них — віком або простором.

Їхні голови теж бували в коронах з поліцейських рук. Їхні обличчя теж обмивалися кров'ю на вуличних барикадах. Їхні плечі нераз тріщали під ударами поліцейських шабель, що силкувалися розрубати навіть їхню бойову пісню над могилками українських воїнів.

А нині твій вид нагадає їм наших спільних друзів, які зброєю і власним життям засвідчили свою особисту й національну гідність.

— Щоб ми не забули!

Твоя голова в короні з хижих рук, що ведуть тебе туди, куди ти не хочеш. Можливо: тебе гнітить думка, що чин твій і твоїх однолітків ще не дорівнює подвигам справжніх революціонерів.

Придуши цей сумнів!

Бо ваш перший крок на ваш перший ешафот повік запишеться в пам'яті українських нащадків.

Бо в сірій далечі майбутнього напевно знайдеться не один батько, який покаже на ваші голови в коронах з хижих рук, на зрошені кров'ю обличчя і скаже:

"Дивися, сину! Дочко, дивися! Це -- за українську справу їх мучили колись!..."

І ті молоді люди українського роду зрозуміють -- і ваш, і свій обов'язок.

Бо твій вид промовлятиме до них переконливіше за будь-які слова:

--- Щоб ви не забули!

29 січня 1972

ЯКЩО ВИ ЇДЕТЕ В УКРАЇНУ...

БЕСІДА ПЕРША

Весною, влітку і ранньою осінню багато українців з країн Північної Америки їдуть в Україну відвідати своїх рідних і знайомих, чи так просто оглянути місцевості країни, з якої вони виводять свій чесний рід.

Це добре, що в наших людей – поселенців і їхніх нащадків за океаном – збереглися теплі почуття до свого роду, до землі, лісів, вод і осель своїх предків. Ніяке оглядання навіть найславніших центрів у чужих країнах не замінить глибоких вражень і почуттів, що їх навиває зустріч з людьми, з природою і будівлями на території України. Українець тоді ще раз пересвідчується в правдивості слів Тараса Шевченка, що другої "нема на світі України, немає другого Дніпра..."

Якщо цього року й ви їдете в Україну, то дозвольте висловити вам декілька думок на дорогу, як українець українцям.

Отож, їдучи в Україну, не забудьте разом з усім іншим взяти з собою всю міру своєї особистої та національної гідності. Це означає: поведіться там усюди з такою розсудливою самовпевненістю, якою відзначається ваша поведінка тут, як громадян північно-американського континенту. А передусім це означає розмовляти всюди українською мовою. Воно то негарно і не гідно вживати мову чужинців, які випадково захопили контроль над українським народом на його території.

А втім, українська мова така ж гідна і розвинута, як мова будь-яких гордовитих чужинців. Це вам відоме з життя північно-американського конти-

ненту. Наше суспільство тут витратило десятки років на те, щоб наші вчені та невчені співгромадяни іншого роду визнали українську мову рівнорядною з іншими мовами. Українська мова є предметом навчання і вивчання в багатьох канадських і американських університетах та в деяких початкових і середніх школах. Українські батьки в Канаді та в США намагаються засвоїти свою мову нащадкам і натрапляють на великі труднощі в цьому ділі... Чому ж тоді будь-хто з-поміж нас мав би вирікатися цієї мови навіть на короткий час тільки тому, що знайшовся на території советської республіки?... Це було б і малодушно, і дуже негідно.

Ваша гідна поведінка в цьому відношенні напевно зустрінеться зі схваленням з боку ваших рідних, знайомих та інших чесних мешканців України. Цим ви підтримуєте на дусі теж багатьох маловірів серед них, бо вони наочно переконаються, що навіть довгі роки перебування на чужій присвоєній землі за океаном не вирвали з наших душ рідної мови ані українського духа.

З такою самою розсудливою сміливістю розкажіть своїм рідним і знайомим про те, як і чим ми всі тут живемо. Звичайно, ви везете їм чимало подарунків – практичних і корисних у їхньому матеріальному побуті. Але ви знаєте, що "не хлібом єдиним живе людина". Щоб повноцінно існувати, людина потребує ще й духовної страви. Тому розкажіть їм, як то вам з нами доводиться тяжко працювати на кожную річ, яку ми посідаємо. Ніхто тут не дав нам, не дасть, ані не подарує ні рісочки без нашого власного труда. А все таки, попри всю тяжку працю на прожиток ми всі тут завзято працюємо теж над освітнім та виховним розвитком української людини. Ми розвиваємо наше громадське і церковне, наше культурне і суспільно-політичне життя. Бо всі ми широко віримо: не хлібом

єдиним живе людина – вона потребує також людських ідеалів.

І ми їх маємо, і ми їх здійснюємо в міру наших спроможностей.

Розкажіть своїм рідним і знайомим в Україні про наші українські православні та католицькі церкви, як теж про українські євангельські об'єднання. Розкажіть їм про те, як ці доми української молитви в неділі та свята сповнені нашим людом – дітьми, молоддю і старшими; як там лунає українське слово Боже і традиційний український церковний спів. Все це ми розвинули нашою власною працею. Ніхто не допоміг нам у цьому ділі – ані Рим, ані Царгород, ані будь-яка світська влада. Наші здобутки на тій царині – лише наші. Вони не випрошені й не дані, але здобуті всупереч різним перешкодам.

Подібно з нашими молодіжними установами і школами українознавства. Розкажіть вашим рідним і знайомим в Україні, як то наші організації вже три чверті століття тримаються власними силами – діяльністю своїх членів та за їхні грошові пожертви. Розкажіть своїм землякам в Україні, що наша численна і розвинута преса постала тут і тримається гідно лише за фонди наших людей – передплатників, читачів і жертводавців – без допомоги приватних чи державних кіл тутешньої держави. Розкажіть, з яким трудом у дні відпочинку ми ведемо наші "Рідні Школи"; як батьки везуть на відстань багатьох кілометрів своїх дітей до таких суботніх шкіл, щоб там вони засвоїли основні знання української мови, літератури й історії.

Та й підкресліть, що в цій діяльності ми натрапляємо на великі труднощі. Бувають перешкоди з боку чужомовного оточення, але й бувають вони з боку рідних слабодухів, що втратили віру в силу своєї національності. Однак більшість з нас не піддається і продовжує діяльність, спрямовану на зберігання і

розвиток українського суспільства. Бо ми й самі хочемо жити, як повноцінні люди в гостинній країні за океаном, і прагнемо спрямувати на той гідний життєвий шлях теж наших нащадків.

Розкажіть це вашим рідним і знайомим під час свого перебування в Україні, щоб вони пізнали нашу дійсність у правдивому світлі та щоб їм (як сказав Т. Шевченко) "не сонним снились" діла їхніх земляків, поселених у далекому невідомому їм світі.

БЕСІДА ДРУГА

Якщо ви їдете в Україну, всюди користуйтеся українською мовою, а зокрема розкажіть вашим рідним і знайомим про те, як і чим живе українське суспільство за океаном. Ваші близькі та навіть сторонні земляки спрагнені правдивої інформації не меншою мірою, ніж ваших матеріальних подарунків.

Але щоб це зробити, вам самим треба ґрунтовно знати українську дійсність на північно-американському континенті.

Я надіюся, що ви – активні члени того суспільства. Можливо, ви не включилися в партійно-політичне життя. Не кожен з нас може і не кожен хоче цього; та й не всім воно доцільно робити. Але напевно ви належите до якоїсь громадської організації. Напевно ви не лише платите свій внесок туди, але й берете участь у її діяльності; а тим самим ви частинно відповідаєте за її успіхи і за її недоліки. І робите це радо, бо людина – суспільне створіння і не любить жити відлюдком.

А якщо так, тоді ви напевно передплачуєте український часопис, читаєте його та ще й інших заохочуєте втримувати зв'язок з українським суспільством. Таким чином у вас чимало добрячого матеріалу, що ним можете поділитися в розмові з вашими рідними і знайомими під час відвідин в Україні.

Ні, я не маю наміру перетворити вас у пропагандистів північно-американського життя. Все, що я хочу, то нагадати вам: ваші земляки в Україні широко прагнуть знати, як ми організували собі побутове та громадське, церковне й політичне життя на цьому континенті.

Дуже можливо, що ви маєте якісь застереження до нашого організаційного життя. Це добре, бо воно означає, що ви рідливі люди. Але й можливо, що ви надто вірите тим "нарікайлам", які в нашому суспільстві добачають лише суперечки, поділи та незгоду. Ніхто не велить вам промовчувати цієї сторінки нашого життя. Але водночас не забудьте підкреслити, що ми самі визначаємо собі нашу спільну мету; а тим самим ми й маємо право та обов'язок ґрунтовно обмірковувати методи досягнення тієї мети. Жоден чужинець — будь він англієць, американець, німець, поляк чи росіянин — не сміє робити нам закиду, що, мовляв, українські емігранти надто багато сперечаються.

По-перше, це наше право, як людей демократичного мислення. По-друге, ми живемо в країнах, де окремій людині не замикають рота (або принаймні не так часто) як у країнах з диктаторською системою правління.

По-третє, практику публічного дебатування публічних справ застосовують у себе всі цивілізовані народи, а не лише українські емігранти. Ми не кращі за них, але ми й не гірші від будь-кого в світі.

Тож поясніть своїм рідним і знайомим в Україні, що, не зважаючи на всі наші гарячі суперечки про методи, в нас існує міцна єдність в основних питаннях.

Тому — хоча в нас різні церковні організації, то ідея в нас одна: українець має право на власний український шлях до Бога такою мірою, як мають право на свій національно-релігійний вислів англійці, італійці, французи чи росіяни.

Тому — хоча в нас є різні громадські установи, то все-таки ми маємо теж центральні установи, в яких об'єдналися всі існуючі організації. Наприклад, вже 37 років існує Комітет Українців Канади — офіційно визнаний речник українців перед канадськи-

ми провінційними та федеральними властями. Утворений 1967 року Світовий Конгрес Українців об'єднує всі громадські установи українців у світі та розвивається успішно. А далі, в нас є різні молодіжні організації та Рідні Школи, та всетаки ідея в них одна: зберегти українську молодь при українстві всупереч тискові оточення.

Правда, в різних відношеннях ми маємо недоліки і втрати. Внаслідок асиміляції, що позначається на житті кожної еміграції. Внаслідок мішаних подруж і нашої розпорошености на велетенських просторах континенту. Врешті, внаслідок браку такої допомоги і моральної підтримки, яку мають різні емігранти від своїх суверенних батьківщин.

Але не зважаючи на тяжку обстановку, українська сила на північно-американському континенті не слабне. Навпаки: українське ім'я, українське питання та українська думка проникають оточення і створюють серед чужомовних співгромадян присутність українського народу, що її мали б творити дипломати та інші офіційні діячі суверенної України, якщо б така самостійна українська держава сьогодні існувала.

Саме щодо цього в нас існує незатьмарена єдність. Хоча ми поділені на різні товариства, групи, віровизнання і партії, хоча ми завзято сперечаємося одні з одними за методи, то ця мета в нас єдина і незмінна: ми хочемо, щоб українська нація стала (згідно з висловом Івана Франка) "господарем домовитим" на своїй території. І ми хочемо, щоб кожен українець у світі почувався гідним і респектованим членом людства.

Тож під час вашого перебування в Україні розкажіть своїм рідним і знайомим, що чужинці шанують українців саме за наполегливість у прямуванні до спільної мети. Правда, дехто з наших співгромадян недолюблює українців, але всі вони мусять рахуватися з нами, як з реальним організованим чинни-

ком — економічним, культурним, церковним і політичним.

Тому що Україна — під видом УРСР — не має своїх дипломатичних представництв ані гідної державної інформації, роля українського туриста в світі велика. Особливо відповідальна його роля тоді, коли він відвідує Україну. Це відповідальність супроти своїх земляків, які вже десятки років відрізані від інформації про справжній зміст організованого життя українських емігрантів, поселенців та їхніх нащадків за океаном. Партійно-великодержавні пропагандисти розказують їм глумливо і злісно про наші слабкості, та ще й облудно перебільшують їх.

Ось чому українська людина — відвідувач, що живим українським словом розкаже їм про живе і творче українське суспільство за океаном, є і ще довго буде незамінним інструментом живої правди для наших братів і сестер у великодержаві, де багато слів, а мало правдивого, конструктивного змісту. Таким правдоносцем — відвідувачем може бути кожен з вас.

БЕСІДА ТРЕТЯ

Нема сумніву, що коли ви приїдете в Україну, ваші рідні, знайомі, друзі та недруги розпитуватимуть вас про різні подробиці українського організованого життя на цьому континенті. Відповідайте розсудливо, конкретно і гідно.

А це означає перед усім іншим: не знецінювати будь-чого, що робить наша еміграційно-поселенча громада. Бо все тут робиться нашими скромними силами, нашими обмеженими засобами та в ім'я загально-українських інтересів, а не для особистої слави чи користи. Напевно є тут такі справи, що їх ви слабо знаєте або навіть не розумієте. Людина не може знати всього однаковою мірою.

Крім того, всі українські установи закордоном посередньо є теж вашим твором, поскільки ви належите до організованого українського суспільства. Тим самим, усі ті установи настільки досконалі (чи недосконалі), наскільки досконала (чи недосконала) ваша діяльність і ваша допомога для них. Тому не спокушуйтеся на твердження легкодухів, які підхоплюють підшепти советських пропагандистів, мовляв, українська політична еміграція живе і діє за кошти якихось темних чужоземних сил.

Ви особисто знаєте, з якими тяжкими зусиллями доводиться нам збирати потрібні гроші на такі установи, як Комітет Українців Канади, Світовий Конгрес Вільних Українців, Шевченківська Фундація у Вінніпезі, УВАН, НТШ чи Гарвардський Центр Українознавства. Різні наукові та інформаційні видання про Україну появляються переважно за пожертви українських емігрантів та їхніх нащадків.

Завдяки жертвенності своїх членів, прихильників та безпартійних патріотів існують та діють також ваші політичні партії й центри. Жодна чужа сила — приватна чи державна — не зобов'язалась давати їм підтримку. Водночас наші політичні та культурні діячі не прийняли на себе ніякого політичного зобов'язання супроти будь-яких чужоземних сил, бо хочуть зберегти незалежність своєї думки і свого діяння. При всіх своїх слабкостях і недоліках українська політична еміграція — подібно як українська наука та українська церква — завдячує своє існування лише фінансовій базі української спільноти. І в тому їхня сила.

Тож розкажіть це вашим рідним і знайомим, друзям і недругам в Україні — у відповідь на їхні завваження — сміливо й переконливо, бо все це відоме вам з власного досвіду. Бо напевно ви є одним з тих українських нащадків, батьки яких щедро і постійно підтримують незалежність українських культурних, церковних, молодіжних, громадських і політичних установ. Скажіть їм виразно: всякі твердження про т.зв. запродання української еміграції чужоземним інтересам є вигадкою, що глибоко обурює всіх чесних українців поза межами України.

Поряд з цим поясніть їм, що саме завдяки незалежницькому характерові української політичної еміграції українські національні політичні ідеали дедалі глибше проникають у всі прошарки громадян українського роду на цьому континенті. Сьогодні значно більша кількість молоді широко цікавиться долею українського народу на його землі; сьогодні дедалі більше молодих активістів горнеться до українських культурницьких і політичних груп.

Розкажіть вашим рідним, знайомим, друзям і недругам в Україні про те, як наша молодь на цьому континенті з великим запалом виступає з публічними протестами на вулицях міст Канади й Америки проти

ув'язнювання українських патріотів у Советському Союзі. Намі молоді люди правильно відчують і розуміють, що їм конечно треба оборони своїх єдинокровних братів і сестер навіть тоді, коли ці брати чи сестри, може, визнають інший світогляд чи підтримують іншу систему економіки й правління, ніж вони самі. Сьогодні українець хоче і вміє постояти за українця, переслідуваного чужинцями-шовіністами. Ось таке мислення переважає сьогодні в нашої молоді.

Невже це не доказ успіху емігрантського виховання українців, якщо їхні нащадки готові обороняти своїх далеких і посередніх земляків тоді, коли їх не сміють чи не хочуть обороняти їхні близькі земляки, бо вони прагнуть лише поліпшення власного матеріального побуту і спокою?

Якщо їдете в Україну, будьте приготовані на те, що різні люди запитуватимуть вас про політичну діяльність нашої еміграції. І будьте приготовані на те, що там ви зустрінетеся з негідними закидами на адресу окремих політичних груп і діячів – може відомих вам лише з преси, а може знайомих вам особисто.

Ніхто не вимагає від вас схвалювання програм чи діяльності політичних груп і центрів. Ніхто не вимагає від вас погоджуватися з політикою чи думками окремих політичних діячів та публіцистів на еміграції. Вам вільно критикувати їх за їхні слова і, ще більше, за їхні неправильні діла.

Так, можна критикувати, але достойно, без знецінювання будь-якої установи чи особи. Знецінюючи їх, ви знецінювали б самі себе, бо ви – індивідуальна частина кількомільйонної української еміграції.

Однак від вас, як українського туриста, таки вимагається гідно захищати добре ім'я українських національних установ і навіть окремих діячів. Бо ви добре знаєте, що всі вони існують-живуть не з української справи, але для української справи. В цьому відношенні запевняю вас: українські політичні діячі на еміграції морально вище стоять за радянських адміністраторів і партійних діячів Української РСР та всього Советського Союзу. Бо тамтешні політичні діячі переважно живуть з народу, а не для народу. А тим часом тут, поза межами України, ім'я нашого народу стає дедалі більш відоме і респектоване саме завдяки діяльності політичних емігрантів, які відмовилися жити хлібом єдиним — відмовилися від самоізолювання в добробуті.

Якщо ви їдете в Україну, вам конечно обмірковувати основно той аспект життя українців Канади, Америки, Австралії та інших країн. Розуміння справжнього характеру української еміграції та українських поселенчих громад на північно-американському континенті пригодиться вам у розмовах з рідними і знайомими в Україні. Те розуміння дасть вам також почуття зміцненої гідности, якої не розгубите навіть у межах імперії, де слово "людина" ще не звучить гідно.

БЕСІДА ЧЕТВЕРТА

Якщо ви їдете в Україну, то будьте приготувані на різні запитання рідних і знайомих про окремі аспекти організованого життя українців за океаном. Водночас і вам годиться запитати їх про деякі обставини їхнього життя.

Ви – вдумлива людина і напевно глибоко переживаєте їхні успіхи та неуспіхи. Звичайно більшість заокеанських українців тривожить свої душі думками про матеріяльні умови життя своїх земляків в Україні. Теж і ви напевно розпитуватимете їх про подробиці їхнього теперішнього побуту та про вигляди на майбутнє.

Це природне й чесне зацікавлення.

Однак воно не повинно притьмарити вашої думки. Ви не повинні заворожити самі себе лише турботою про їхні матеріяльні вигоди. Ваші рідні, знайомі та й сторонні земляки в Україні є частиною багатомільйонного суспільства, що має власні суспільні, культурні, мистецькі, освітні, спортові, загально-економічні та й політичні інтереси. Вони живуть своїми дотеперішніми досягами в якійсь окремій галузі; вони напевно мають якісь власні погляди на теперішнє і майбутнє своєї батьківщини – України. Їм напевно буде приємно, коли ви поцікавитесь їхнім організованим життям – життям української спільноти, яка має шастя жити, діяти і творити на рідній землі.

Очевидно, не про все можна розпитати протягом короткого перебування в Україні. Про багато чого може навіть не доцільно питатися, поскільки відповідь не завжди залежатиме від доброї волі ваших земляків чи знайомих. Відомо бо: є там справи,

речі й сили поза ними. Але є справи, про які вам варто і доцільно порозмовляти.

Наприклад таке спільне питання, яке тривожить нас усіх українців незалежно від місця нашого перебування: — Як можна б, на їх думку, успішніше зберігати і розвинути отой основний інструмент української культури й ідентичности, що ним є українська мова?...

Вони, звичайно, можуть відповісти вам, що для цього є всі законні можливості в Українській РСР, але ви відверто поясніть їм, що лякає нас і дивує чужинців: — Чому в т.зв. "суверенній" радянській українській республіці українська мова не є головним засобом порозуміння між українцями на вулицях їхніх міст, містечок і більших сіл?... Чому з української радянської школи їхня молодь виходить русифікована такою мірою, що не користується рідною мовою на кожному місці і при кожній нагоді?...

Це запитання буде пригадкою вашим рідним і знайомим того, що вони мають такий самий священний обов'язок зберігати українську мову, як маємо цей обов'язок ми — українські емігранти, закорінені в чужомовних суспільствах і позбавлені будь-якої державної підтримки.

Тож запитайте своїх рідних і знайомих в Україні, чому дедалі більше українців — мешканців УРСР посилають своїх дітей у російські школи, якщо можуть користуватися законом про важливість рішення батьків у цій справі?... Оглянувши обстановку довкола себе, ви напевно можете запитати своїх рідних і знайомих, чому написи на вулицях міст і на придорожніх дороговказах зроблено російською мовою?... Чому різні запитники і форми на аеропортах і залізницях України укладено російською й іншими чужими мовами, а тільки не українською?...

Ваші рідні та знайомі в Україні можуть виправдовуватися власною вигодою, мовляв, з росій-

ською мовою їхні діти матимуть ширші обрії успіху, а батьки запевнений спокій і тишину. Тоді поясніть їм, що в сучасному світі дедалі міцніє рух до зберігання національних мов і культур, а не до асимілювання з тимчасовою більшістю. Наприклад, згадайте про канадських французів у провінції Квебек, про валлійців у Великобританії чи басків в Іспанії, що зберігають свої мови, свою культурно-національну окремішність з видатним успіхом, хоча ті народи щодо кількості душ навіть не сміють прирівнювати себе до п'ятдесятмільйонної української нації в СРСР.

А втім, зразком національної самобутности можуть послужити й такі маленькі народи, як латиші, естонці, литовці, вірмени, грузини або й молдаване, що у своїх республіках зберігають мову і стиль свого традиційного життя. У місті Вільнюсі на Литві почуєте переважно литовську мову, хоча те місто цілих двадцять років полонізували поляки, а після другої світової війни русифікують росіяни... безуспішно. Вірмени зберегли навіть свою релігію та церкву, а церковні обряди в м. Єревані виконують явно-славно на міській площі, хоча у Вірменії володіє антирелігійна большевицька партія такою самою мірою, як і в Україні.

Якщо ваші рідні та знайомі в Україні відповідять вам, що вони, мовляв, мало знають про життя і побут цих народів, тоді ви запитайте їх:

— Чому мешканці т.зв. суверенної радянської республіки, що зветься УРСР, так мало цікавляться життям своїх сусідів, а якщо побувають у якійсь іншій советській республіці, то не роблять практичних висновків із своїх спостережень?...

— Чому мешканці однієї області України не цікавляться становищем своїх рідних співгромадян в іншій області УРСР... наприклад, жадливим русифікуванням Харківщини, Херсонщини чи Одеської області... Або прямо трагічним становищем українців

у Російській Федеративній Республіці, де вони – приблизно сім мільйонів душ! – не мають ось уже півстоліття ні однієї української школи, ні української газети, ні книжкового видавництва, а їхня дітвора не може вчитися української мови у школах даної російської області... Навіть якщо це етнографічна українська територія, як Кубань, Вороніжчина чи околиці Білгороду!

– Невже побутово-матеріальні справи такою мірою притьмарили їм розум, що вони не мають сили поцікавитися тим... або поцікавитися долею сотень своїх молодих співгромадян українського роду, що їх московська влада загнала у тюрми і в концтабори тяжкої примусової праці тільки тому, що ці молоді люди почали думати самостійно і підняли на порядок денний справу дедалі більшого придушування всіх національних прав українців на власній землі?...

Якщо вони вам відповідають, що це, мовляв, небезпечна справа, тоді запитайте їх:

– Невже для нечисленних литовців було безпечно бурхливими демонстраціями на вулицях своїх міст протестувати проти здушування росіянами їхньої культури й національно-політичної самобутності?... А такі демонстрації мали місце на Литві восени 1977 року, подія – відома й на Заході, а не лише у Советському Союзі!

А втім, неville про жорстокість московського режиму на території України не знали такі патріоти українські, як Михайло Масютко, Святослав Караванський, Валентин Мороз, Лев Лукіяненко, – це з давніших вільнодумців, чи сьогодишні, – Олексій Тихий, Микола Руденко, Йосиф Тереля, Гелій Снегіров, Дмитро Квецько та десятки інших чоловіків і жінок?... Знали вони це добре, а всежтаки не завагалися виступити в обороні права української людини на свою мову, на свою культуру та суверенне управління на території своєї батьківщини України.

Те, що було можливе для них, повинно бути можливе і для інших наших земляків, а в тому числі й для ваших рідних і знайомих. Вони повинні масово виступати в обороні своїх молодих людей, що їх незаконно й насильно запроторили росіяни та місцеві вислужники Москви у тюрми й табори рабської праці в Росії. А можна робити такі протести принаймні листовними зверненнями і до власної влади в Києві, і до керівників держав усього світу, не виключаючи й китайських. До речі, офіційна китайська преса вже декілька років з протестом віднотовує московські репресії в Україні.

Так, молоді друзі, учасники нашої спільної самостійницької ватри! Якщо їдете в Україну, розкажіть своїм рідним і знайомим про все те, що ви та й усе наше суспільство (без уваги на всі політичні, економічні й релігійно-визнаневі та вікові різниці) вже зробили у країнах свого поселення: сьогодні Україна та українська проблема вже відомі нашим іншомовним співгромадянам, а в обороні прав української людини в українській РСР виступають передові державні та духовні діячі світу!

Багато питань приходить на думку, коли обмірковуєш поїздки людей українського роду на землю своїх предків і живучих рідних. Не всі питання й відповіді можна і доцільно висловити. Дещо доводиться промовчати. Однак не сміємо промовчати одного:

— Українці на рідних землях мусять масово викресати з себе значно більше іскор національної та особистої достоїнності і своїм словом та ділом об'єднатися з нащадками українців у вільному світі для того, щоб зберегти українську націю живою і суверенною!

Тому, якщо їдете в Україну, молоді друзі, ви не смієте обмежитися оглядом лише матеріально-побутових справ своєї рідні та знайомих там. Чесний український турист обмінюється з ними всіма своїми чесними думками про становище українського народу та його синів і дочок у розсіянні по всьому світу. Чесний молодий український турист з Канади чи іншої країни Заходу розкаже зокрема своїм одноліткам в Україні про те, що сьогодні на всій земній кулі палають самостійницькі ватри української духом молоді – горять вогні самостійної України і в очах окремих молодих людей, і в організованих групах молоді. Так, сьогодні є на світі Україна!

Є НА СВІТІ УКРАЇНА!

Сьогодні нам вільно вже впевнено говорити про явище, якого не смів накреслювати у своїй прощій візії навіть Тарас Шевченко, а яке тільки передрікав його наслідник Іван Франко.

Про що саме йдеться?

Відомо, що у свій час Т. Шевченко остерігав своїх земляків — заможних і високоосвічених! — не шукати на чужині "доброго добра", але всю свою увагу присвятити своїм народнім масам та підняти їх на вищий рівень буття; на рівень державницької нації. Він писав:

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесея на чужину
Шукати доброго добра...

І дійсно, так воно було у страшну епоху його життя.

Закріпачене українське селянство за виснажливою і непродуктивною роботою "на нашій не своїй землі" світу Божого не бачило. Української інтелігенції було обмаль. Можновладці українського роду вважали себе росіянами і витрачали свої сили на розвиток всеросійської імперії так, як нинішні компартійці українського роду в СРСР витрачають творчі роки свого життя на будівництво советоросійської імперії за кошт свого народу.

Тому нічого дивного, що в Шевченкові часи на території України було доволі багато українських патріотів-песимістів, які за Я. Щоголівим повторювали: "Край наш веселий віку доживає"..."

Тогочасне міжнародне становище, здавалось, ще більшою мірою унаочнювало безвиглядність української нації. За кордонами царсько-російської імперії не було української еміграції, що своєю присутністю в Європі чи в Америці, на зразок польської еміграції, нагадувала б світові культурно-політичні прагнення українського народу.

Адже це в першій половині 18-го століття вимерла перша українська політична еміграція з гетьманом Пилипом Орликом на чолі. Новітнім першим політичним емігрантом з України став шойно Михайло Драгоманів, якого українські діячі культури вислали з Києва саме для політично-інформаційної діяльності в Західню Європу, 1876 року. На різних форумах Західньої Європи він намагався висунути питання української національно-культурної самобутності і привернути увагу західного світу до московського лінгвіциду в Україні. Однак його діяльність була ледве іскрою того вогню, що його могла викликати лише масова політична еміграція. А такої тоді не було.

Тому справді, у Шевченковій добі історії українського народу не було на світі України. Вона існувала тільки в серцях народу на рідній землі, прихована від людського ока за туманами імперіяльної пропаганди.

Докорінна зміна

З того часу українська ситуація змінилася докорінно.

В результаті всебічної діяльності Івана Франка Україна висунулася на чоло подій навіть у супереч імперіялістичній першій світовій війні. Українська визвольна війна 1917–1921 спричинила хвилю української еміграції військово-політичного характеру, що зміцнила осередки ранішої заробітчанської та поселенчої еміграції за океаном.

Сьогодні, ті осередки розвинулися в міцні організовані центри поселенців та їхніх нащадків, що у свою чергу зміцнилися напливом десятків тисяч емігрантів з України після другої світової війни (1939–1945).

Опісля, у мирні роки, також у самій Україні відродилися суспільні прошарки, що визнають свою культурно-національну приналежність до української нації. Є там люди, що зором своїх душ звертаються до джерел новітньої української державности з 1917–21 років. Є там уже й молоді люди, що в новій суспільно-політичній та економічній дійсності прагнуть відродити українську самобутність у кожній галузі життя своєї країни: у політично-державній, а не лише в культурно-мовній. Багато з них зазнали переслідування і в'язничних мук за свій патріотизм.

Поза межами України – в інших республіках СССР, а зокрема на території Росії – живуть численні українці, що, навіть не маючи мінімальних прав національної меншини, не піддаються русифікуванню. А в країнах з комуністичними режимами – у Польщі, Румунії, Чехословаччині та Югославії – живе українська національна меншість, що тримається свого українського традиційного коріння дуже сильно і час від часу дає гідний приклад патріотизму українським емігрантам і навіть мешканцям України.

Українські емігранти та їхні нащадки живуть у багатьох державах Заходу. Вони розвинули свої світські та церковні організації, мають значні фінансові засоби, а що найважливіше – доволі численні патріотичні кадри молоді. Українці Канади й Америки помітно виділяються між групами суспільно-політичного тиску в своїх державних, крайових і місцевих структурах. З їхнім голосом хоч-не-хоч мусять рахуватися законодавці, партійні діячі та державні керівники тих країн.

Тому всім маловірам і слабодухам, які закли-

кають сучасних українців припинити свою політичну діяльність; усім тим, що висмівають роботу української політичної еміграції та навіть легковажать пориви українських вільнодумців у ССРСР; усім психологічним заламанцям, які радять достосуватися до чужомовного оточення "без решти", а зокрема дораджують визнати т.зв. радянську дійсність, скажімо по-братньому, але твердо:

Хто має очі, той нехай дивиться! Хто має вуха, той нехай слухає! У кого душа не вкрилася інешем зневіри, той нехай відчуває і розуміє, що сьогоднішня ситуація українського народу ґрунтовно відмінна від тієї, що її бачив чи Тарас Шевченко чи Іван Франко.

Та українська дійсність ґрунтується на таких твердих фактах.

—Українська пісня й український танець, як вияв культури народу, завоювали увагу чужинців на всіх континентах.

—В українських церквах по всьому світу тисячітисячі українців моляться українською мовою і прямують до Бога власним українським шляхом без нічийого посередництва чи гнобительського зверхництва.

—У країнах Південної Америки та навіть в Австралії українські матері зберігають українські звичаї не меншою мірою, як українки на території інших країн та континентів, хоча вони часто живуть під тяжким асиміляційним тиском і завжди відрізані від рідного ґрунту.

—Українська мова у Зах. Європі та в Півн. Америці здобуває належне їй місце, навіть у тих установах, де її досі вважали другорядним діалектом.

—У високих школах Канади, Америки, Франції, Німеччини, Австралії та різних країн Латинської Америки українці-викладачі читають лекції з різних галузей знання. Своєю присутністю там вони ство-

рюють присутність української нації так, як створюють її українці комерціалісти та підприємці в своїх професійних товариствах.

—Студенти українського роду в своїх школах сміливо обороняють чесне українське ім'я кожного разу, коли тільки шовіністи порушують його.

—Українська молодь часто виходить на вулиці своїх міст демонструвати в обороні українців, гноблених московським режимом на території ССРСР.

—Українська думка про актуальні питання людства і голос українського протесту в обороні прав людини й народів сьогодні доходять до найвищих установ країн Заходу і порушують інтелектуальні кола їхніх суспільств. Своїм грізним звучанням, українська думка і український протест сьогодні тривожать навіть кремлівських можновладців.

Усі ці заходи, хоч і поділені кордонами і відстанями, отримали своє організаційне завершення в надрядній координаційній установі, що зветься Світовий Конгрес Вільних Українців. Це установа, якої не має жодна інша національна група в розсіянні.

А це означає, що буквально перед нашими очима — на українських землях і на всій земній кулі! — твориться і зміцнюється всесвітня українська нація, розпочинає існувати живий організм, що керується однією думкою, живе тими самими радощами і боліс тими самими невдачами. Навіть найбільш упертий скептик мусить врешті замислитися і сказати: — Справді, є на світі Україна!...

Так, є на світі Україна, бо вже існує всесвітня українська нація, що вже не вміщується в кордонах обмеженої "радянської республіки". Це нація, що розбиває туманні береги псевдонауки, рве колючі драти насильницьких систем і проникає почерез кордони всіх держав.

Вільні молодняцькі організації — ніщо інше, як незгасаючі вогні тієї універсальної України.

БІБЛІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

РОМАН РАХМАННИЙ – публіцист, радіокоментатор, член українських і чужомовних об'єднань журналістів і науковців, член Міжнародного ПЕН Клубу, відзначений Шевченківською Медаллю Комітету Українців Канади 1974 року за видатний вклад в українську самостійницьку публіцистику.

З окремих видань:

"Кров і чорнило", Нью Йорк 1960.

"На п'ятдесятій паралелі", Вінніпег 1969.

"Червоний сміх над Києвом", Париж–Монреаль 1971.

"Слово в обороні Лемківщини", Торонто 1974.

"Вогонь і попіл: Порив і злам Івана Дзюби", Торонто 1974.

"Самовизначення християнської України", Торонто 1977.

З нарисів українською мовою:

"Голос народу", ЧАС, Фюрт–Ньюрнберг 1946.

"Лист із Гааги: Конгрес об'єднаної Європи", ЧАС, 1948.

"Визвольне підпілля і Церква", СУЧАСНА УКРАЇНА, 1956.

"Українська міжнародна політика", СУЧАСНІСТЬ, 1963.

"Негероїчний подвиг українських матерей", НОВИЙ ШЛЯХ, 1964.

"Запитання на схилі гори", СУЧАСНІСТЬ, 1964.

"Зустріч з Україною на ЕКСПО–67", СУЧАСНІСТЬ, 1967.

"Лист до українських літераторів в УССР", НОВІ ДНІ, 1968.

"А до того я не знаю людства", СУЧАСНІСТЬ, 1970.

"Поезія міжвоєнного покоління", СУЧАСНІСТЬ, 1970.

"Якщо ви їдете в Україну", СВОБОДА, 1971.

"Повість про Гусака-Невмираку", УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 1972.

"Українець атомного віку", МОЛОДА УКРАЇНА, 1972.

"Вільна преса – всеукраїнський орієнтир",

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС, 1972.

"Битва над українською Марною", СВОБОДА, 1973.

"Міркування про надію", ВІЛЬНА ДУМКА, Сидней, 1973.

"Чотири властивості Акту 22 січня 1918 року",

ГОМІН УКРАЇНИ, 1974.

"Наш спільний державницький дороговказ", НАША МЕТА, 1975.
"Трава ростиме і після нас", СВОБОДА, 1976.
"Дмитро Донцов і Юрій Клен", ЗБІРНИК УВАН, Вінніпег, 1976.
"Український самостійник 1977 року", ПРОМІНЬ, 1977.

З чужомовних статей:

- "Апокаліптичні вершники над Україною",
De Linie, Amsterdam, 1947.
"Україна – забута барикада", Die Weltwoche, Zurich, 1948.
"Кремль залицяється до українців",
Saturday Night, Toronto, 1954.
"Чому Росія потребує часу і миру?", The Globe and Mail, 1959.
"Товариш ЕНКО – бойовий вершник Росії",
Military Review, U.S.A., 1964.
"Франко-українська співпраця можлива",
Le Devoir, Montreal, 1965.
"Привид націоналізму в СССР", Commentator, Toronto, 1966.
"Боротьба за людські права в СССР",
La Presse, Montreal, 1968.
"Пекін піднімає українське питання", The Montreal Star, 1969.
"Церква і Кремль", The Ottawa Journal, 1969.
"Єврейське питання в СССР", The Montreal Star, 1970.
"Роля народів у війні Росії з Китаєм",
The London Free Press, 1971.
"Валентин Мороз трясє імперією роботів",
The Windsor Star, 1971.
"Українці та прагнення французів у Квебеку", Le Devoir, 1972.
"Людина між Римом і Москвою", The Calgary Herald, 1973.
"Ігор Калинець – вільнодумець у неволі",
The Montreal Star, 1973.
"Канада – остання гавань для українців",
The Winnipeg Tribune, 1975.
"Розповідь про два архіпелаги", Southam News Services, 1976.
"Непевна доля українців у Квебеку",
The Edmonton Journal, 1977.

З М І С Т

Стор.

ВІД ВИДАВЦЯ	3
Розмови з молодими	5
Запитання на схилі гори	8
ПЛАСТОВА ВАТРА	
– Будь українцем-українкою, якщо ти людина	23
– Людина потребує коріння.....	32
– Самостійницька ватра України: 22 січня 1918 ..	36
– Бій під Крутами – акт обвинувачення Москві ..	48
– Наш спільний державницький дороговказ	52
СУМІВСЬКА ВАТРА	
– Самостійна Україна живе в нас самих.....	71
– Слово про незалякану націю	83
– "День української гідності"	99
ОДУМІВСЬКА ВАТРА	
– Чому Україна потребує Вас?	105
– Битва над українською Марною.....	112
– А до того я не знаю "людства".....	144
СЛОВО ПРО ДЕМОНСТРАНТА	155
ЯКЩО ВИ ЇДЕТЕ В УКРАЇНУ... ..	159
Є НА СВІТІ УКРАЇНА	177
Бібліографічна довідка	182

Друкарня "Прут", Торонто, Онтаріо, Канада.

Printed by "PRUT" Printing Co.,

241 Niagara St., Toronto, Ontario, M6J 2L5, Canada.

